

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ПАЖҶҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ АБДУРАҲМОНИ
ҶОМИИ АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

ТДУ: 372.853(575.3)

ТБК: 22.3 (2Т С-21)

С – 75

Бо ҳуқуқи дастнавис

АМОНОВ САЛОХУДИН

**ТАШАККУЛИХУДШИНОСИИ МИЛЛИИ ХОНАНДАГОНИ
МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ ТАВАССУТИ
МАҲФИЛҲОИ «ШОҲНОМАХОНӢ»**

Диссертация

**барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.05 - Назария, методика
ва ташкили фаъолияти фарҳангӣ – иҷтимоӣ
(13.00.05.03 - Педагогикаи иҷтимоӣ ва худшиносӣ)**

Роҳбари илмӣ: Қодиров Бахтиёр
Розикович – доктори илмҳои педагогӣ,
профессори кафедраи физикаи тиббӣ
ва биологӣ бо асосҳои технологияи
информатсионии Донишгоҳи
давлатии тиббии Тоҷикистон
ба номи Абуалӣ ибни Сино

ДУШАНБЕ - 2025

МУНДАРИЧА

Муқаддима.....		3
БОБИ 1.	АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАШАККУЛИ ХУДШИНОСИИ МИЛЛИИ ХОНАНДАГОН ТАВАССУТИ МАҲФИЛҲОИ «ШОҲНОМАХОНӢ».....	19
1.1.	Мафҳуми худшиносии миллӣ: ҷанбаҳои фалсафӣ, сотсиологӣ ва педагогӣ.....	19
1.2.	Нақши мероси фарҳангӣ ва таърихӣ дар рушди худшиносии миллии хонадагон.....	36
1.3.	Маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонадагон.....	68
Хулосаи боби якум.....		94
Боби 2.	Шартҳои педагогии ташаккули худшиносии миллии хонадагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ».....	96
2.1.	Амсилаи иҷимоию педагогии ташаккули худшиносии миллӣ тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ».....	96
2.2.	Ҷорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонадагон.....	116
2.3.	Таҳлил ва арзёбии самаранокии амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшиносии миллии хонадагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ».....	141
Хулосаи боби дуюм.....		164
Хулоса.....		167
Рӯйхати манбаъҳои истифодашуда.....		171

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва ҳамгироии пуршиддати иттилоотӣ вазифаи муҳимми таълим ҳифз ва рушди худшиносии миллии насли наврас ба шумор меравад. Ташаккули муносибати огоҳонаи хонандагон ба мероси фарҳангӣ, анъана ва арзишҳои таърихӣ онҳо на танҳо як қисми раванди тарбия, балки заминаи тарбияи шаҳрванди комилҳуқуқи кишвар мебошад. Дар ин раванд маҳфилҳо нақши муҳим доранд, ки ба таҳкими ҳувияти миллии тавассути дониستاني фарҳанг ва забони модарӣ мусоидат меkunанд.

Яке аз роҳҳои самараноки татбиқи ин ҳадаф ташкили маҳфилҳое мебошад, ки ба омӯзиши анъанаҳо, адабиёт ва таърихи миллии нигаронида шудаанд. Яке аз чунин мисолҳо маҳфили «Шоҳномахонӣ» мебошад, ки ба омӯзиши амиқ ва маъмулгардонии мероси фарҳангӣ, эҷодиёти шиғоҳии мардумӣ ва адабиёти классикӣ равона шудааст.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои тарбияи ҳамаҷонибаи насли наврас ғамхорӣ зиёд зоҳир менамояд. Солҳои охир ба татбиқи амалии сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф, дигаргуниҳои амиқ дар тамоми соҳаҳои фаъолият, пешбурди Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», дигар вазифаҳои асосии иқтисодӣ, иҷтимоӣ, дигаргунсозии тарбиявӣ, демократиконии ҳаёти ҷамъиятӣ, гузаштан ба муносибатҳои бозорӣ ва фарҳангӣ таваҷҷуҳи бештар зоҳир карда мешавад.

Давраи мо давраи гузариш ба муносибатҳои бозорӣ, ба ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёди дунявӣ маҳсуб мешавад ва яке аз масъалаҳои муҳимми ин замон масъалаи тарбияи ахлоқии кӯдакону ҷавонон дар ҷомеаи имрӯза мебошад.

Таҳлили фаъолияти комёбиҳои муассисаҳои таълимӣ дар соҳаи омӯзишу парвариш як қатор камбудию норасоӣҳоро ошкор намуд. Солҳои зиёд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таълиму тарбия аз ниёзу шуури мардум, аз замина ва хусусияти миллии дур буд. Мардуми тоҷик дар гузашта аз фарҳангу забони ғанӣ бархӯрдор буд, осори дилнишину

гаронмояи Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Ибни Сино, Ҳофиз, Саъдӣ, Закариёи Розӣ, Саной, Аттор, Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ, Ҷомӣ, Ҳилолӣ, Саййидо, Аҳмади Дониш ва ғайраро медонистанд. Андешаҳои онҳоро дар рӯзгори иҷтимоии хеш, бахусус, дар кори таълиму тарбия мавриди баҳрабардорӣ қарор медоданд. Вале мо дар солҳои қарағӣ таълиму донишро ба «хондану навиштан» иваз кардем, бе таҳлилу андеша аз тамоми анъанаҳои миллӣ, мероси пешгузаштагонӣ дур ва аз ҳама ҷидаи «қадимӣ» якбора ва бебозгашт рӯ гардондем. Зимнан, ҷомеаи пешрафта ҳамеша ба афроди донишманд, соҳибақлу заковатманд ниёз дорад ва қалиди ҳама хушбахтиҳову дастовардҳо дар қавм афроди донишманду соҳибзафту аст. Ин нави тарбия бо мактаб, омӯзгор, китоби дарсӣ, барномаҳои таълимӣ ва ҳисси масъулияти падару модар, ҷомеа ва ғайра саҳт алоқаманд аст. Мо бояд анъанаҳои қулоқӣ таълиму тарбияро, ки ба мардуми тоҷик хос аст, эҳё кунем, зеро қанда шудани робита бо анъанаҳои маорифпарварии гузаштаи дуру наздик, қанда шудани робитаи наслҳо боиси мушкилоти зиёд дар соҳаи маориф мегардад. Айни замон барои таҳлили барномаҳои таълимию тарбиявии таҳсилоти умумӣ ва мактабҳои олий, таҳияи барномаҳо бо стандартҳои нави давлатӣ вобаста ба ҳаҷми муносиб шароити мусоид фароҳам оварда шудааст, ки омӯзгорону хонандагон аз қадом анъана ва мерос бояд даст кашанду ба қадом навиҷӣ, роҳи навиҷӣ таълиму тарбия рӯ биёранд.

Солҳои охир, қарағинҳои қарағинӣ ва озмонҳои марбут ба таҷрибаҳои худшиносии насли навиҷ, аз қумла «Фурӯғи субҳи қадимӣ китоб аст», «Илм-фурӯғи маърифат», «Тоҷикон дар оинаи таърих» ва маҷмӯаҳои «Шоҳномаҳои», дар қарорҳои қишвар баргузор мешаванд. Ҳадафи ин қарағинҳо пеш аз ҳама таҷрибаҳои худшиносии миллии мардум, шинос намудани мардум бо қазинаи қиради ниёғонамон ва қамзамон қаймҳои амиқи «Шоҳнома», омӯзиш ва қадрдонии шахсиятҳо ва воқеаҳои таърихӣ зикршуда дар асар мебошад. Ин иқдом бо дастгирии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти

Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон бо ҳадафи эҳё ва тавсеаи донишҳои классикӣ дар кишвари мо амалӣ мегардад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид намуданд, ки «Мо бояд фарзандонамонро, чи писару чи духтар, хононем, илму дониш, касбу ҳунар ва одобу ахлоқ омӯзонем, забон омӯзонем, аз истифодаи техникаву технологияҳои муосир бархӯрдор созем, ба зиндагии мустақилона ҳаматарафа омода намоем, онҳоро ҳамчун шахсиятҳои худшиносу худогоҳ, масъулиятшинос ва ватанпарвару заҳматдӯст ба камол расонем.

Бар замми ин, пешниҳод менамоем, ки дар кишвар барои гурӯҳҳои алоҳидаи синнусолӣ, яъне хонандагон, донишҷӯён ва калонсолон озмуни «Шоҳномаҳои» роҳандозӣ гардида, дар арафаи ҷашни 35-солагии истиқлоли давлатӣ ҷамъбаст карда шавад ва ғолибон бо ҷоизаву мукофотпулиҳои арзишманд қадрдонӣ карда шаванд» [169].

Барномаи «Шоҳномаҳои» аз ташаббусҳои ҳукумат барои рушди муҳаббат ба адабиёти классикӣ, аз ҷумла мероси Абулқосим Фирдавсӣ, дар байни ҷавонон ва тамоми наслҳои мардуми Тоҷикистон доништа мешавад. Ин ташаббус бо мақсади баланд бардоштани ҳудогоҳии миллий ва таҳкими арзишҳои маънавии мардум амалӣ карда мешавад.

Ҳамин тариқ, худшиносии миллии хонандагон ин дарки мансубияти онҳо ба миллат, фарҳанг, забон ва анъанаҳои муайян мебошад. Дохил кардани унсурҳои мероси фарҳангӣ ва таърихӣ ба таҳсилоти мактабӣ ба ҷавон кумак мекунад, ки дар бораи мақоми кишвар ва нақши миллати худ дар ҷаҳони муосир тасаввуроти ҳамаҷониба пайдо кунад ва эҳтирому қадр кардани гуногунии фарҳангҳои дигарро омӯзад.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Ташаккули худшиносии миллии хонандагон мавзӯи муҳиммест, ки дар педагогика, психология, фарҳангшиносӣ ва ҷомеашиносӣ фаъолона омӯхта мешавад. Худшиносии миллии хонандагон ҷанбаҳои ба монанди тарбияи

ватандӯстӣ, эҳтиром ба анъанаҳои миллӣ, дарки ҳувияти этникӣ ва рушди сифатҳои шахрвандӣ дар бар мегирад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзишу тарғиби худшиносии миллии насли наврас дар охириҳои солҳои 80-ум ҷоннок гардида, оид ба ин масъалаи муҳим асарҳои зиёде таълиф гардидаанд.

Асарҳои олимони варзидаи мо ба монанди Муҳаммад Лутфуллозода [116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130], Сафар Сулаймонӣ [165, 166, 167, 168], Файзулло Шарифзода [184, 185, 186], Хайрулло Афзалов [12, 13, 14], Каримова И.Х. [78, 79, 80], Қодиров Қ. Б. [86, 87, 88, 89].

Гузашта аз ин олимони дигари тоҷик мисли Аълоҳон Афсаҳзод, Муллоаҳмадов М., Раҷабов М., Бобоев Ш., Асроров Ш., Раҷабов А., Олимов К., Раҳмонӣ Р., Маҳмадаминов А., Асозода Н., Саидзода Ҷ., Хоҷаев Қ. ва чанде дигарон ба таҳқиқи паҳлуҳои гуногуни «Шоҳнома» машғул шуда, дар мавриди арзишҳои маънавию ахлоқии он изҳори назар намудаанд.

Муҳаққиқони маъруфи «Шоҳнома» Жюль Моль (Jules Mohl)-донишманди фаронсавӣ, ки яке аз аввалин таҳқиқоти илмӣ «Шоҳнома»-ро дар асри 19 анҷом додааст, Эвгений Эдуардович Бертельс - шарқшиноси рус, ки дар бораи «Шоҳнома» ва шахсияти Фирдавсӣ ба таври амиқ пажӯҳиш намудааст, Сайф Азизов-муҳаққиқи тоҷик, ки дар шинохти осори Фирдавсӣ ва паҳншавии «Шоҳнома» дар Осиёи Марказӣ саҳм гузоштааст, Маҳмуди Ҳусайн (Ҳиндустон) ва Дж. Б. Унвалия - муҳаққиқони барҷаста дар таҳқиқу наشري нусхаҳои гуногуни «Шоҳнома», Джамшед Содикӣ ва Дориюши Шайгон - муҳаққиқони муосири эронӣ рӯи фаҳмиш ва фалсафаи «Шоҳнома» таҳқиқот бурдаанд.

Адибону муҳаққиқони дигари муосири тоҷик низ ба таҳқиқи «Шоҳнома» таваҷҷуҳ зоҳир намудаанд. Сотим Улуғзода, адиби маъруфи тоҷик, дар романи худ «Фирдавсӣ» ба таҳқиқи ҳаёт ва осори Ҳаким

Абулқосим Фирдавсӣ пардохтааст. Муҳаққиқон, аз ҷумла Раҳими Мусулмониён, Худой Шарифзода, Маъруф Раҷабӣ, Худойназар Асозода, Сафар Абдулло, Валӣ Самад, Абдухолиқ Набавӣ, Шамсиддин Солеҳов, Рустам Ваҳҳобзода, Сайрам Бақозода ва дигарон дар бораи хусусиятҳои ғоявӣ ва бадеии “Шоҳнома” ва романи «Фирдавсӣ»-и устод Улуғзода мулоҳиза рондаанд.

Марҳилаҳои асосии ташаккули худшиносӣ дар таълифоти психологҳо ва педагогҳои рус ба монанди Б.Г. Ананьев, Л.С. Выготский, И.С. Кон, В.С. Мухина, В.Ю. Хотинец ва дигарон мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Проблемаи ташаккули худшиносии миллӣ дар таҳқиқоти педагогони ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳодияи Шуравӣ ба монанди З.Г. Нигматов, Р.А. Низамов, Г.Д. Очиров, Ю.С. Тюнников, Ф.Ф. Харисов, Г.Ф. Хасанова ва дигарон ба ҷашм мерасад ва дар навиштаҳои онҳо асосҳои концептуалии тарбияи худшиносии насли наврас вобаста ба имконоти шароити ҳар як ҷумҳурий баррасӣ шудааст.

Оид ба тарбияи худшиносии миллии насли наврас бо истифода аз афкори педагогии гузаштагон махсусан, дар заминаи асари безаволи Абулқосим Фирдавсӣ «Шоҳнома» дар кишварҳои хориҷи ҳамкешу ҳамзабонамон монанди Ҷумҳурии исломии Эрон ва Ҷумҳурии исломии Афғонистон пажӯҳишҳои илмӣ ба сомон расонида шудаанд, ки ба ин қорҳои Забеуллоҳ Сафо [170], Муҳаммад Карамӣ, И.Сиддиқ ва мақолаи Ироҷи Баширӣ [143] мисол шуда метавонанд. Мавзӯҳои аслии ин пажӯҳишҳо масъалаҳои тарбияи ахлоқӣ, нақши Фирдавсӣ ва достони «Шоҳнома» дар густариши жанри шеър дар назми форсӣ мебошанд. Аммо дар онҳо масъалаҳои ташаккули худшиносии миллии шахс дар «Шоҳнома» ва умуман, афкори педагогии Фирдавсӣ мавриди пажӯҳиши алоҳида қарор нагирифтааст.

Таҳлили адабиёти фалсафӣ, психологӣ ва педагогӣ нишон дод, ки бо вучуди миқдори зиёди таҳқиқоти гузаронидашудаи олимони ватанию хориҷӣ проблемаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути

махфилҳои беруназсинфӣ ва дар шароити Тоҷикистон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» мавриди таҳқиқоти махсус қарор нагирифтааст ва ин ба мо имкон дод, то ба чунин хулосае биёем, ки проблемаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳо ва чорабиниҳои беруназсинфӣю беруназмактабӣ дар шароити ҷумҳуриамон ба таври кофӣ равшан карда нашудааст яъне:

- Методикаи ягона, равиш ва ё технологияи мушаххаси ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути корҳои беруназсинфӣю маҳфилҳо вуҷуд надорад;

- равиши комплекси ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути корҳои беруназсинфӣю маҳфилҳо таҳия нашудааст;

- дар муассисаҳои миёнаи таҳсилоти умумӣ оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути корҳои беруназсинфӣю маҳфилҳо корҳои тарғиботӣ қариб, ки бурда намешаванд;

- оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути корҳои беруназсинфӣю маҳфилҳо ягон дастур ва ё китоби махсус дастраси кормандони маориф нагардидааст;

- дар барномаи курсҳои тақмили ихтисоси кормандони соҳаи маориф оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути корҳои беруназсинфӣю маҳфилҳо соати алоҳида ҷудо карда нашудааст.

Камбудиҳои ошкоршуда ихтилофоти зеринро ба миён мегузоранд:

- талаботи ҷамъият ва сиёсати пешгирифтаи давлат оид ба маориф ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути корҳои беруназсинфӣю маҳфилҳо;

- таваҷҷуҳи дар илми педагогӣ мавҷудбуда ба омӯзиши назариявии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути корҳои беруназсинфӣю маҳфилҳо ва фароҳам нашудани имкониятҳои татбиқи амалии раванди ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути корҳои беруназсинфӣю маҳфилҳо;

– талаботи волидон ва шахсони онҳоро ивазкунанда ва зарурати ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути корҳои беруназсинфию маҳфилҳо.

Ин ихтилофҳо интихоби мавзӯи таҳқиқотро чунин-»Ташаккули худшиносии миллии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» муайян карданд, ки мушкилоти он чунин аст: Амсилаи иҷтимоӣ педагогӣ, ки ба ташаккули худшиносии миллии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» мусоидат мекунанд, чӣ гуна аст?

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ.

Асоси назариявӣ ва методологии таҳқиқоти мазкурро Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», Стандартҳои давлатии таълимии Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф «Барномаи давлатии ислоҳот ва рушди системаи таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2020», «Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон», принципҳои умумии дидактикӣ, инчунин асарҳои олимони номбурда ташкил медиҳанд. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи самти илмӣ-таҳқиқотии мавзӯ, ки дар рафти иҷрои он унвонҷӯй 20 мақолаи бозтобкунандаи мазмунӣ асосии таҳқиқоти диссертатсиониро омода ва нашр кард, анҷом дода шудааст. Дар таҳқиқот ба корҳои илмӣ олимони дохилӣ ва хориҷӣ таъия карда шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Мақсади таҳқиқот: ба таври назаривию озмоишӣ асоснок намудани моделӣ ташаккули худшиносии миллии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои».

Вазифаҳои таҳқиқот:

1. Муайян кардани ҷанбаҳои фалсафӣ, сотсиологӣ ва педагогӣ мафҳуми худшиносии миллии.

2. Асоснок намудани чорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон.

3. Асоснок намудани маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон.

4. Таҳияи амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ».

5. Собит намудани муҳити таълимӣ ҳамчун омили ташаккули худшиносии миллии хонандагон.

6. Дақиқ намудани самаранокии чорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон.

7. Асоснок намудани таъсири ҳамкориҳои мактаб ва оила дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ».

8. Ба таври озмоишӣ тасдиқ намудани самаранокии амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ».

Объекти таҳқиқот-раванди ташаккули худшиносии миллии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот-ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ».

Фарзияи тадқиқот ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» самараноктар мешавад, агар:

- ҷанбаҳои фалсафӣ, сотсиологӣ ва педагогии мафҳуми худшиносии миллии муайян карда шаванд;

- чорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон асоснок карда шаванд;

- маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон асоснок карда шаванд;

- амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» таҳия карда шавад;

- муҳити таълимӣ ҳамчун омили ташаккули худшиносии миллии хонандагон собит карда шавад;
- самаранокии чорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон дақиқ карда шавад;
- таъсири ҳамкориҳои мактаб ва оила дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» асоснок карда шавад;
- ба таври озмоишӣ самаранокии амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» тасдиқ карда шавад.

Марҳила, макон ва давраи таҳқиқот.

Дар марҳилаи аввали (солҳои 2009-2012) - таҳлил ва таҳхис омӯзиши адабиёти психологӣ, педагогӣ ва илмӣ оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ», гирдовари адабиёти фалсафию эстетикӣ ва ҷамъбасти онҳо анҷом дода шуд, нақшаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсӣ таҳлил гардиданд. Дар чараёни таҳқиқот ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» вазъи кунунии мушкилот арзёбӣ гардид.

Дар марҳилаи дуюм (солҳои 2013-2018) –ташаккулдиҳанда, шароити дар фарзия пешбинишуда, ки ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» нақши босазое мегузоранд, муайян карда шуд, таҳияи методикаи кори таҷрибавӣ оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» аниқ карда шуд.

Равишҳои омӯзиши марҳилаи мазкур аз инҳо иборатанд: суҳбатҳо, мушоҳидаҳо; худбаҳодихӣ, коркарди натиҷаҳои озмоиш ва муайян намудани вазифаҳо.

Дар марҳилаи сеюм (солҳои 2019-2024) –назоратӣ оид ба мавзуи таҳқиқот корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ гузаронида шуда, фаъолиятҳои таҷрибавӣ ҷамъбаст, натиҷаҳои таҳқиқот таҳлил ва ба онҳо тасҳеҳ ва

ислоҳоти зарурӣ ворид карда шуданд. Инчунин, хулосаҳо тартиб дода шуда, тавсияҳои илмию педагогӣ барои ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» таҳия шудаанд. Дар рафти таҳқиқот мо аз равишҳои муқоисавӣ ва умумикунонӣ истифода бурдем.

Асосҳои назариявии таҳқиқотро муқаррарот дар бораи робитаи умумӣ, вобастагии мутақобила ва бенуқсонии падидаҳо; дар бораи рушди инфиродии руҳияи инсон; дар бораи нақши пешбари фаъолият дар ташаккули шахс; дар бораи худшиносӣ ҳамчун меҳвари дохилии шахс, ки сатҳи рушди ӯро муайян мекунад (Б.Г. Ананьев, В.С. Мухина, С.Л. Рубинштейн); дар бораи рушди худшиносии миллии кӯдакони синну солашон гуногун (Л.М. Дробужева, Г.Д. Очиров, Т.Н. Петрова, Ф.Ф. Харисов, Г.Ф. Хасанова, В.Ю. Хотинец ва дигарон); назарияҳои муосири таълиму тарбия ((Е.В. Бондаревская, Г.Н. Волков, В.В. Краевский, В.Г. Максимов, Н.Л. Селиванова, Н.Е. Щуркова и др.) ташкил медиҳанд.

Сарчашмаи маълумот. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф»-с.2004, «Консепсияи миллии таҳсилоти Ҷумҳурии Тоҷикистон»-с.2002. «Консепсияи тарбияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» – с.2006, асарҳои файласуфҳо, равоншиносон, педагогҳо, омӯзгорони фанни адабиёт ва таърихи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, китобҳои дарсӣ ва воситаҳои таълимӣ оид ба фанни адабиёт, инчунин қорҳои таҷрибавии унвонҷӯй.

Заминаҳои эмперикӣ. Методи диалектикаи дарки ҳодисаҳо ва равандҳои иҷтимоӣ, методи мушоҳида (мушоҳидаи бевосита ва бавосита), озмоишҳои педагогӣ, анализ ва синтез, пурсишнома, санҷиш, суҳбат, таҳлили компютерӣ, омори математикӣ.

Пойгоҳи таҳқиқотро муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳру ноҳияҳои Душанбе (МТМУ-и №55, 28), Ҳисор МТМУ-и №5), Ваҳдат (МТМУ-и №1), Файзобод (МТМУ-и №3), Хучанд (МТМУ-№4), Истаравшан (МТМУ-и №9) ва Хатлон (МТМУ-и №5) ташкил мекунанд.

Навгони илмий таҳқиқот:

- ҷанбаҳои фалсафӣ, сотсиологӣ ва педагогӣ мафҳуми худшиносии миллӣ муайян карда шудаанд;
- ҷорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон асоснок карда шудаанд;
- маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон асоснок карда шудаанд;
- амсилаи иҷтимоӣ педагогӣ ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои Шоҳномахонӣ таҳия карда шудааст;
- муҳити таълимӣ ҳамчун омил ташаккули худшиносии миллии хонандагон собит карда шудааст;
- самаранокии ҷорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон дақиқ карда шудааст;
- таъсири ҳамкориҳои мактаб ва оила дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» асоснок карда шудааст;
- ба таври озмоишӣ самаранокии амсилаи иҷтимоӣ педагогӣ ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» тасдиқ карда шудааст.

Нуқтаҳои барои ҷимоя пешниҳодшаванда.

1. Худшиносии миллии хонандагон ташаккули мураккаби шахсият мебошад, ки дар ҷорсӯйи баҳамоии омилҳои фалсафӣ, сотсиологӣ ва педагогӣ сурат гирифта, ҳисси мансубият ба миллати худ, донишони таърих, фарҳанг ва забони он ва муносибати боэҳтиром ба фарҳангҳои дигарро дар бар мегирад. Худшиносии миллӣ сифати интегралӣ шахсиятро дар бар мегирад, ки дорои дарки мансубият ба ҷомеаи муайяни этникӣ ва фарҳангӣ, донишони забони модарӣ, анъанаҳо, таърих ва арзишҳои фарҳангӣ мебошад. Дар заминаи фалсафӣ ва иҷтимоӣ он равандҳои муайян кардани шахсиятро бо миллат инъикос мекунад ва дар педагогика тавассути тарбияи мақсаднок, фаъолияти таълимӣ ва иҷтимоикунонии хонандагон ташаккул меёбад. Таъсири механизмҳои тарбиявӣ, аз ҷумла таҷрибаҳои фарҳангӣ, машғулиятҳои

беруназсинфӣ ва фаъолиятҳо дар асоси рамзҳои миллии фарҳангӣ дар синни мактабӣ аҳамияти махсус дорад.

2. Мероси фарҳангӣ-таърихӣ, аз ҷумла ҳамосаи «Шоҳнома» ва дигар намунаҳои осори классикии адабиёти тоҷикӣ-форсӣ, барои ташаккули худшиносии миллии хонандагон захираи муҳим аст, зеро он ба тарбияи ватандӯстӣ, сифатҳои ахлоқӣ ва заъқи эстетикӣ мусоидат мекунад. Рӯ овардан ба мероси фарҳангӣ ва таърихӣ, алалхусус, ба асарҳои монанди «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ имкон медиҳад, ки дар хонандагон ҳисси алоқамандӣ ба фарҳанги миллии самаранок ташаккул ёбад. Тавассути шиносӣ бо қаҳрамонон, рамзҳо, арзишҳои ахлоқӣ ва фалсафии дар ҳамоса ҷойдошта, хонандагон ба таърихи миллии эҳтироми хос гузошта, хувияти хешро ташаккул медиҳанд. Ин барои ташаккули эҳсоси ватандӯстӣ, маънавият ва ифтихори миллии ҳамчун асос арзёбӣ мегардад. Ин равиш инчунин ба рушди тафаккури интиқодӣ ва қобилияти худшиносӣ мусоидат мекунад.

3. Маҳфили «Шоҳномахонӣ» воситаи беназири педагогӣ мебошад, ки ба ташаккули худшиносии миллии тавассути таваҷҷуҳ ба эҷодиёти шифоҳии мардумӣ, шеър, намоишномаҳо ва дигар намудҳои фаъолияти эҷодии ба фарҳанги миллии асосёфта мусоидат мекунад. Маҳфили «Шоҳномахонӣ» ҳамчун шакли фаъолияти берун аз синф ҷузъҳои таълимӣ, бадеӣ ва тарбиявиро дар худ муттаҳид мекунад. Мундариҷаи он ба омӯзиши матнҳои классикӣ, асарҳои мусикӣ ва театрӣ, расму оинҳои мардумӣ асос ёфтааст, ки раванди омӯзишро зинда ва ҷалбкунанда месозад. Тавассути иштирок дар намоишномаҳо, хондани матнҳои бадеӣ, баррасии маъноҳо ва арзишҳо хонандагон на танҳо фарҳанги миллиро меомӯзанд, балки онро меёри зиндагии хеш қарор медиҳанд. Ин ба фарогирии амиқи арзишҳо, таҳкими хувияти этнофарҳангӣ ва рушди малакаҳои муошират мусоидат мекунад.

4. Амсилаи иҷтимоӣ-педагогии таҳия ва озмоишии ташаккули худшиносии миллии тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» чор ҷузъи ба ҳам алоқамандро дар бар мегирад: мундариҷа, ташкили фаъолият, арзишӣ-ҳавасмандӣ ва арзишӣ-рефлексивӣ. Амсилаи таҳияшуда хусусияти системавӣ дорад ва муносибати комплексиро ба ташаккули худшиносии

миллии хонандагон таъмин мекунад: чузъи мундариҷа интихоби маводи анъанавии фарҳангиро дар бар мегирад, ки ба хусусиятҳои синну соли хонандагон мутобиқ карда шудааст; чузъи ташкили фаъолият шаклҳо, равишҳо ва воситаҳои кори маҳфилро, аз ҷумла, драматургия, озмунҳо, нишастҳои адабӣ ва шаклҳои муколамаро инъикос мекунад; компоненти арзишӣ-ҳавасмандӣ талаботи ботиниро барои дарки мансубияти миллии худ ташаккул медиҳад; компоненти арзишӣ-рефлексивӣ таҳлили мунтазами тағйирот, худшиносии хонандагон, фикру мулоҳиза ва ислоҳи фаъолиятро дар бар мегирад.

5. Таъмини муҳити таълимӣ, ки анъанаҳои миллиро дастгирӣ мекунад, ҳамгироии маҳфил ба фазои умумии тарбиявии мактаб ва фаъолони дохил кардани оила ба фаъолияти маҳфил шароити зарурии педагогии ташаккули бомуваффақияти худшиносии милли мебошад.

Ташаккули худшиносии милли талошҳои ҳамроҳшудаи мактаб, оила ва муҳити иҷтимоӣ фарҳангиро талаб мекунад. Дар муассисаи таълимӣ бояд муҳите ташкил карда шавад, ки омӯзиши забони модарӣ, анъанаҳои милли, рамзҳо ва санъатро дастгирӣ кунад. Самаранокии маҳфил бо иштироки фаъолони падару модарон меафзояд: ҷорабинҳои муштарак, дарсҳои маҳорат, ҷашнҳои фолклорӣ робитаҳои байни наслҳоро тақвият медиҳанд ва дар кӯдакон ҳувияти устувори этнофарҳангиро ташаккул медиҳанд. Ҳамкориҳои оила ва мактаб омилҳои муҳими муттаҳидсозии раванди таълим ва баланд бардоштани ҳавасмандии хонандагон мебошад.

6. Натиҷаҳои корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ самаранокии амсилаи таҳияшударо тасдиқ карданд: афзоиши устувори таваҷҷуҳи хонандагон ба фарҳанги милли, баланд бардоштани сатҳи муносибатҳои ватандӯстона ва шаҳрвандӣ, баланд бардоштани ҳисси ҳувият ва эҳтиром ба забон ва анъанаҳои милли ба қайд гирифта шуданд. Таҷрибаи педагогии дар доираи таҳқиқот гузаронидашуда нишон дод, ки сатҳи ташаккули худшиносии милли дар хонандагони гурӯҳи таҷрибавӣ нисбат ба гурӯҳи назоратӣ аз ҷиҳати омӯри муҳим аст.

Аҳамияти назарияи таҳқиқот аз инҳо иборат аст, ки амсилаи иҷтимоӣ педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагони

муассисаҳои миёнаи таҳсилоти умумӣ тавассути корҳои беруназсинфию маҳфилҳо таҳия шудааст, шароити педагогии ташаккули самараноки худшиносии миллии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар раванди маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» аз ҷиҳати илмӣ асоснок шудааст. Натиҷаҳои таҳқиқоти мазкур ҳамаҷониба мебошанд ва онҳо метавонанд аз сӯйи омӯзгорони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар фаъолияти таълимӣ ва ғайритаълимӣ истифода шаванд.

Аҳамияти амалии тадқиқот аз он иборат аст, ки амсилаи иҷтимоию педагогии таҳияшудаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои», шаклҳо, воситаҳо ва методҳои ташаккули он метавонанд дар раванди маҳфилҳои фаннӣ ва беруназсинфию берунамактабӣ ва ҳамзамон дар дарсҳои тарбиявӣ аз ҷониби роҳбарони синфҳои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ истифода шаванд.

Дарчаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот тавассути таҳқиқоти таҳлилӣ ва таҷрибавӣ, коркарди маълумот бо истифода аз методҳои омили математикӣ ва истифодаи маҷмуи равишҳои илмӣ-педагогӣ, ки ба ҳадафҳо, вазифаҳо ва мундариҷаи кори пешниҳодшуда мувофиқанд, таъмин карда шуд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ, мундариҷа ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ 13.00.05 – Назария, методика ва ташкили фаъолияти фарҳангӣ-иҷтимоӣ (13.00.05.03 -Педагогикаи иҷтимоӣ ва худшиносӣ), аз ҷумла, ба банди 1 - Методологияи таҳқиқи фаъолияти иҷтимоӣ-педагогӣ, моҳият, сохтор, вазифа, принципҳои онҳо; моделсозии равандҳои иҷтимоӣ-педагогӣ дар муассисаҳои таълимӣ ва банди 4 - Сифати ташкили ҷорабиниҳои иҷтимоӣ-педагогӣ (технология ва усулҳои баҳодиҳии сифати фаъолияти иҷтимоию педагогӣ; меъёрҳо, нишондиҳандаҳои баҳодиҳии сифати фаъолияти иҷтимоию педагогӣ) мутобиқ мебошад.

Саҳми шахсии доктараи дарчаи илмӣ дар таҳқиқот аз таҳлили маълумоти адабиёт, масъалагузорӣ ва ҳалли масъалаҳои таҳқиқотӣ, омода намудан ва гузаронидани таҳқиқоти таҷрибавӣ ва машғулиятҳои

беруназсинфию махфилҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, таҳлили натиҷаҳои бадастомада ва таҳияи муқаррарот ва хулосаҳои асосии рисола иборат аст. Натиҷаҳои бадастовардаи муҳаққиқ бо якпорчагии сохтори рисола тасдиқ гардида, дар шакли робитаи мутақобила оварда шудаанд ва метавонанд дар таҳқиқоти назариявӣ ва амсиласозӣ, коркарди оморӣ, математикӣ ва компютерӣ саҳми арзанда гузоранд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ амалан, дар тамоми марҳилаҳои таҳқиқот (солҳои 2009-2024) истифода шуданд шудаанд. Муқаррароти асосии назариявӣ ва натиҷаҳои таҳқиқот дар ҷаласаҳои илмӣ Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст. Дар маҷмуаи мақолаҳои конференсияҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ: «Ваҳдати миллӣ-муттаҳидӣ ва рушди устувори ҷомеа», «Парчам-инъикоскунандаи ҷеҳраи миллат», «Парчами миллӣ-рамзи худшиносӣ», «Наврӯз-пайвандгари наслҳо ва фарҳангҳо», «Ваҳдати миллӣ-маҳсули андешаи миллӣ», «Забон-муҳимтарин унсурӣ муайянкунандаи ҳастии миллат», «Омӯзиш ва татбиқи афкори педагогии ниёгон дар таҳсилоти муосир», «Тарбияи ифтихори ватандорӣ хонандагон зимни баргузориҳои рӯзи Артиши миллӣ», «Парчами миллӣ-омили тарбияи худшиносӣ ва ҳудогоҳии миллӣ», «Мавқеи ҷашни Сада дар рушди тарбияи маънавии хонандагон», «Арзишҳои маънавии ниёгон ва шароити педагогии татбиқи онҳо дар раванди таълиму тарбияи насли навра», «Истиқлоли миллӣ: моҳият ва арзиши он дар низомии сиёсати иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Современное образование: нормативные и научно-методические основы, актуальные проблемы и практика их решения».

Интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот дар 19 интишороти муаллиф инъикос ёфтаанд, ки аз онҳо 11-тояш дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти ҶТ ба нашр расидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз бахшҳои «Муқаддима», «Тавсифи умумии кор», ду боб, бахши «Хулосаҳо» ва адатиёти истифодашуда иборат аст.

Ҳаҷми умумии диссертатсия аз 191 саҳифаи матни компютери бо ёрии протсессори Microsoft Word ҳарфчиншуда иборат буда, 8 расму диаграмма ва 4 ҷадвалро дар бар гирифтааст. Рақамгузори расму ҷадвалҳо барои ҳар ду боби диссертатсия умумӣ мебошад. Рӯйхати адабиёт фарогири 208 номгӯй мебошад.

БОБИ 1. АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ ТАШАККУЛИ ХУДШИНОСИИ МИЛЛИИ ХОНАНДАГОН ТАВАССУТИ МАҲФИЛҲОИ «ШОҲНОМАХОНӢ»

1.1. Мафҳуми худшиносии миллӣ: паҳлуҳои фалсафӣ, иҷтимоӣ ва педагогӣ

Дар охири ҳазорсолаи гузашта дар ҷумҳурии мо дар соҳаҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ, маънавӣ, сиёсӣ ва иқтисодӣ тағйироту таҳаввулот

гуногун ба вучуд омаданд, ки дар натиҷа масъалаи аҳамияти бузурги зарурати омӯзиш ва таҳлили мафҳуми истилоҳи «хувийят»- ро ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ ба миён оварданд. Ба ибораи дигар, ба ин масъала дар мубоҳисаҳои гуногуни иҷтимоӣ-фалсафӣ ва назариявӣ концептуалӣ дар саросари ҷаҳон таваҷҷуҳи ҷиддӣ дода мешавад. Пас аз пошхӯрии Иттиҳоди Шуравӣ, аксарияти давлатҳои мустақил ва муосир ба масъалаи мутобиқати низоми сиёсӣ, ки ба арзишҳои умумибашарӣ асос ёфтааст ва ҳисси шахсияти фард, ки мансубияти ӯро ба як ҷомеаи мушаххас муайян мекунад, дучор меоянд.

Асоси хувийяти инсонро дар саросари ҷаҳон асосан, арзишҳо, ақидаҳои умумибашарӣ, манфиатҳо, расму оин ва анъанаҳо ташкил медиҳанд, ки барои муттаҳид шудани ҷомеа, гурӯҳҳои қавмӣ ё миллат дар зери таъсири равандҳои рушди давлатҳо, гурӯҳҳои боломиллӣ ва умуман, ҷомеаи шахрвандӣ аҳамияти бузург дорад.

Миллат ҳамчун ҷамъияти таърихӣ одамон, ки дар ҳудуди муайян, дар раванди шаклгирии худ ва инчунин барқарорсозии хусусиятҳои фарҳангӣ ташаккул ёфтааст, бар асоси маънии этникии худ, бо мафҳуми «этнос» ҳаммаъност. Бояд гуфт, ки мазмуни мафҳумҳои «этнос» ва «миллат» робитаи муайяне доранд. Ҳамин тариқ, новобаста аз шароити рушди ҷомеа ва умуман, шуури ҷамъиятӣ истилоҳи «миллат» ҳамеша шартҳои зеринро дар бар мегирад: шахрвандӣ, ифодаи умумии ирода, иштироки оммавии тамоми табақаҳои аҳоли дар қорҳои давлат; дар ҳаёти сиёсии мамлакат.

Тарбияи худшиносии навли наврас дорои таърихи тӯлонист ва ҳанӯз сардафтери адабиёти классикии тоҷик Абуабдулоҳи Рӯдакӣ бо меҳри беандозаи инсонӣ ва завқи волои гӯяндагӣ дар мақоми шеър аз худӣ худшиносӣ суҳан гуфтааст. Рӯдакӣ дар воқеъ вассоф ва тараннумгари беҳамтои арзишҳои воло ва абадии маънавӣ-ватанпарастӣ, одамият, адолатхоҳӣ, дӯстиву рафоқат, саховат ва накукориву хайрандешӣ буд. Хизмати Рӯдакӣ дар тақомули забони тоҷикии форсӣ низ хеле бузург аст. Маҳз ӯ ва муосиронаш ин забонро ба ҳадде сайқал доданд, ки он ба

забони меъёри илму адаб табдил ёфта, боиси мондагорӣ ва густариш пайдо кардани он гардид. Ва имрӯз ин забон ба мардуми Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон ва дигар форсигӯён хизмат мекунад. Он чун забони байналмилалӣ асрҳои зиёд дар ривочи илму адаб ва фарҳанги аҳли Осиёи Марказӣ, Қафқоз, Осиёи Хурд, Ҳинду Покистон ва кишварҳои дигар таъсири калон гузоштааст.

Гар бар сари нафси худ амирӣ, мардӣ,
Бар куру кар ар нукта нагирӣ, мардӣ.
Мардӣ набувад фитодаро пой задан,
Гар дасти фитодае бигирӣ, мардӣ[158,с.84].

Ҳар кӣ н-омухт аз гузашти рӯзгор,
Низ н-омузад зи ҳеҷ омӯзгор [159,с.19].

Дар миёни сурудаҳои Рӯдакӣ ҷанбаи ватандӯстӣ ва худшиносӣ бештар ва барҷастатар дар қасидаи Бӯйи ҷӯйи Мӯлиён ояд ҳаме эҳсос мегардад. Он чун ҳикояти рӯйдоди воқеии рӯзгор қалбхоро ба шӯр оварда, ҳиссиёти дӯстию вафодориро ангеza мебахшад.

Бӯйи Ҷӯйи Мӯлиён ояд ҳаме,
Ёди ёри меҳрубон ояд ҳаме.
Реги Омуву дурушти роҳи ӯ,
Зери поям парниён ояд ҳаме.
Оби Ҷайхун бо ҳама паҳноварӣ
Хинги моро то миён ояд ҳаме.
Эй, Бухоро, шод бошу дер зӣ,
Мир зии ту шодмон ояд ҳаме.
Мир моҳ асту Бухоро осмон,
Моҳ сӯйи осмон ояд ҳаме.
Мир сарв асту Бухоро бӯстон,
Сарв сӯйи бӯстон ояд ҳаме.[157,с.46].

Воқеан, барои ориёитаборон, аз ҷумла тоҷикон «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ба унвони пружаи ҳувийятсозӣ ва меҳанпарастӣ зарур будоист, чаро ки аз бомдоди зухур то ба имрӯз густураи таърихию географии Эрону Хуросон мавриди фишору тааррузу тасарруфи бегонагон қарор гирифта, ҳамтаборон ҳамеша дар роҳи таҳкими иродаи сиёсӣ, тақвияти ҷуръати ватандорӣ ва шукуҳи ҷасорати ҳувийятӣ гомҳои устувор бардошта, бар мабноси нуфузи ин аслҳои бунёди зиндагӣ кардаанд. Ба ин маънӣ, «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ барномаи стратегии ҳувийятсозӣ ва меҳанпарастии мардуми мо будаву ҳаст. Ҳарчанд ки «Шоҳнома» тайи ҳазор соли ахир ҳамеша бо мушкил рӯ ба рӯ будааст ва имрӯз низ дар моварои таҳдидҳо қарор дорад, бузургии шахмати ҳувийятиашро аз даст навода, дар баробари зулму истибдоди аҷнабӣ ва таҳочумоти сиёсӣ мафкуравию фарҳангӣ устуворона истода, нерӯу қудрати ҳувийятию мафкуравии мардумро афзун месозад.

Агар адабиётшиноси маъруфи чех Ян Рипка гуфта бошад, ки: «Фирдавсӣ дар саросари арсаи адабиёти форсӣ чун Таҳамтан қад барафрохтааст» [155,с.89], соири муҳаққиқони «Шоҳнома», минҷумла Муҳаммадамини Риёҳӣ бар ин назаранд, ки ҳеҷ эронӣ ба андозаи Фирдавсӣ ба сарнавишти миллат ва кишвари ҳеш таъсири пайдор бар ҷой нагузоштааст [154,с.24].

Нигаҳ кун бад-ин лашкари номдор,
Ҷавонони шоистаи корзор.
Зи баҳри бару буму фарзанди ҳеш,
Зану кӯдаки хурду пайванди ҳеш.
Ҳама сарбасар тан ба куштан диҳем,
Аз он беҳ, ки кишвар ба душман диҳем.
Пароканда лашкар наояд ба кор,
Дусад марди ҷангӣ беҳ аз сад ҳазор [1,с.24].

Гуфтаҳои уламову удабои мо оид ба худшиносии миллии фарзандон аз Қуръони Карим ва ҳадисҳои паёмбарамон Муҳаммад^(с) сарчашма мегиранд. Ҳоло чанд мисоле аз онҳо:

1. Қуръон ва шинохти шахсият: Қуръон пайваста инсонро ба тафаккур, шинохти худ ва ҷаҳони атроф даъват мекунад» ва дар худ шумо нишонаҳо ҳастанд, оё намебинед?» [110,с.521].

Ин оят моро водор мекунад, ки худамонро, на танҳо ҷисман, балки аз нигоҳи маънавӣ ва таърихӣ бишиносем.

2. Хувийяти милли ва динӣ дар ҳамзистӣ: Қуръон миллату қавмиятҳоро рад намекунад, балки онҳоро ҳамчун василаи шиносӣ медонад: «Ё аюҳаннос, инно халақнокум мин закарин ва унсо ва чаалнокум шуъубан ва қабоила литаъорафу...» «Эй мардум, ба дурустӣ, ки шуморо аз як марду як зан офаридем ва шуморо қавмҳо ва қабилаҳо сохтем, то бо якдигар шиносо шавед. Ҳароина гиromитарини шумо назди Худо парҳезгортарини шумо аст; Худо Донои Хабардор аст.» [110,ояи 13].

Яъне,миллат ва қавмият як навъ шиносоии иҷтимоӣ аст, на василаи бартарӣ.

«Ин оят ба **арзиши қавмият ва миллат** таъкид дорад, ки мардум бояд хувийят ва решаҳои миллии худро бишиносанд, на барои тафриқа, балки барои шинохти якдигар ва эҳтиром ба гуногунрангӣ.

3. Худшиносии милли дар партави Қуръон

Қуръон таъкид мекунад: «Ва ҳеҷ пайғамбареро нафиристодем, магар бо забони қавми ӯ то (ҳақиқатро) барояшон баён кунад. Пас Худо ҳар киро хоҳад, гумроҳ созад ва ҳар киро хоҳад роҳ намояд ва Ӯ Ғолиби Боҳикмат аст.» [110, ояи 4].

Ин як далели барҷастаи аҳамияти забон, фарҳанг ва хувийяти милли дар таблиғи дин аст.

4. Худшиносии милли – василаи бедории рӯҳӣ

Бидуни худшиносии миллӣ, миллатҳо ба таҳмили ҳувийятҳои бегона гирифтور мешаванд. Қуръон ба инсон озодӣ, фикр, шаъну шараф ва ҳувийят медиҳад. Маҳз ҳамин маърифати қуръонӣ метавонад заминаи худшиносии миллӣ гардад.

5. Намунаҳо аз таърихи ислом

Саҳобагон, монанди Салмони Форсӣ, ҳувийяти миллии худро аз даст надоданд ва ҳамзамон мусулмони асил буданд. Ин нишон медиҳад, ки метавон як мусулмони комил ва як фарзанди содиқи миллат буд.

Дар ҳадисҳои исломӣ, махсусан, дар суханони Паёмбари Акрам (с), бештар ба худшиносии шахсӣ ва маънавӣ таъкид мешавад, аммо бархе аз онҳо метавонанд ба таври ғайримустақим ба худшиносии миллӣ ва ҳувияти қавмӣ иртибот дошта бошанд. Ислом бо вучуди даъвати умумибашарӣ доштаниш, миллату забон ва фарҳангро рад намекунад, балки онро ҳамчун омили шинохт ва ҳамзистии башарият эъроф менамояд.

1. Ҳадис дар бораи шинохти худ:

«**Ман арафа нафсаҳу фақад арафа Раббаҳ**» «Ҳар кӣ худро шиносад, Парвардигорашро мешиносад» [77,с.262].

Ин ҳадис бештар ба худшиносии маънавӣ ва шахсӣ ишора мекунад, аммо метавон онро тавсия дод: миллат низ бояд ҳудашро бишносад — таърих, забон, фарҳанг ва арзишҳои худро.

2.. Ҳадис дар бораи муҳаббат ба Ватан:

«**Хуббул-ватани мин ал-имони**» «Дӯст доштани Ватан чузъи имон аст.»

Бо вучуди баҳс дар бораи саҳеҳ будани ин ҳадис, мазмунаш дар фарҳанги исломӣ ва махсусан, аз ҷониби уламо пазируфта шудааст, ки **Ватан ва ҳувийяти миллӣ** арзиш доранд ва дӯст доштани он зидди ислом нест.

Яъне, дӯст доштани Ватан ва ҳифзи он бо арзишҳои Ислом мувофиқ аст:

– Муҳофизати ватан ва мардумаш як навъ **амри маъруф ва итот ба Ҳақ** аст.

– Паёмбари акрам (с) ҳангоми ҳиҷрат аз Макка, бо эҳсоси баланди муҳаббат дар бораи Макка гуфт: «Эй Макка! Ту аз ҳама ҷойҳо барои ман азизтарӣ. Агар маро аз ту берун намекарданд, ман намерафтам.» (Ривоят аз Тирмизӣ ва Ибн Ҳиббон-ин далели муҳаббати Паёмбар ба Ватан аст).

Ислом муҳаббат ба Ватанро як эҳсоси табиӣ ва ҳатто шоиста медонад. Паёмбар Мухаммад (с) муҳаббати худро ба Макка ошкоро изҳор намуда ва барои дӯст доштани Мадина дуо карданд. Ҳамин гуна, муҳаббат ба Ватан як ҷузъи муҳимми имон, ахлоқ ва ҷавонмардӣ дар Ислом ба шумор меравад.

Ҳадисҳо бештар ба **худшиносии маънавӣ, арзиши инсонии қавмҳо, ва муҳаббат ба Ватан** таъкид мекунанд. Аз ин арзишҳо метавон барои **тавсеаи худшиносии миллӣ**, хусусан, дар ҷомеаҳои пасошуравии мусулмон, ба таври мусбат истифода бурд.

В.Н.Шевченко чунин мешуморад, ки миллат аз як қавмият ба вучуд намеояд. Ташаккули миллат дар империяҳо, дар давлатҳои сермиллат оғоз ёфта, садсолаҳои зиёд давом мекунад. «Идеяи миллат идеяи сеюмин қудрат, бозаргонони навбаромад, соҳибкорон, дӯкандорон аст» [187,с.9].

В.П.Торукало чунин нуктаи назарро баён мекунад: «Миллат-ҷамъияти одамоне мебошад, ки дар ҳудуди муайян зиндагӣ мекунанд, бо як забон гап мезананд, ба системаи ягонаи арзишҳои иқтисодӣ ва фарҳангӣ дохил мешаванд ва ғ. Яъне миллат як ҷомеаи иҷтимоии ҳаёти воқеӣ, муошират, забон, рӯзгор, қонун, тафаккур, эҳсос, фарҳанг ва ғайра мебошад. Миллатҳо дар марҳилаи муайяни ҳаёт ва рушди иҷтимоӣ ба вучуд меоянд» [172,с.52].

Л.Е. Куббел дар асари худ «Очеркҳо оид ба этнографияи потестарӣ», ки ба муносибатҳои қудрат ва идоракунии ҷомеа дар субъектҳои иҷтимоии пешазкапиталистӣ бахшида шудааст, шуури

этникӣ ва худшиносиро ҳамчун «дарки фарқи байни «худӣ» аз «бегона» муайян мекунад.[106,с.185].

Ҳамин тариқ, бояд хулоса кард, ки миллат ба маънои имрӯза як ҷомеаи бошууро на сохтасуда мебошад.

Хувияти миллий яке аз ҷузъҳои хувияти шахс аст, ки бо мансубияти ӯ ба миллат, фарҳанг ё кишвари муайян робита дорад. Ин хислати фитрии шахсият нест, балки аз оғаҳӣ аз фарҳангу забон ва таърихи муштарак бо гурӯҳи муайяни мардум сарчашма мегирад. Ба миллатҳо тақсим шудани инсоният як раванди табиӣ ва мантиқист. Ҳар як миллат дорои вижагиҳои хос ва хувияти муайяне мебошад.

Давлат муайянкунандаи шартӣ фаъолияти пурраи миллат ва миллат бошад, дар навбати худ манбаи қудрати сиёсӣ дар ҷомеа мебошад.

Таърихан, чунин шудааст, ки ҳанӯз аз замони таълимоти Карл Маркс гурӯҳҳои гуногуни этникӣ аз мавҷудият огоҳ буданд. Карл Маркс ҳамроҳи Фридрих Энгелс муътақиданд, ки дар назария ду мафҳум мавҷуд аст: хилқати миллий ва огоҳии қабилӣ [135,с.54].

Гузашта аз ин, мафҳумҳои аввалинро аксар вақт дар изҳороти В.И. Ленин мушоҳида кардан мумкин буд, чун суҳбат оид ба ҷанбаҳои миллий мерафт [136,с.419]. Дар доираи мафҳуми илмӣ Кушнер П.И. фаҳмиши умумии «худшиносии қавмӣ»-ро инкишоф дод, ки онро барои ҳар як ҷамъияти қавмӣ новобаста аз намудаш истифода бурдан мумкин аст.

Хувияти миллий ҳамчун як омил этникӣ [144,с.3].

Каме баъд аз ҷониби Чебоксаров Н.П. ин концепсия ба хусусиятҳои этникӣ нисбат дод [180,с.19]. Пас аз ин, муҳаққиқ Козлов В.И., худшиносиро ҳамчун хусусияти асосии қавм тавсиф намуд [91,с.109]. Чунин ақида аз ҷониби Шелепов Г.В. низ иброз гардид [188,с.11]. Бояд гуфт, ки дар солҳои 60-ум худшиносӣ дар сатҳи миллий дар адабиёти илмӣ қомилан муқаррар шуда буд [135,с.25].

Аммо дар байни худшиносии миллию этникӣ ва худшиносию шуурнокӣ ихтилофҳои зиёде пайдо мешаванд. Ба андозаи зиёд,

ихтилофҳо ба мураккабии мафҳумҳо ва падидаҳое асос ёфтаанд, ки муаллифон онҳоро муайян карданӣ мешаванд. Ба ғайр аз ихтилофҳои зикршуда метавон дар тафсири дарки этникӣ, миллат, шуур ва худшиносӣ ба тафовутҳо дучор гашт. Муаллифон аксар вақт кӯшиш мекунанд, ки худшиносии этниро ҳамчун унсури ҳувияти милли тасниф кунанд [31,с.25].

Хусусияти асосии фарккунанда дар он аст, ки шуур то андозае донишро дар бораи шахс ё ҳодисаи дигар дар назар дорад, дар сурате, ки худшиносӣ донишро махсусан, дар бораи худ ифода мекунад [135,с. 25]. Ҳамин тариқ, метавон хулоса кард, ки андешаҳо ба шакли иҷтимоии ифодаи ҳарду фаҳмиш асос ёфтаанд, вақте худшиносӣ мавҷудияти донишро дар бораи ҷомеаи ҳуди шахс ва ё дар бораи ҷомеаи одамони дигар ифода мекунад, ки агар сухан дар бораи шуури умумӣ бошад.

Таҳлили таҳқиқоти психологию педагогӣ ба мо имкон дод, ки мафҳуми истилоҳи «ҳувияти милли»-ро равшан созем. Дар луғати энциклопедӣ худшиносии милли ҳамчун маҷмуи ақидаҳо, афкор ва муносибатҳое баррасӣ мешавад, ки мазмун, сатҳ ва хусусияти андешаҳои аъзои як ҷомеаи миллиро дар бораи таърих, вазъи кунунӣ ва дурнамои рушди он, инчунин мавқеи он дар байни ҷамъиятҳои яхела ва характери муносибатҳо бо онҳоро дар бар мегирад. Худшиносии милли мафҳуми фардӣ буда, пеш аз ҳама дараҷаи азхудкунии қисматҳои алоҳидаи шуури миллиро аз ҷониби афрод - аъзои ҷомеаи милли ифода мекунад.

Ҳатто ҳуди таърифи худшиносӣ якбора ду истилохро дар бар мегирад: худшиносӣ ва шуур. Охир, маҳз набудани шуур аст, ки ҳайвон аз одам фарқ мекунад. Инсон метавонад тавассути фаъолиятҳои гуногун, муошират ва дигар намудҳои фаъолият ҳамчун фард инкишоф ёбад. Ҳамин тариқ, агар шуур вучуд дошта бошад, худшиносӣ низ ташаккул меёбад. Ва тавассути худшиносӣ шахс метавонад:

- ормонҳо ва манфиатҳои шахсии худро ташаккул диҳад;

- худро дар ҷаҳони сермиллат муаррифӣ намояд, нисбат ба дигар миллатҳо муносибати шахсиашро баён кунад;

- муносибаташро нисбат ба дигар давлатҳо ва ашё муайян созад.

Бар асоси ин, бисёре аз муҳаққиқон худшиносии миллиро асоси фарҳанги дорои хусусияти миллӣ медонанд.

Аммо таърифи дақиқи мафҳумҳои худшиносии миллӣ бештар ба дарки миллату қавм вобаста аст.

Аслан, худшиносии дорои хусусияти миллиро метавон дар афкор, ҳиссиёт, дидгоҳ, ақида, кайфият, хусусият ва дигар ҷиҳатҳо ифода кард. Илова бар ин, он тавассути таърих, самтҳои рушд, ҷойгиршавӣ ҳам дар сатҳи давлатӣ ва ҳам дар сатҳи миллӣ ифода ёфтааст [179].

Худшиносии миллиро бояд ҳамчун оғаҳӣ аз хуввийат, мероси фарҳангӣ ва гузашта дар фаҳмиши таърихӣ дарк кард. Дар ин замина дар шахс якдилӣ ба ваҳдати миллӣ ташаккул меёбад. Дар заминаи худшиносии миллӣ мавқеи шахс дар ҷомеа ва нақши ӯ дар ояндаи тамоми кишвар ва халқ муайян карда мешавад.

Худшиносии миллӣ маҷмуи назару арзёбиҳо, афкор ва муносибатҳост, ки мазмун, сатҳ ва хусусиятҳои ақидаи аъзои як ҷомеаи миллиро оид ба таърих, ҳолати имрӯза ва дурнамои ояндаи рушди он, инчунин ҷой дар байни дигар ҷамоатҳои шабех ва хусусияти муносибатҳо бо онҳо ифода менамояд. Ҷузъиёти мантиқӣ (дарки воқеии мансубияти шахс ба миллат, халқ) ва қисман, то андозае эмотсионалӣ (баъзан, ҳамдардии бешуурона ба ягонагӣ бо дигар намояндагони гурӯҳи миллӣ-этникӣ)-ро дар бар мегирад.

Падидаи худшиносии миллӣ дарки фард дар бораи худ ҳамчун як ҷомеаи муайяни этникии дорои хусусиятҳои муайян ва дарки тафовуту монандии ин ҳислатҳо дар муқоиса бо ҳислатҳои миллии намояндагони ҷомеаҳои этникӣ мебошад.

Мардум ташнаи шинохти худ ҳастанд ва худро ба қадри имкон мешиносанд. Чунон ки Н.С.Трубецкой қайд кардааст, «халқ ҳудашро дарк мекунад, ки агар табиати маънавӣ, ҳислати фардиаш дар фарҳанги

хосси миллии он ифодаи мукаммал ва равшантар пайдо кунад ва агар ин фарҳанг комилан, ҳамоҳанг бошад, яъне қисмҳои алоҳидаи он ба ҳамдигар муҳолиф набошанд «Эҷоди чунин фарҳанг ҳадафи аслии ҳар як миллат аст, ҳамчунон ки ҳадафи фарди мансуб ба ин ё он миллат расидан ба тарзи зиндагист, ки дар он табиати маънавии нотақрори ӯ пурра, равшан ва ҳамоҳанг таҷассум ёбад. Ҳардуи ин вазифаҳо, вазифаи халқ ва вазифаи ҳар як фард, ки қисми халқ аст, бо ҳам зич алоқаманданд, ҳамдигарро пурра ва муайян мекунанд.

Худшиносии милли мағз, асоси шуури милли аст. Он ҳамчун системаи асосии муносибатҳои арзёбӣ ва ифодаҳои мантиқи-арзишӣ амал мекунад, ки барои худмуайянкунии мувофиқи шахс дар ҳаёти маънавӣ ва иҷтимоӣ сиёсӣ заруранд. Дар муқоиса бо шуури милли, ки ақидаҳои умумиро дар бораи як гурӯҳи милли-этники инъикос мекунад, худшиносии милли мафҳуми бештар фардӣ буда, дараҷаи азхудкунии ҷузъҳои муайяни шуури миллиро аз ҷониби афроди аъзои ҷомеаи милли ифода мекунад.

Пайдоиши худшиносии милли як раванди тӯлонии таърихӣ, бисёрсатҳа ва хеле ноҳамвори рушди он мебошад. Дар ибтидо, ба истилоҳи таърихӣ, пайдоиши ибтидои худшиносии милли дар сатҳи оддии ҳаррӯзаи этнопсихологӣ сурат гирифтааст. Он бо фаъолияти яке аз механизмҳои асосии иҷтимоӣ психологӣ инкишофи шуури инсон дар маҷмӯъ, бо ташаккул ва решаёбии тазоди «мо» ва «онҳо» дар равони намояндагони ин ё он ҷомеаи хос алоқаманд буд. Огоҳӣ дар бораи худ ҳамчун узви як ҷомеаи муайян, як кулл («мо») маҳз тавассути ихтилоф ба намояндагони гурӯҳи дигар-бархеи «онҳо», «дигарон», «ба ман монанд нест», «ба мисли мо» ташаккул меёбад.

Худшиносии милли сатҳи шуури фардӣ ва иҷтимоӣ, хусусияти ҷомеаи милли, яке аз шаклҳои ифодаи ҳувияти мардум ва намояндагони он мебошад, ки бо ягонагии асли онҳо муайян шудааст.

Худшиносии милли маҳсули иҷтимоишавӣ ва натиҷаи азхудкунии фарҳанги маънавӣ ва моддӣ, расму оин, анъана, дин, таърих, рамзҳо,

хувийят ва забони халқи худ аз ҷониби фард мебошад. Он ба идеяи пайдоиши худ, дарки худ ҳамчун намояндаи насли башар бо хосиятҳои вижаи табию биологӣ ва анатомию физиологӣ, намуди зоҳирӣ, анъанаҳои муайян ва арзишҳои фарҳангӣ ва нақш дар ҳаёти инсон ва мардуме, ки ба он мутааллиқ аст, асос ёфтааст. Худшиносии миллии фард бо дарки худ ҳамчун интиқолдиҳандаи хислатҳои миллии зоҳир мешавад, ки хусусияти ҷаҳонбинӣ, мавқеи зиндагӣ, муносибати шахсро ба воқеият ва одамони дигар муайян мекунад. Ин шартҳои пайдори анъана ва расму оинҳои халқи худ, заминаи рушди иҷтимоӣ ва фарҳангии он мебошад.

– Дарачаи баланди рушди худшиносии миллии ҳамеша муносибати хайрхоҳӣ ва боварибахшро нисбат ба дигар миллатҳо муайян мекунад. Бесабаб нест, ки олами ботинии шахс, худшиносии ӯ кайҳо боз таваҷҷуҳи педагогону равоншиносон ва файласуфонро ба худ ҷалб кардааст. Омӯзиши вижаҳои худшиносии миллии, ҷузъҳои сохтори он, фароҳам овардани шароит барои ташаккули он ва муайян намудани ангеҷаҳои бедории барвақт дар иртибот ба ворид намудани шахсият ба арзишҳои этнофарҳангӣ тавассути ташаккули муносибати эмотсионалӣ ба онҳо ифода карда мешавад.

– Тавсифи маъноии худшиносии миллии дарки мансубият ба ҷомеаи муайяни этникӣ, алоқамандии мусбати эҳсосӣ ба мансубияти миллии ва танзими рафтори шахсро дар ин замина инъикос мекунад.

Хувийяти миллии се ҷузъи ба ҳам алоқамандро дар бар мегирад:

– маърифатӣ, ки нишондиҳандаи он огоҳии миллии (соҳаи маърифатӣ) мебошад;

– эҳсосӣ, ки нишондиҳандаи он инкишофи эҳсоси миллии мебошад (соҳаи эҳсос);

– рафторӣ – ташаккули меъёрҳои миллии рафтор (соҳаи амалӣ).

Дар асоси принсипи падидашиносии баррасии падидаи худшиносӣ мо нишон додем, ки худшиносии миллии шакли «барои худ, будан» -и

шахсияти (миллати) таърихии коллективӣ, айният бахшидан ба «ҳастии гузашта»- и дар худ мунъакисшуда, шакли зеҳнию ормонии навсозии анъана. мебошад. Азбаски худшиносии миллӣ табиатан, ҳаёли ва утопистӣ аст, он на танҳо идеализатсияи «гузаштаи мутлақ» -и миллатро ифода мекунад, балки тарзи тарҳрезии ояндаи дилхоҳро баён менамояд. Ба ин маъно, он фароафканӣ, ояндапажӯхӣ ва пешгӯӣ аст ва аз ин рӯ, одатан, дар дохили худ ин ё он андешаи мазҳабӣ низ дорад. Охириин реша дар «бешуурии дастачамӣ» дорад, аммо аз ҷониби идеологҳои зиёи метавонад ба дараҷаи ғояи миллӣ-давлатӣ бардошта шавад, ки инъикоскунандаи дугонаи анъана (гузаштаи асотирий) ва эҷоди зарурии таърихист, ки аз ҷониби нухбағони миллӣ амалӣ мегардад.

Худшиносии миллӣ дар заминаи «психологияи миллӣ» ба вучуд меояд, зеро он маҳсули эҷодиёти маънавии нухбағони миллӣ мебошад, ки на танҳо маънои «ҳастии гузашта» -и ҷомеаи таърихӣ, «ҳастӣ-дар афсона», балки тарҳи ояндаи иҷтимоии миллатро низ амалӣ мекунад, яъне иродаи муайяни сиёсиро амалӣ месозад.

Худшиносии миллӣ, аз нуқтаи назари мо, натиҷаи таҳлили довталабонаи тасаввуроти коллективии ҷамоаи қавмӣ, ки дар як давлат созмондиҳӣ шудааст ва тағйир додани иродаи сиёсии синфи ҳукмрон мебошад. Маҳз аз ҳамин сабаб он дар баробари унсурҳои донише, ки воқеияти «мавҷуд будан дар ҷаҳон» -и ҷомеаи мушаххаси инсониро инъикос мекунанд, дар дохили худ «неруи гумроҳӣ», ин ё он тахайюли сафарбаркунанда, «андешаи мазҳабӣ»-ро дар бар мегирад. Худшиносии миллиро равшанфикрон аз маводи «нохудоғоҳии коллективӣ», «психологияи этникӣ» мувофиқи манфиатҳои куллии синфи ҳукмрон, «давлатсоз»-и миллат- элитаи сиёсии он сохтаанд. Вай бо зиддият ва босуръат, аз як тараф, навсозии анъана, аз тарафи дигар, «давидан»-пешравиро ба оянда таъмин мекунад.

Азбаски худшиносии миллӣ, чунон ки қаблан гуфта шуд, заминаи тахайюлӣ-утопистӣ дорад, ки дар вазифаҳои идеализатсияи «гузаштаи мутлақ»-и миллат ва тарҳрезии ояндаи дилхоҳ зоҳир мегардад, зеро он аз

лиҳози таносуби замонӣ –бозтоб накардани мавҷудияти имрӯзаи ҷомеа, вале тамаркузи хотираи таърихӣ он ва дар баробари ҳамин воситаи пешгӯӣ, яъне тарзи мавҷудияти коллективӣ дар равиши сарнавишти таърихӣ мебошад.

Аз нигоҳи фалсафӣ худшиносии миллӣ бо мурочиат ба таҳлили муҳимтарин механизмҳои рушди фарҳанг - ҳам дар шаклҳои миллӣ ва ҳам дар зухуроти умумибашарӣ алоқаманд аст, зеро худшиносии миллӣ чун анъана барои донишҳои иҷтимоӣ-фалсафӣ ҳамчун падидаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ҳамчун ҷузъи муҳимтарини фарҳанг ба ҳисоб меравад. Унсурҳои ибтидоии он ҳамон унсурҳои сохторӣ мебошанд, ки дар анъанаҳо, расму оинҳо, тарзи зиндагӣ ва ҳислати мардум таърихан собит шудаанд, вале маълум аст, ки маҷмуи оддии онҳо ҳанӯз худшиносии миллӣ ташаккул наёфтааст.

Шеллинг дар асари худ «Системаи идеализми трансценденталӣ» қайд кардааст, ки худшиносӣ як амали мутлақ буда, объектҳои он тафаккури зеҳнӣ ва эҳсосӣ ҳисобида мешаванд. Ба ақидаи ӯ, барандаи худшиносӣ «ман» аст, яъне ӯ кӯшиш кардааст, ки моҳияти ин падидаро аз ғавоҷи маънавии шахсият шарҳ диҳад. Дар тадқиқоти худ [189,с.79]. Файласуф нақши интеллигенцияро бо иродааш таъкид мекунад, ки ин хусусияти муайянкунандаи худшиносии этникӣ ба назар мерасад.

Г.Гегель кӯшиш мекард, ки худшиносиро ҳамчун маҳсули таърихи халқ, таърихи ҷаҳон фаҳмад. Хизмати Гегел дар он ифода меёбад, ки ӯ се марҳилаи инкишофи худшиносии субъектҳоро муайян карда [39,с.227], ба онҳо баҳо дод, ҷиҳати маънавии ин масъаларо таҳлил кард.

Дар илми муосир оид ба сарчашмаи худшиносӣ нуқтаи назари гуногун вучуд дорад.

Фаҳмиши анъанавӣ ин аст, ки худшиносӣ шакли аслии ҷиҳати генетикии ибтидоии шуури инсонӣ мебошад, ки ба ҳисси худ, худдарккунии шахс; вақте ки дар кӯдакӣ фаҳмиши ҳамаҷонибаи

ҷисмонӣ, фарқ кардани худ аз тамоми ҷаҳону дигарон инкишоф меёбад, асос ёфтааст.

Дар асоси мафҳуми «аввалият» гуфта мешавад, ки қобилияти худшиносӣ як ҷанбаи махсуси универсалии худшиносӣ мегардад, ки онро ба вучуд меорад.

Нуктаи назари муқобили таърифро Л. Рубенштейн, ки мувофиқи он худшиносӣ шакли олии шуур мебошад ва дар натиҷаи инкишофи шуур ба вучуд омадааст, пешниҳод кард. На шуур, ки аз худшиносӣ, аз «ман» тавлид мешавад, балки худшиносӣ дар ҷараёни инкишофи шуури шахсият ба вучуд меояд [156,с.85].

Самти сеюми илми равоншиносӣ аз он бармеояд, ки огоҳӣ аз олами беруна ва худшиносӣ дар як вақт, ба таври ягона ва ба ҳам вобаста ба миён омада ва инкишоф меёфт. Ҳангоми муттаҳидшавии эҳсоси «объективӣ» тасаввуроти инсон дар бораи олами беруна ташаккул меёбад ва дар натиҷаи синтези ҳисси худӣ тасаввуроти шахс дар бораи худ сурат мегирад. Дар онтогенези худшиносӣ ду марҳилаи асосиро чудо кардан мумкин аст: дар марҳилаи аввал диаграммаи бадани худ ва «ҳисси худӣ» ташаккул меёбад. Баъдан, дар баробари такмил додани қобилиятҳои зеҳнӣ ва рушди тафаккури концептуалӣ худшиносӣ ба сатҳи рефлексивӣ мерасад, ки ба шарофати он шахс метавонад фарқи худро дар шакли концептуалӣ дарк кунад.

Аз ин рӯ, сатҳи рефлексивии худшиносии инфиродӣ ҳамеша бо таҷрибаи худшиносии таъсиррасон дар робитаи ботинӣ боқӣ мемонад [182,с.18].

Худшиносии миллӣ сатҳи шуури фардӣ ва иҷтимоӣ, маҷмуи ақидаҳо, анъана ва мафҳумҳои миллат аст, ки имкон медиҳад, то ҷомеаи одамон дар маҷмуъ дубора тавлид шавад ва ҳар фард ба ин якпорчагии иҷтимоӣ дохил гардад. Ба ибораи дигар, худшиносии миллӣ яке аз шаклҳои ифодаи ҳувияти халқ ва намояндагони он мебошад, ки бо ягонагии пайдоиши онҳо марбут аст [134,с.54]. Бархе муътақиданд, ки мафҳуми «худшиносии миллӣ» дарки огоҳии мардум аз мансубият ба ин

ё он қавмро дар бар мегирад, бархеи дигар бар ин назаранд, ки он маъноӣ амиқтар дошта, муносибати афрод ба арзишҳои этникӣ ва таҷрибаи мансубият ба як миллатро дар назар дорад. Он дар фаъолияти воқеӣ, мулоҳизаҳо, эҷоди маънавии одамон, меҳру бадбинӣ, талабот ва муносибатҳо зоҳир мегардад.

Байни худшиносии этникӣ ва худшиносии ҷомеаи этникӣ тафовут вучуд дорад. Худшиносии этникӣ (миллӣ) на танҳо шуури мансубият ба кавми муайян, балки огоҳии шахс аз кирдор, эҳсос, афкор, арзишҳо, ангеҷаҳои рафтор ва манфиатҳои худ мебошад.

Худшиносии ҷомеаи этникӣ (миллӣ) ин идеяи шахсияти муайяни аъзои он мебошад. Он инчунин фикру ақидаҳоро дар бораи хусусиятҳои ҷомеаи «худӣ» дар бар мегирад: хосиятҳо ва дастовардҳои он дар маҷмӯъ [103,с.41].

Тадқиқот нишон доданд, ки ҳисси худӣ аз ҷониби нимкураи рости майна идора карда мешавад, дар ҳоле ки механизмҳои рефлексивии худшиносӣ аз ҷониби нимкураи чап идора карда мешаванд. Меъёрҳои худшиносӣ иборатанд аз:

1. ҷудо шудан аз муҳит, дарки худ ҳамчун субъекти мустақил аз муҳит (муҳити ҷисмонӣ, муҳити иҷтимоӣ);
2. огоҳӣ аз фаъолияти худ- «ман худамро идора мекунам»;
3. огоҳӣ аз худ «ба воситаи дигар» («Он чизе, ки ман дар дигарон мебинам, метавонад сифати ман низ бошад»);
4. баҳодиҳии ахлоқӣ ба худ, мавҷудияти инъикос - огоҳӣ аз таҷрибаи дохилии худ.

Эҳсоси нотакрор будани шахс, алоқаи таҷрибаҳои ӯ бо замон ва вақтро тақвият мебахшад; гузаштаро ба ёд меорад, имрӯзро аз сар мегузаронад, ба оянда умед мебандад. Давомнокии чунин таҷрибаҳо ба шахс имкон медиҳад, ки худро дар як кулли воқид ҷо кунад [182,с.19].

Дар асоси ҳамаи гуфтаҳои боло, бояд як қатор хулосаҳои мушаххас бароварда шаванд:

- худшиносии миллӣ як ташаккулёбии мураккаби маънавист, ки бо шуури миллат ва худшиносии шахсият алоқаманд аст, яъне;

- ин огоҳии одамон дар бораи мансубияти онҳо ба миллати муайян;

- худшиносии миллӣ дар зери таъсири омилҳои зерин ташаккул меёбад: шароити иҷтимоӣ иқтисодӣ ва таърихӣ ҳаёт; муҳити этникӣ; анъана ва арзишҳои этнофарҳангӣ; ғояҳои иҷтимоӣ; эҳсоси сиёсӣ, ақидаҳои динӣ; равандҳои муҳочират; робитаҳои ғайри байни миллатҳо; давлат ва муассисаҳои он; системаи маориф (таълим ва тарбия); тарзи ҳаёти бадастамада; воситаҳои ахбори омма, муассисаҳои фарҳанг ва ғайра;

-унсурҳои зуҳури худшиносии миллиро, ки пайдошавии онро таъмин мекунад, метавон номбар кард: эҳсоси миллӣ, анъанаҳои миллӣ, завоқи миллӣ, манфиатҳои миллӣ, фарҳанг ва забони миллӣ, худшиносии миллӣ, шаъну шарафи миллӣ, ифтихори миллӣ, ватандӯстӣ.

Таҳқиқотро ҷамъбааст намуда, бояд таъкид кунем, ки худшиносии миллӣ сохтори идеалии мустақил мавҷудбуда ва худинкишофёбанда нест.

Худшиносии миллӣ шакли худшиносии субъекти фарҳангии коллективӣ, худмуайянкунии маънавии миллат ҳамчун фардияти фавқорганикӣ мебошад. Вай, аз нуқтаи назари мо, ҳамчун формацияи махсуси маънавии фавқулмиллӣ (суперэтникӣ) ба вуҷуд меояд ва амал мекунад, ки он моҳияти иҷтимоӣ психологӣ ҷараёни таърихӣ («омезиши иҷтимоӣ»-и ҷонҳои алоҳида, «руҳи халқ», «хусусияти миллӣ»), тағйир додани иродаи сиёсии нухбагонӣ (элитаи) миллиро ифода намуда, оммаро тавассути таҷдид ва навсозии анъанаҳои маънавий, инчунин бо ёрии афсонаҳои сиёсӣ, ҳаёлотҳои ғойданокӣ иҷтимоӣ дар доираи идеологияи миллӣ-давлатӣ муттаҳид мекунад.

Ягонагии чунин унсурҳои сохтори худшиносии миллӣ тавассути як қатор амалҳои мушаххаси сиёсии худ, аз қабилӣ «ғаризаҳои давлатӣ», таассуб, стереотипҳои идроку тафаккур, ақидаҳо ва эҳсоси дастаҷамъӣ марбут ба «ирода»-и нухбагон таъмин мегардад. Ирода, ки дар

принсипҳои арзишмандии идеологияи миллӣ-давлатӣ ифода ёфтааст, метавон таъкид кард, ки аз назари мо худшиносии миллиро ба вучуд оварда, ҳамчун ташаккули маънавии хос амал мекунад, зеро он сарнавишт ва имрӯзу фардои як гурӯҳи этникиро муайян месозад. Он маркази хотираи таърихӣ аст, аммо дар баробари ин ба мо имкон медиҳад, ки ояндаи миллатро дарк кунем. Худшиносии миллӣ падидаи муттаҳидкунандаи арзишҳои маънавии як миллат буда, асоси онро забон, фарҳанг ва анъана ташкил медиҳад, аз ин рӯ, эҳтиёҷ ба ҳифзи онҳо ва муносибати ғамхорона ба миён меояд. Худшиносии миллӣ дар баробари унсурҳои донише, ки мавҷудияти як миллатро инъикос мекунад, нуруи ояндаро фаро мегирад.

1.2. Нақши мероси маданият таърихӣ дар инкишофи ҳувияти миллии хонандагон

Бо тағйир ёфтани шароити иҷтимоӣ-иқтисодӣ, меёру қоидаҳои муносибатҳои инсон ва ҷомеа, муносибатҳои байни одамон ва ҳар як фард низ тағйир ёфтанд ва тағйир хоҳанд ёфт. Афзоиши қобилиятҳои инсонӣ, ки дар замони ҳозира, ба таври хос эҳсос мешавад, аксар вақт ба рушди маънавию ахлоқии инсон ҳалал мерасонад. Тамаддун дар баробари тамоми неъматҳои ба вай хос, дар айни замон бисёр зухуроти манфӣ дорад.

Барбод рафтани дастурҳои ахлоқӣ, афзоиши норасоии руҳӣ, афзоиши ҷинояткорӣ, худмеҳварӣ ва ғайра аз қабилҳои ин зухурот ҳастанд. Ин таъсир, махсусан, дар насли наврас ҳамчун пайомади бадбинӣ, фаромӯшӣ аз эҳсоси миллӣ ва вобастагӣ хеле зиёд аст. Дар ҷаҳони тағйирёбанда барои наврас ҷиҳатгирӣ ва ба саволҳои сершуморе, ки ҳаёт дар назди онҳо мегузорад, посух додан хеле душвор аст. Дастуру ҷиҳатҳои ахлоқии инсонӣ дигар шудаанд.

Ояндаи ҷомеаро аз нигоҳи иҷтимоӣ ва фарҳангӣ нигоҳ доштани решаҳои таърихӣ-и миллӣ муайян мекунад. Имрӯз қариб ҳама дарк

мекунанд, ки ин бештар аз мо вобаста аст. Яъне мо дарк ва қадр кардани анъанаҳои маънавию ахлоқиро, ки аз наслҳои гузашта ба мо мерос мондаанд, ёд гирифтаем ё не.

Рушди ҷомеаи комил бидуни худшиносии миллӣ, ки ташаккули он аз дарк ва донишҳои фарҳангии миллии халқи худ вобаста аст, имкон надорад. Ин раванд бояд ба низомии тарбиявӣ асос ёбад, ки имконот ва зарурати ошноии ҳар як фарди ҷомеаро бо дарки эҷоди мардумӣ таъмин намояд.

Ба масъалаҳои педагогикаи мардумӣ дар вақташ олимони М.О.Орифӣ, Х.С.Афзалов, Б.Раҳимов, И.Умаров, Н.А.Қулматов ва дигарон тавачҷуҳ зоҳир намудаанд, ки педагогикаи мардумӣ фалсафаи амалӣ буда, дар он низомии назари тарбиявии мардум дар заминаи ҷаҳонбинӣ, ҳувияти миллӣ ифода гардидааст. Ташаккули шахсияти инфиродӣ ба мавҷудияти одамон, тамоми фаъолияти зиндагии онҳо вобаста аст.

Ворид намудани шиносӣ ва омӯзиши фарҳангии анъанавии мардумӣ дар раванди таълим ба рушди хотираи таърихӣ дар тарбияи маънавию ахлоқӣ, ташаккули дарки зебӣ дар воқеияти атроф, сифатҳои эҷодии хонандагон, мусоидат менамояд.

Дар ташаккули шахсияти комил самтҳои муайян вучуд доранд:

1. Равиши таърихию фарҳангӣ, ки омӯзиши қисматҳои гуногуни фарҳангии бадеии мардумро дар ягонагӣ ва рушди таърихии онҳо дар бар мегирад;

2. Муносибати бадеию эстетикӣ, ки имкон медиҳад, то хусусиятҳои системаи бадеию маънавии навҳои гуногуни эҷодиёти халқро муайян кунем;

3. Муносибати маҷмӯӣ дар таҳияи барномаҳои таълимӣ;

4. Таъсиси фазои ягонаи таълимӣ (боғча-мактаб-маҳфилҳои бадеӣ).

Мероси фарҳангиву таърихӣ асоси ҳувияти миллии ҳар ҷомеа мебошад. Он забон, анъана, ёдгориҳои меъморӣ, рӯйдодҳои таърихӣ, осори санъат ва адабиётро дар бар мегирад, ки аз насл ба насл

мегузаранд. Таълим дар асоси мероси фарҳангӣ ба ташаккули дарки амиқи решаҳои худ, мансубияти миллат ва эҳтиром ба дастовардҳои фарҳангии он ба хонандагон мусоидат мекунад [4,с.51].

Мероси фарҳангӣ ва таърихӣ воситаи тавоноии ташаккули хувияти шахсият аст. Он кумак мекунад:

- таҳкими ҳисси мансубият ба кишвар ва халқи худ;
- ташаккули эҳтиром ба анъанаҳо ва дастовардҳои таърихӣ;
- ташаккул додани ҳисси ифтихор аз фарҳанги миллӣ;
- тарбия намудани муносибати бошууруна ба ҳифзи мерос.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ, вақте ки марзҳои миллӣ норавшан мешаванд, ҳифзи хувияти фарҳангӣ махсусан, муҳим ба шумор меравад. Насли наврас, ки мансубият ба суннатҳои фарҳангиро дарк мекунад, ба таъсири муттаҳидшавӣ ва аз байн рафтани арзишҳои миллӣ бештар муқовимат менамояд.

Худшиносии миллӣ ин дарки шахс аз мансубияти худ ба миллат ва ҳисси ифтихор аз дастовардҳои он ва масъулият барои ояндаи он мебошад [4,с.52]. Дар хонандагон он тавассути мавридҳои зерин ташаккул меёбад:

- омӯзиши таърих ва фарҳанги миллӣ;
- азхуд кардани забони модарӣ ҳамчун интиқолдиҳандаи рамзи фарҳанг;
- иштирок дар анъана ва расму оинҳои фарҳангӣ.

Муассисаҳои таълимӣ дар ин раванд бо фароҳам овардани дастрасии хонандагон ба дониш дар бораи гузашта, шиносоии онҳо ба мероси фарҳангии кишвари худ ва ҷалби онҳо ба омӯзиши ғаёлонаи он нақши муҳим доранд.

Мероси фарҳангӣ маҷмуи арзишҳои моддӣ ва ғайримоддӣ мебошад, ки халқҳо дар раванди инкишофи таърихии худ ба вуҷуд овардаанд [69,с.61]

Инҳо ёдгориҳои меъморӣ, осори санъат, анъанаҳо, ойнҳо, забон, фолклор ва ғайра мебошанд, ки симои беназири миллатро ташкил медиҳанд. Дар шароити муосир, ки равандҳои ҷаҳонишавӣ ба ваҳдати фарҳангҳо мусоидат мекунанд, масъалаи ҳифзи ҳувияти миллии тавассути омӯзиш ва истифодаи мероси фарҳангӣ дар муҳити таълимӣ махсусан, муҳим мегардад.

Мероси фарҳангӣ дар ҳифзи ҳувияти миллии нақши калидӣ дорад. Он кӯмак мекунад:

- барои дарки робита бо таърих ва фарҳанги халқи худ;
- ташаккул додани ҳисси ифтихор аз кишвари худ;
- ташаккул додани эҳтиром ба дастовардҳои фарҳангии ниёгон;
- таҳкими ягонагии миллат тавассути анъана ва арзишҳои муштарак.

Тавассути омӯзиши мероси фарҳангӣ хонандагон дар бораи решаҳои худ ва дарки нотақрори фарҳанги худ дар заминаи мероси фарҳангии ҷаҳонӣ дониш мегиранд. Ин ба ташаккули шахсияти бошуур дар асоси эҳтиром ба таъриху фарҳанги худ мусоидат мекунад.

Худшиносии миллии оғаҳии шахс аз мансубияти худ ба миллат, дарки фарҳангу забон, анъана ва таърихи он ҳамчун ҷузъи «ман»-и худро дар бар мегирад. Аз ҷониби хонандагоне, ки ҳувияти миллиро инкишоф медиҳанд, нишон дода мешавад:

- эҳтиром ба мероси фарҳангӣ ва таърихии кишвари худ;
- ҳисси мансубият ба халқ ва дастовардҳои он;
- дарки нақши шахс дар ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ барои наслҳои оянда.

Ташаккули ҳувияти миллии тавассути дарки мероси фарҳангӣ ва иштирок дар ҳифзи он сурат мегирад. Ин равандест, ки аз синни хурдсолӣ оғоз ёфта, дар давоми тамоми ҳаёт идома меёбад, ки асосан, аз ҷониби муҳити таълимӣ муайян када мешавад [114,с.37].

Таъсири мероси фарҳангӣ ба рушди худшиносии хонандагон:

1. Рушди ватандӯстӣ. Мероси фарҳангӣ хонандагонро ба ифтихор аз дастовардҳои кишвари худ водор мекунад. Масалан, омӯхтани ёдгориҳои таърихӣ, монанди осори меъморӣ ё осорхонаҳо имкон медиҳад, ки андозаи саҳми халқро ба маданияти ҷаҳонӣ фаҳмем. Мероси фарҳангӣ ба ҳар яки мо кумак мекунад, ки робитаи худро бо таърих ва фарҳанги халқамон дарк кунем. Он ҳисси ифтихорро нисбат ба корномаи ниягонамон, ҳоҳ иншооти бузурги меъморӣ бошад, ҳоҳ осори адабӣ ва ҳоҳ аз анъанаҳои шифоҳие, ки дар давоми асрҳо ба мо мерос мондаанд, ба вуҷуд меоварад. Вақте ки хонандагон мероси фарҳангиро меомӯзанд, онҳо кишвари худро бо нигоҳи нав мебинанд-на танҳо ҳамчун қаламрав, балки ҳамчун фазои маънавии бой аз ғояҳо, анъанаҳо ва дастовардҳо.

Дар ин ҷо инкишофи хотираи таърихӣ нақши хос мебозад. Тамошои осорхонаҳо, иштирок дар бозсозии воқеаҳои таърихӣ, омӯзиши саҳифаҳои қаҳрамоноҳои таърихӣ ба ҷавонон ёрӣ мерасонад, ки худро ҷузъи як воҳиди бузург ва муҳим эҳсос кунанд. Ин ҳисси эҳтиром ба гузашта ва масъулиятро барои оянда тарбия мекунад [146,с.50].

Бояд гуфт, ки мероси фарҳангӣ на танҳо ватандӯстиро инкишоф медиҳад, балки арзишҳои маънавию ахлоқиро тақвият мебахшад. Тавассути адабиёт, мусиқӣ ва санъат мо дарк кардани ҳақиқатҳои абадӣ, аз қабилӣ муҳаббат ба Ватан, поквирдонӣ, ёрии байниҳамдигарӣ ва эҳтироми анъанаҳоро меомӯзем.

Имрӯз муассисаҳои таълимӣ имкони беназир доранд, ки мероси фарҳангиро ба раванди таълим фаъолона ворид кунанд. Дарсҳои мактабӣ оид ба таърих ва фарҳанг, лоиҳаҳои тадқиқотӣ, экскурсияҳо ва истифодаи технологияҳои муосири рақамӣ, ҷаҳони ғании мероси фарҳангиро барои ҷавонон боз мекунанд.

Мероси фарҳангӣ пулест миёни гузашта, имрӯз ва оянда. Маҳз тавассути омӯзиши он ҷавонон арзишҳои кишвари худро дарк карда, хешро шаҳрвандони арзанда эҳсос мекунанд.

2. Ташаккули хотираи таърихӣ. Хотираи таърихӣ як чузъи муҳимми хувийяти миллӣ мебошад. Лоихаҳое, ки таърихи оила, фарҳанги маҳаллӣ ё рӯйдодҳои миллиро меомӯзанд, ба хонандагон имконият медиҳанд, ки худро як қисми занҷири таърихӣ эҳсос кунанд. Хотираи таърихӣ чузъи ҷудонашавандаи хувийяти миллӣ ва худшиносии фарҳангӣ мебошад. Он барои нигоҳ доштан ва интиқол додани дониш дар бораи гузашта, мустаҳкам кардани робитаи байни наслҳо мусоидат мекунад. Воситаҳои мероси фарҳангӣ дар ин раванд нақши калидӣ доранд, ки ба наслҳои наврас дастрасӣ ба сарватҳои анъанаҳои таърихӣ ва дастовардҳои фарҳангиро фароҳам меоранд.

Хотираи таърихӣ асоси хувийяти миллиро ташкил дода, мардумро бо арзишҳо, анъанаҳо ва андешаҳои муштарак дар бораи гузашта муттаҳид месозад. Он мусоидат мекунад ва имкон медиҳад:

- ба таҳкими ҳисси мансубият ба миллати худ;
- ташаккул додани эҳтиром ба дастовардҳо ва таҷрибаи ниёгон;
- сабақҳои таърихро дарк намуда, дар замони ҳозира татбиқ намоянд.

Бе хотираи таърихӣ хувийяти фарҳангиро ҳифз кардан ва ба наслҳои оянда мерос гузоштан ғайриимкон аст. Дар шароити ҷаҳонишавӣ, ки фарҳанги миллатҳои алоҳида аксар вақт ба тавҳам мешавад, нақши хотираи таърихӣ аҳамияти хосса пайдо мекунад.

Мероси фарҳангӣ, аз ҷумла ёдгориҳои меъморӣ, осори санъат, шоҳасарҳои адабӣ, анъана ва расму оинҳо воситаи асосии ташаккули хотираи таърихӣ мебошад. Он мусоидат мекунад ба:

- огоҳӣ аз муттасилии таърихӣ: омӯзиши мероси фарҳангӣ ба ҷавонон кумак мекунад, ки худро як чузъи занҷири таърихӣ бубинанд. Масалан, шинос шудан бо ёдгориҳои меъморӣ, аз қабилӣ ибодатгоҳҳо ё қалъаҳои бостонӣ ба хонандагон бойигарии таърихӣ миллиро нишон медиҳад;

- таҳкими ифтихори миллӣ: мероси фарҳангӣ дастовардҳои гузаштаро намоиш медиҳад, ки метавонад ҳисси ифтихорро нисбат ба

кишвари худ бедор кунад. Ин махсусан, дар ташаккули муносибати нек ба фарҳанги худ ва ҳифзи он муҳим аст;

- инкишоф додани тафаккури интиқодӣ: кор бо сарчашмаҳои мероси фарҳангӣ, аз қабилӣ хуччатҳои таърихӣ, расмҳо ё адабиёт, ба хонандагон дар таҳлил ва тафсири рӯйдодҳои гузашта кумак мерасонад. Ин ба ташаккули малакаҳои тафаккури интиқодӣ ва дарки мустақилонаи равандҳои таърихӣ мусоидат мекунад.

- эҳтиром ба гуногунфарҳангӣ: мероси фарҳангӣ, ки муносибатҳои мутақобилаи халқҳоро дар давраҳои гуногуни таърихӣ инъикос мекунад, ба ҷавонон дар фаҳмидан ва кадр кардани саҳми фарҳангҳои гуногун дар таърихи ҷаҳонӣ ёрӣ мерасонад, эҳтиромро нисбат ба халқҳои дигар тарбия намуда, ба муколамаи байнифарҳангӣ мусоидат мекунад.

Усули ташаккули хотираи таърихӣ тавассути мероси фарҳангӣ:

1. Барномаҳои таълимӣ: Дохил кардани мавзӯҳои мероси фарҳангӣ ба барномаҳои таълимии мактабҳо аз ҷанҳои таърих, адабиёт, санъат ва география нақши калидӣ доранд. Дарсҳо метавонанд инҳоро дар бар гиранд:

- таҳлили осори адабиёти миллӣ;
- омӯзиши таърихи бунёди ёдгориҳои меъморӣ;
- муҳокимаи воқеаҳои муҳимми таърихӣ тавассути асарҳои бадеӣ.

2. Саёҳат ва гардиш: Боздид аз осорхонаҳо, ҷойҳои таърихӣ ва марказҳои фарҳангӣ ба хонандагон кумак мекунад, ки дар бораи гузаштаи кишвари худ маълумоти амиқтар пайдо кунанд. Муносибати мустақим бо объектҳои мероси фарҳангӣ воқуниши эҳсосиро ба вучуд меорад ва робитаро бо таърих мустаҳкам мекунад.

3. Фаъолияти лоиҳавӣ: Лоиҳаҳои тадқиқотӣ бахшида ба таърихи оила, омӯзиши ёдгориҳои маҳаллӣ ё таҳлили рӯйдодҳои таърихӣ ба хонандагон имкон медиҳанд, ки дар раванди омӯзиши мероси фарҳангӣ фаъолона иштирок кунанд. Ин ба рушди малакаҳои таҳлилӣ ва оғаҳӣ аз арзиши хотираи таърихӣ мусоидат менамояд.

4. Технологияҳои рақамӣ: Технологияҳои муосир барои омӯзиши мероси фарҳангӣ имкониятҳои нав мекушоянд. Экскурсияҳои виртуалӣ, лоиҳаҳои мултимедиявӣ ва бойгонии рақамӣ ба хонандагон имкон медиҳанд, ки таърихро ба таври интерактивӣ омӯхта, раванди таълимиро шавқовар ва дастрас гардонанд [181,с.81]

5. Рӯйдодҳои фарҳангӣ ва таърихӣ: Иштирок дар идҳо, бозсозии рӯйдодҳои таърихӣ, намоишгоҳҳо ва чашновараҳо ба хонандагон кумак мекунанд, ки фазои гузаштаро эҳсос кунанд ва ғарқи омӯзиш шаванд. Чунин шеваи фаъолият бо гузаштаи таърихӣ алоқаи доимӣ ба вуҷуд меорад.

Ҳамин тариқ, мероси фарҳангӣ воситаи тавоноии ташаккули хотираи таърихӣ мебошад. Он ба ҷавонон кумак мекунад, ки робитаи худро бо гузашта дарк кунанд, эҳтиром ба дастовардҳои ниёгонро инкишоф диҳанд ва дар ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ масъулият ҳис намоянд. Ворид намудани мероси фарҳангӣ дар раванди таълим тавассути дарсҳо, лоиҳаҳо, экскурсияҳо ва чорабиниҳо на танҳо ба ташаккули хотираи таърихӣ мусоидат мекунад, балки ҳувияти миллӣ, ватандӯстӣ ва эҳтиром ба гуногунфарҳангиро тақвият мебахшад.

Ҳифзи хотираи таърихӣ тавассути омӯзиши мероси фарҳангӣ на танҳо вазифаи муассисаҳои таълимӣ, балки вазифаи ҳар яки мо аст. Охир, танҳо бо ёдоварӣ ва эҳтироми гузаштаи худ мо метавонем ояндаи бобарор бунёд кунем.

1. Тақвияти арзишҳои маънавию ахлоқӣ. Мероси фарҳангӣ ба ташаккули тамоилҳои арзишӣ дар хонандагон мусоидат мекунад. Масалан, адабиёт ва санъате, ки суннатҳои миллиро инъикос мекунанд (Сартарошон, Домодталбон, Арусталбон ва ғ.), ба ташаккули эҳтироми принципҳои ахлоқӣ ва хусусиятҳои фарҳангии халқи тоҷик мусоидат мекунанд.

Мероси фарҳангӣ дар ташаккули арзишҳои маънавию ахлоқии хонандагон нақши муҳим мебозад. Дар шароити мушкилоти муосир ва рушди босуръати технологӣ нигоҳ доштани робитаи насли наврас бо

таърих, анъана ва фарҳанги халқи худ [163,с.41].Ин ба хонандагон на танҳо барои беҳтар фаҳмидани худ, балки барои ташаккули ҳисси эҳтиром ба дигар фарҳангҳо, таҳкими заминаи рафтори ахлоқӣ мусоидат мекунад.

Мероси фарҳангӣ, унсурҳои моддӣ ва ғайримоддӣ: ёдгориҳои меъморӣ, осори санъат, урфу одатҳои мардумӣ, забонҳо ва анъанаҳои маънавиро дар бар мегирад. Он ҳамчун пайванд байни наслҳо хидмат мекунад, арзишҳо, таҷриба ва донишро интиқол медиҳад. Барои хонандагон мероси фарҳангӣ асоси ташаккули шахсият, дарки нақши онҳо дар ҷомеа ва дарки аҳамияти ҳифзи анъанаҳо мегардад.

Мероси фарҳангӣ ба хонандагон дар ташаккули сифатҳои зерин кумак мекунад:

1. Ватандӯстӣ. Омӯзиши таърих ва фарҳанги кишвари худ ба кӯдакон кумак мекунад, ки аҳамияти саҳм ва ҷойгоҳи худро дар рушди ҷомеа дарк кунанд ва аз дастоварду қорномаи гузаштагонӣ худ ифтихор намояд.

2. Таҳаммулпазирӣ. Донишҷӯи гуногунии фарҳангҳои ҷаҳонӣ моро меомӯзад, ки тафовутҳои фарҳангии дигар халқҳоро эҳтиром намоем ва қабул кунем, ки ин дар шароити ҷаҳонишавӣ махсусан, муҳим аст.

3. Дастурҳои ахлоқӣ. Намуна аз эпосҳо, ривоятҳо ва анъанаҳои мардумӣ дарсҳои ахлоқӣ ба шумор мераванд, ки дар ҷаҳони муосир аҳамияти худро доранд.

Ба барномаи таълим дохил намудани мероси фарҳангӣ барои нигоҳ доштан ва дар байни хонандагон маъмул гардидани он мусоидат мекунад. Шеваҳои асосии қор:

- фаъолияти лоиҳавӣ: ташкили лоиҳаҳои таҳқиқотӣ оид ба омӯзиши таърихи минтақа, ёдгориҳои меъморӣ, анъанаҳо;

- экскурсия ва тарбия тавассути осорхона: дидани осорхонаҳо, ҷойҳои таърихӣ ва намоишгоҳҳо имкон медиҳад, ки кӯдакон бо мероси фарҳангӣ ба таври визуалӣ шинос шаванд;

- истифодаи осори мардумӣ: дарсҳо дар асоси афсона, суруд ва зарбулмасалҳои мардумӣ шавқу рағбати хонандагонро ба фарҳанг ва дарки амиқи он ташаккул медиҳанд;

- технологияҳои интерактивӣ: платформаҳои рақамӣ, саёҳатҳои маҷозӣ (виртуалӣ) ва бозиҳои таълимӣ ба омӯзиши мероси шавқовар ва дастрас мусоидат мекунанд.

Барои бомуваффақият шинос кардани хонандагон ба мероси фарҳангӣ ҳамкории зичи мактаб ва хонавода зарур аст. Омӯзгорон ва падару модарон бояд барои таҳкими эҳтиром ба анъанаҳо ва ташкили чорабиниҳои муштарак, ки ба ошноӣ бо мероси фарҳангӣ мусоидат мекунанд, ҳамкорӣ намоянд.

Мероси фарҳангӣ воситаи тавоноии таҳкими арзишҳои маънавию ахлоқии хонандагон мебошад. Он барои ташаккули муносибати боэҳтиром ба фарҳанг, таърих ва анъанаҳои насли наврас, ба камолоти ахлоқии онҳо мусоидат мекунад ва робитаи онҳоро бо ҷомеа мустаҳкам менамояд. Вазифаи мактаб, оила ва ҷомеа аз он иборат аст, ки барои нигоҳ доштан ва ба наслҳои оянда интиқол додани ин сарват шароит фароҳам оварда, рушди устувори пояҳои маънавии ҷомеаи моро таъмин намояд.

4. Тарбияи эҳтиром ба фарҳангҳои дигар. Ҷаҳони муосир беш аз пеш гуногунфарҳанг шуда истодааст. Ҷаҳонишавӣ ва рақамисозӣ миллатҳоро ба ҳам наздиктар намуда, имкониятҳои беназири табодули ғояҳо ва анъанаҳои фарҳангиро фароҳам оварданд. Бо вучуди ин, мушкилоти нав, аз қабилҳои қолабҳои фарҳангӣ, ғаразнокӣ ва низоъҳо дар асоси тафовутҳо низ пайдо шуданд.

Дар чунин шароит тарбия намудани эҳтиром ба фарҳангҳои дигар яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи низоми маориф мегардад. Ба ин мақсад расидан ба воситаи шиносӣ ба мероси бойи халқҳои ҷаҳон имконпазир аст. Масалан, омӯзиши Масленицаи русӣ эҳтиром ба анъанаҳо ва таваҷҷуҳ ба ҷузъиётро таълим медиҳад ва омӯхтани фарҳанги Майя аҳамияти робита бо табиатро меомӯзад.

Бо омӯхтани фарҳанги худ, хонандагон фаҳмиши амиқтар ва эҳтироми фарҳангҳои дигарро пайдо мекунад. Ин ба рушди таҳаммулпазирӣ ва муколамаи байнифарҳангӣ мусоидат мекунад, ки махсусан, дар шароити ҷаҳонишавӣ муҳим аст.

Мероси фарҳангиро метавон ҳамчун маҷмуи арзишҳои моддӣ ва ғайримоддӣ муайян кард, ки инсоният дар тӯли таърихи худ офаридааст. Ин концепсия дар бар мегирад:

- мероси моддӣ: меъмори, ёдгориҳо, дастнависҳо, ашёи санъат (масалан, Қасри Ҷамшед, Тахти Рустам, Арки Бухоро, Мақбараи Сомониён, маҷмааи Саразм, Тахти сангин, Ачинатеппа,...)

- мероси ғайримоддӣ: анъанаҳо, расму оинҳо, забон, мусиқӣ, анъанаҳои шифоӣ (масалан, Наврӯз, Сада, Меҳргон, Тиргон, Ҷуфтбаророн, Таронаи Чакан, Атлас, рақси милли, арӯсфаророни тоҷикӣ, афсонаҳои халқӣ).

Мероси фарҳангӣ на танҳо ҳамчун манбаи хотираи таърихӣ, балки ҳамчун воситаи тавоноии тарбиявӣ низ хизмат мекунад. Маъноии он чунин аст:

- ташаккули шахсияти таърихӣ. Масалан, омӯхтани таърихи бунёди шаҳри Бухоро ё шаҳри Душанбе ба хонандагон ёрӣ мерасонад, ки дар бораи ғановати фарҳангии мамлакати худ маълумот ба даст оранд;

- ташкили муколамаи фарҳангҳо. Шинсоӣ ба фалсафаи буддоӣ тавассути ёдгориҳои Ангкор-Вата ё маъбадҳои Киото ба хонандагон кумак мекунад, ки арзишҳои маънавии Шарқро амиқтар дарк кунанд;

- ташаккули сифатҳои ахлоқӣ. Мисолҳо ба монанди достони Алҳамбра дар Испания аҳамияти ҳамзистии фарҳангҳои гуногунро дар як фазо нишон медиҳанд.

Мероси фарҳангиро метавон ҳамчун пуле байни наслҳо ва фарҳангҳо донист, ки гузаштаро бо имрӯз ва оянда мепайвандад.

Истифодаи мероси фарҳангӣ дар раванди таълим истифодаи равишҳои гуногунро дар бар мегирад. Биёед, бо мисолҳои мушаххас аз ҳама асосии онҳоро баррасӣ кунем.

1. Фолклор ва адабиёт. Афсонаву дoston ва қиссаҳо мардумӣ чаҳонбинӣ ва арзишҳои мардумро инъикос мекунанд. Масалан, афсонаҳои «Шоҳнома» ба кӯдакон аҳамияти ҳамкориҳо меомӯзонанд, афсонаҳои халқии тоҷикӣ ба кордониву поквичдонӣ ва дар ривоятҳои тоҷикӣ чун «Қиссаи Сиёвуш» ба арзишҳои номус ва фидокорӣ таъкид мекунанд.

2. Санъати тасвирӣ ва меъморӣ. Тамошои шоҳасарҳои меъморӣ, аз қабилҳои Мақбараи Сомониён, Расадхонаи Улуғбек, масҷиди Шоҳи Зинда, Тилокорӣ, Бибихонум, Арки Бухоро (Самарқанд, Бухоро), Кохи Наврӯз, Муҷассамаи Исмоили Сомонӣ, Осорхонаи милли (Душанбе), Қасри Арбоб (Сӯғд), Тоҷмаҳал (Ҳиндустон) ва ғайра эҳсоси эҳтиром ба дастовардҳои фарҳангии миллатҳои гуногунро бедор мекунад. Ҳикоят дар бораи офариниши фрескаҳои калисои Сикстин дар Ватикан ё наққошиҳои Гойя дар Испания ба хонандагон кӯмак мекунад, то идеяро, ки дар ҳар як асари санъатро фаро гирифтааст, бифаҳманд.

3. Мусиқӣ ва рақс. Омӯштани рақсҳои милли ва анъанаҳои мусиқӣ хонандагонро ба маданияти халқҳои дигар наздик мекунад. Масалан, дарсҳои рақси ҳиндӣ барои эҳсос кардани ритму зарбу ҳаракатҳои рақси мардуми Ҳинд кумак мекунанд ва иҷрои сурудҳои афғонӣ арабӣ омӯзиши маънии рӯзгори онҳоро осон мегардонад.

4. Идҳо ва расму оинҳо. Омӯзиш дар бораи идҳо ба монанди Наврӯз, Меҳргон, Тиргон, Сада масъулияти хонандагонро ҷиҳати эҳтироми гузаштагонӣ худ ва рӯзгори пурмазмуну ибратбахши онҳо бешар месозад. Чунин ҷашнҳо ҳамчун сарчашмаи маълумоти бозғайимод дар бораи арзишҳои оилавӣ ва милли, эҳтирому бузургдошти ҳакимону пиронсолон хидмат мекунанд.

5. Экскурсия ба осорхонаҳо. Тамошои осорхонаҳои этнографӣ, аз қабилҳои Осорхонаи Миллии Тоҷикистон, Осорхонаи Айнӣ, Осорхонаи М.Турсунзода, Осорхонаи Лоҳутӣ, Осорхонаи антропологияи шаҳри Мехико ё осорхонаи халқҳои Осиё дар Санкт-Петербург имкон медиҳад, ки хонандагон бо анъанаҳо ва тарзи зиндагии халқҳо аз наздик шинос

шаванд. Саёҳат ба коргоҳҳои ҳунармандӣ, аз қабилӣ кулолгарӣ, заргарӣ, дуредгарӣ ва амсоли инҳо ба кӯдакон имкон медиҳанд, ки на танҳо дар бораи пешаҳо маълумот бигиранд, балки дар эҷоди саноеи суннатӣ қобилияти маҳорати худро санҷанд.

Мактаб пайванди асосии раванди ташаккули эҳтиром ба фарҳангҳои дигар мебошад. Омӯзгорон ба шарофати омодагии касбии худ метавонанд раванди таълимо, ки ба рушди таҳаммулпазирӣ ва муколамаи байнифарҳангӣ нигаронида шудааст, самаранок ташкил кунанд.

Равишҳои асосӣ дар фаъолияти омӯзгорон:

1) Ҳамгироии унсурҳои фарҳангӣ дар дарсҳо. Масалан, дар дарси адабиёт на танҳо асарҳои нависандагони форсу тоҷик, балки қиссаву достонҳои адабиёти русро низ аз қабилӣ «Достони марди ҳақиқӣ»-и Борис Полевой, ҳикоеҳои Антон Чехов, тамсилҳои Крилов ва ғайра омӯхтан мумкин аст, ки хонандагонро бо маданияти бойи рус шинос мекунанд.

2) Ташкили чорабиниҳои мавзӯӣ. Масалан, чашнвораи фарҳангӣ, ки дар он хонандагон анъанаҳои кишварҳои гуногунро тавассути либос, ғизо ва намоишномаҳо муаррифӣ мекунанд, ба фароҳам овардани фазои муколама мусоидат мекунад.

3) Фаъолиятҳои лоиҳа. Намунаи лоиҳаи тадқиқотӣ дар мавзӯи «Анъанаҳои фарҳангии оилаи ман ва робитаи онҳо бо фарҳанги ҷаҳонӣ» имкон медиҳад, ки дар он кӯдакон шахсияти худро омӯхта, хусусиятҳои умумиро бо фарҳангҳои дигар пайдо кунанд.

Барои тарбияи ҳамаҷонибаи эҳтиром ба фарҳангҳои дигар, ҳамкориҳои байни мактаб ва оила зарур аст. Волидон метавонанд:

- ҳамроҳи фарзандони худ дар чорабиниҳои фарҳангӣ, аз қабилӣ намоиши таомҳои миллӣ ё намоишгоҳҳои санъати анъанавӣ иштирок кунанд.

- ташкили саёҳатҳои оилавӣ, аз қабили саёҳат ба осорхонаҳо ё фестивалҳои этникӣ, аз қабили Масленица дар Русия ё Наврӯз дар Эрон ва ғайра;

- мутолиаи китобҳо бо кӯдакон, аз қабили «80 рӯз дар атрофи ҷаҳон»-и Чул Верн ё «Саёҳати Гулливёр»-и Љонатан Свифт, «Синдбоднома» «Сафарнома»-и Носири Хусрав барои васеъ кардани фаҳмиши онҳо дар бораи фарҳангҳои гуногун кӯмак мекунад.

Ҳамин тариқ, тарбияи эҳтиром ба фарҳангҳои дигар тавассути мероси фарҳангӣ дар ҷомеаи муосир нақши муҳим мебошад. Он ба ташаккули таҳаммулпазирӣ, ҳамдардӣ ва қобилияти муколамасозӣ дар хонандагон мусоидат мекунад.

Саъю кӯшиши муштаракӣ омӯзгорон, падару модарон ва ҷомеа барои ба воя расонидани насл, ки қодир ба қадрдонии сарвати гуногуни фарҳангии ҷаҳон ва ҳифзи анъанаҳои миллии он аст, кумак мерасонад.

Усули асосии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути мероси фарҳангӣ таърихӣ.

Худшиносии миллии ин дарки шахс аз мансубият ба қавми муайян, фарҳанг, таърих ва анъанаҳои кишвари худ мебошад. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва ҳамгироии фарҳангии халқҳои гуногун дар дили хонандагон бедор кардани ҳисси ифтихор аз фарҳангу таърихи худ муҳим аст. Инро метавон тавассути ошноӣ бо мероси фарҳангӣ ва таърихии Ватани худ ба таври муассир ба даст овард.

Мероси фарҳангӣ таърихӣ, ки ёдгориҳои меъморӣ, адабиёт, анъанаҳои мардумӣ, мусиқӣ ва дигар унсурҳои фарҳангро дар бар мегирад, муҳимтарин манбаи тарбияи ҳисси худшиносии миллии ва ватандӯстӣ дар хонандагон ба шумор меравад. Дар ин хусус муҳаққиқ Галиева Н.С. равишҳои ташаккули худшиносии миллии хонандагонро бо истифода аз мероси фарҳангӣ ва таърихӣ мавриди назар қарор додааст[142,с.52].

Мероси фарҳангӣ таърихӣ маҷмуи арзишҳои моддӣ ва ғайримоддӣ мебошад, ки аз ҷониби наслҳои одамон офарида шуда, бо мурури замон

ҳифз шудаанд. Он на танҳо нишонаи ҳувияти миллат, балки сарчашмаи муҳимми тарбияи ҷавонон низ мебошад. Масалан, шинос шудан бо осори адабиёти форсу тоҷик, аз қабили асарҳои Рӯдакӣ ва Фирдавӣ, Саъдӣ, Ҷомӣ ба хонандагон ёрӣ мерасонад, ки дастовардҳои фарҳанг ва таърихи худро дарк кунанд.

Ҳувияти миллии тавассути огоҳӣ ва дарки таърих, забон, суннат ва ҷашну анъанаҳои миллии худ инкишоф меёбад. Вақте ки хонандагон мероси фарҳангии мамлакати худро меомӯзанд, решаҳои худро хубтар дарк мекунанд, алоқаи худро бо нияти худ ҳис менамоянд, ин боиси ифтихор аз асли худ мегардад [9,с.29].

Масалан, омӯзиши урфу одатҳо ва идҳои мардумӣ, аз қабили Наврӯз, Меҳргон, Тиргон, Сада ва ғайра ба хонандагон кумак мекунад, ки як қисми анъана ва фарҳанги миллии худро ҳис кунанд.

Мисол: Хонандагон бо омӯзиши таърихи ёдгориҳои меъморӣ Самарқанд, Бухоро, Панҷакент (Саразм) ва дигар шаҳрҳо дар бораи таърихи тӯлони кишвар ва аҳамияти он дар рушди ҳувияти миллии фаҳмиш пайдо мекунанд. Донишмандон он, ки ин ёдгориҳо аз асрҳои гузашта боқӣ мондаанд ва то ҳол ҳифз шудаанд, ба хонандагон кумак мекунад, ки арзиши мероси фарҳангии худро дарк кунанд.

Усули асосии рушди худшиносии миллии тавассути мероси фарҳангии таърихӣ инҳоянд:

1. Омӯзиши таърих ва фарҳанг тавассути адабиёт ва санъат.

Донишмандон адабиёт, рӯйдодҳои таърихӣ ва дастовардҳои фарҳангӣ ба хонандагон барои ташаккули ҳисси ифтихор аз Ватани худ мусоидат мекунад. Масалан, омӯзиши эҷодиёти Рӯдакӣ, Фирдавӣ ба хонандагон кумак мерасонад, то дарк намоянд, ки адабиёт на танҳо сарчашмаи ғизои руҳию маънавӣ ва як навъ дилхушист, балки манбаи худшиносии миллии ҳам мебошад.

Масалан, дар дониш адабиёт асарҳои, ки ба воқеаҳои таърихӣ бахшида шудаанд, чун достонҳо аз «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавӣ

таҳлил кардан мумкин аст, ки хонандагонро ба давраҳои таърихии рӯзгори гузаштагон ва корномаҳои ватандӯстонаву қаҳрамоноҳои ориштаборон (тоҷикон) шинос мекунад. Чунин шиносӣ ба кӯдакон кумак мекунад, ки на танҳо руҳияи даврони таърихро дарк кунанд, балки аҳамияти ҳифзи анъанаҳои миллиро низ эҳсос намоянд.

Мисол: Ба чараёни таълим ворид намудани достони «Коваи оҳангар» барои дарки аҳамияти шаъну шараф ва қарз дар назди Ватан, мубориза бо неруи бадӣ, ҳифзи марзу буми аҷдодӣ ва шарафу номӯси фарзандию ватандорӣ мусоидат мекунад, ки барои тақвияти хувияти миллий ниҳоят зарур аст.

2. Фаъолияти осорхонаӣ ва экскурсия.

Экскурсия ба ҷойҳои таърихӣ шиносӣ бо ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ шеваи муассири тарбияи худшиносии миллий мебошад [190,с.25].

Дар рафти тамошои осорхонаҳо, ёдгориҳо ва марказҳои фарҳангӣ хонандагон на танҳо ба гузаштаи кишвари худ шинос мешаванд, балки аҳамияти нигоҳдории мероси маданияро низ дарк мекунанд. Масалан, экскурсияҳо ба ҷойҳои таърихӣ, аз қабилӣ Самарқанд, Бухоро, Ҳисор, Истаравшан, Панҷакент ба хонандагон кумак мекунад, ки ҳузури худро дар таърихи бузурги кишвари худ эҳсос кунанд.

Мисол: Экскурсияҳо осорхонаҳо ба монанди Осорхонаи Миллӣ ба хонандагон дар бораи санъат, фарҳанг ва анъанаҳои миллий маълумот медиҳад. Шиносӣ бо давраҳои алоҳидаи адабиёт ва намояндагони он чун асри X, Абулқосим Фирдавӣ ва асари безаволи ӯ «Шоҳнома» ба хонандагон имкон медиҳад, ки аҳамияти онро ҳамчун асари асотирий, таърихӣ ва қаҳрамонӣ арҷгузорӣ кунанд. Чунин шиносӣ ва пазируфтани арзишҳои илмӣ таърихии «Шоҳнома» ҳисси эҳтиром ба корнамоиҳои ниёгонамонро тарбия намуда, дарки аҳамияти таърихии пирӯзӣ ва мубориза барои озодиро ташаккул медиҳад.

Инчунин ба осорхонаҳои этнографӣ экскурсияҳои мавзӯӣ ташкил кардан мумкин аст, ки дар онҳо хонандагон бо анъанаҳои халқӣ, сару либос, ҳунармандӣ, хӯрокҳои миллии шинос мешаванд ва ин ба онҳо имкон медиҳад, то маданият ва тарзи ҳаёти халқи худро дар давраҳои гуногуни таърихӣ чуқуртар омӯзанд.

Мисол: Боздид аз осорхонаи ҳунарҳои мардумӣ, ки дар он унсурҳои либоси анъанавии тоҷикӣ, ҳунарҳои мардумӣ ва ашёи рӯзгор ба намоиш гузошта шудааст, метавонад шавқу рағбати хонандагонро барои омӯختани таҷрибаҳо ва ҳунарҳои анъанавии фарҳанги тоҷикӣ ба вучуд орад.

Хонандагон назар мазмунҳои дostonҳои «Шоҳнома» сару либоси анъанавӣ, одӣ ва базмуразии гузаштагонро бо пӯшокҳои имрӯзаи тоҷикӣ, зарфу афзори рӯзгор, базму чашнҳои миллии ва мардумӣ қиёс мекунанд, ки ҳангоми дидани аломату рамзҳои хос ба дарки умумият ва тафовути анъанаҳои миллии ва суннатҳои мардумӣ дар давраҳои гуногун мерасанд.

3. Истифодаи анъанаҳои фолклорӣ ва халқӣ.

Фолклор яке аз воситаҳои муҳими ташаккули ҳувияти миллии мебошад. Афсонаҳо, сурудҳо, зарбулмасалҳо, мақолҳо ва расму оинҳои мардумӣ на танҳо ҷузъи фарҳанг, балки воситаи тарбия низ мебошанд [146,с.49]. Тавассути омӯзиши осори фолклор кӯдакон дар бораи арзишҳои ахлоқӣ, анъана ва ҷаҳонбинии халқи худ тасаввурот ҳосил менамоянд.

Мисол: Аз назар гузаронидани афсонаҳои халқӣ аз қабилҳои «Афсонаҳо аз «Шоҳнома»» ё дostonҳои алоҳидаи он ба кӯдакон кумак мекунад, ки принсипҳои асосии некӣ ва бадӣ, инчунин арзишҳои мардумӣ, аз қабилҳои шаъну шараф, ҷасорат, муҳаббат ва садоқатро дарк кунанд. Сурудҳои халқии тоҷикӣ як қисми фарҳанги бой ва қадимии миллати тоҷик мебошанд. Онҳо ба таърих, расму оин ва ҳаёти мардум пайванди амиқ доранд. Сурудҳои халқии тоҷикӣ бештар аз ҳисоби

таҷриба ва эҳсоси мардум ба вучуд омада, дар фаро гирифтани ғаму шодии ҳаёти рӯзмарра нақши муҳим доранд. Сурудҳои халқии тоҷикӣ фарогири мавзӯҳои мухталиф, аз қабилӣ муҳаббат, эҳтироми табиат, меҳанпарастӣ, ва тафаккури фалсафӣ мебошанд.

Маъруфтарин миёни онҳо сурудҳои «Чашмаи номӯс», «Марзи Ватан», «Дидори дӯст», «Сабо ва чароғ», ва ғайра ҳастанд. Сурудҳо дар концертҳои фарҳангӣ, маърақаҳои мардумӣ ва ҷашнҳои миллий иҷро карда мешаванд.

Сурудҳои мардумӣ дар навбати худ ба хонандагон кумак меkunанд, ки неру ва руҳияи миллатро эҳсос намоянд.

Дар дарсҳои мӯсиқӣ созҳои халқӣ (танбӯр, рубоб, най, ҷанг, лабҷанг, дутору сатор, дафу доираву таблақ, ғиччаку меҳтару карнай...) ва нақши онҳоро дар маданияти миллий омӯхтан мумкин аст, ки дарки мероси маданияро амиқтар мебардоранд [190,с.49].

Мисол: Дар мактаб расму оинҳои мардумӣ, аз қабилӣ ҷашни Наврӯз, Меҳргон, Тиргон, Сада метавон ташкил кард, ки ба хонандагон на танҳо барои ба анъанаҳо шинос шудан, балки дар онҳо иштирок кардан, робитаи онҳоро бо фарҳанги мардумии худ мустақкам намудан кумак мерасонад.

4. Кор бо ҳуҷҷатҳо ва ёдгориҳои таърихӣ.

Кор бо ҳуҷҷатҳо ва ёдгориҳои таърихӣ як раванди муҳими тадқиқотӣ мебошад, ки дар он омӯзиши мавод ва ёдгориҳои таърихӣ, ҷустуҷӯ ва таҳқиқи манбаъҳои ҳаттӣ ва моддӣ бо мақсади фаҳмидани таърих, ҳодисаҳо ва одамон барои дарки амиқтару дақиқтар кардани гузашта, анҷом дода мешавад.

Кор бо ҳуҷҷатҳо, ки аксаран, миқдори бузурги маълумотро дар бар мегиранд, ҳамзамон тадқиқот дар бораи манбаъҳои расмӣ ва ғайрирасмӣ таърихӣ мебошад, ки дар он маълумоти муҳим дар бораи ҳодисаҳои таърихӣ, равандҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ дар як давра ва ё минтақаи мушаххас оварда мешавад.

Ёдгориҳои таърихӣ, ба монанди китобҳо, асарҳо, тасвирҳо, мучассамаҳо ва дигар ашёи моддӣ, инчунин ҷузъҳои муҳимми ҳифзи ёдгориҳои фарҳангӣ мебошанд. Ҳангоми кор бо ёдгориҳо бояд диққат ба ҷилавгирӣ аз вайроншавӣ ва ҳифзи дурусти онҳо ба миён ояд.

Шинос шудан бо санадҳои таърихӣ, бозёфтҳо ва ёдгориҳои бостоншиносӣ ба хонандагон имкон медиҳад, ки на танҳо аз гузаштаи кишвари худ огоҳ шаванд, балки аҳамияти ҳифзи ин арзишҳоро барои наслҳои оянда эҳсос кунанд [27,с.110]. Дар дарсҳои таърих, шумо метавонед рӯйдодҳоро, аз қабili ҳаводиси Ҷанги Бузурги Ватанӣ, дигаргунӣҳо дар Тоҷикистон, инқилобҳо ва рӯйдодҳои марбут ба шахсиятҳои бузургро баррасӣ кунед.

Мисол: Кор бо маводи бойгонӣ дар бораи Инқилоби Октябр (соли 1917) ва Ҷанги Бузурги Ватанӣ ба кӯдакон кумак мекунад, ки аҳамияти ин воқеаҳоро дар ташаккули барқароршавии Тоҷикистони муосир фаҳманд. Ба маводе, ки бо қорнамоиҳои ҷанговарони советӣ ва қаҳрамониҳои халқи тоҷик алоқаманданд, диққати махсус додан лозим аст.

Таҳқиқи далелҳои таърихӣ, монанди муҳорибаи Куликово ва ё қаҳрамониҳои ҷанговарони тоҷик дар муҳорибаи Сталинград ба хонандагон мерасонад, ки аҳамияти маданият ва мероси таърихӣ худро фаҳманд, аз қомеъҳои миллии худ ифтихор қарданро ёд қиранд.

Мисол: Омӯзиши ёдгориҳои меъморӣи минтақаҳои Хуҷанд, Кӯлоб қарои хонандагон на танҳо як таҷрибаи тарбиявӣ, балки қарвариши руҳӣ низ буда, қарои фаҳмидани қармз ва аҳамияти ашё дар ташаккули ҳувияти миллии муқоидат мекунад.

5.Истифодаи технологияҳои қарамӣ ва қандрасонаӣ.

Истифодаи технологияҳои қарамӣ ва қандрасонаӣ (multimedia) дар қамони муқосир ҳеле қарн шудааст ва дар соҳаҳои гуногун, аз қумла таълим, бозорёбӣ, санъат ва илм, нақши муҳим дорад. Технологияҳои қарамӣ имқоният медиҳанд, ки миқдори зиёди маълумот бо қорҳои

гуногун – матн, тасвир, видео ва овоз чамъ оварда шаванд ва ба одамон барои пешбурди фаъолиятҳои худ кумак расонанд.

Истифодаи технологияҳои рақамӣ:

1. **Маълумот ва коммуникатсия:** Технологияҳои рақамӣ ба одамон имконият медиҳанд, ки маълумотро ба таври осон ва зуд интиқол диҳанд. Интернет ва телефонҳои смартфон ҳоло як қисми муҳимми ҳаёти ҳаррӯзаи мо шудаанд.

2. **Таълим ва омӯзиш:** Дар соҳаи таълим, истифодаи платформаҳои онлайн, курсҳои ҷорӣ ва видеокурсҳо имкон медиҳад, ки одамон донишҳои навро дар ҳар ҷое, ки ҳастанд, ба даст оранд.

3. **Иқтисод ва бозорёбӣ (маркетинг):** Бо истифода аз технологияҳои рақамӣ, ширкатҳо метавонанд бо муштариён дар ҳолати виртуалӣ робита барқарор кунанд, ва бо истифода аз рекламаи интернетӣ, маҷмуи маҳсулот ва хидматҳоро фурӯшанд.

4. **Ҳукумат ва хизмати оммавӣ:** Ҳукуматҳо барои муомила бо шаҳрвандон, гирифтани маълумот ва пешниҳоди хидматҳои давлатӣ ба воситаи портали рақамӣ ё барномаҳои мобилӣ технологияи рақамиро истифода мебаранд.

Истифодаи чандрасонаӣ:

1. **Пешбурди санъат:** Дар соҳаи санъат, технологияҳои чандрасонаӣ барои ҳунармандон ва созандагони мазмуну мундариҷа заминаи нав медиҳанд, ки видео, аниматсия, овоз ва муаррифии интерактивиро дарбар гирифта, барои муаррифӣ ва эҷод ёрӣ мерасонад.

2. **Таълим ва омӯзиш:** Чандрасонаӣ дар таълим хеле муассир аст. Тасвирҳо, видеоҳо ва овозҳои гуногун метавонанд ба шиносоии беҳтар ва аниматсияи идеяҳо кумак расонанд. Дар ин соҳа, истифодаи VR (реалности виртуалӣ) ва AR (реалности афзуда) ҳам зиёд мешавад.

3. **Маърифати иҷтимоӣ ва фарҳангӣ:** Бо истифода аз технологияҳои чандрасонаӣ, одамон метавонанд ба муҳтавои гуногун аз фарҳангҳои

мухталиф дастрасӣ пайдо кунанд ва бо дигарон дар саросари ҷаҳон иртибот барқарор созанд.

Истифодаи технологияҳои рақамӣ ва чандрасонаӣ барои беҳтар кардани самаранокии кори инсонҳо ва фурӯши маълумоти гуногун кумак мерасонад. Технологияҳои нав дар таълим, тиҷорат ва дигар соҳаҳо, ба хоҳири эҷод ва рушди иҷтимоии одамон корбарӣ мешаванд.

Бо рушди технология, истифодаи платформаҳои рақамӣ як ҷузъи ҷудонашавандаи раванди таълим гардид. Сафарҳои виртуалӣ ба осорхонаҳо ва ёдгориҳои таърихӣ, курсҳои онлайн оид ба омӯзиши таърих ва фарҳанг, бозиҳои интерактивии марбут ба мероси фарҳангӣ имкон медиҳанд, ки хонандагон дар омӯзиши фарҳанги миллии ҷаҳолона иштирок кунанд [138,с.42].

Мисол: Масалан, шумо метавонед аз курсҳои онлайн оид ба фарҳанг ва санъати қадимии ориёӣ-тоҷикӣ истифода баред, ба монанди мавод дар платформаи Coursera ё Khan Academy. Саёҳатҳои виртуалии осорхонаҳо, аз қабилӣ Осорхонаи миллии ё Осорхонаи санъати тасвирӣ низ метавонанд ташкил карда шаванд, ки ба хонандагон дар васеъ кардани дониши мероси фарҳангӣ бидуни берун рафтан аз синф кумак мекунад.

Ҳамин тариқ, рушди худшиносии миллии дар хонандагон тавассути мероси фарҳангии таърихӣ дар тарбияи ҳисси ифтихор аз кишвари худ ва эҳтиром ба анъанаҳои он нақши муҳим мебозад. Истифодаи усул, аз қабилӣ омӯзиши адабиёт, экскурсия, фолклор, кор бо ёдгориҳои таърихӣ ва истифодаи технологияҳои муосир ба ташаккули ватандӯстӣ, дарки худшиносӣ ва эҳтиром ба фарҳанги кишвари худ мусоидат мекунад.

Муассисаҳои таълимӣ бояд мероси фарҳангии таърихиро ба раванди таълим ҷаҳолона ворид намуда, барои дар хонандагон ташаккул додани дарки амиқи мансубияти онҳо ба таъриху фарҳанги бузурги Ватани худ шароит фароҳам оваранд.

Воситаҳои асосии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути мероси фарҳангию таърихӣ инҳоянд:

1. Анъана ва насабномаи хонаводаӣ. Анъана ва насабномаи хонаводаӣ - ин ду вожаи мухталиф, вале ҳамоҳангшудаи марбут ба таърих ва тарзи ҳаёти шахсият ва ҷомеа мебошанд.

Анъана - Ин калима маънои расмҳо, оинҳо, одатҳо ва амалҳои дорад, ки аз насл ба насл мегузаранд. Анъанаҳо дар аксар ҳолатҳо дар муҳити оилавӣ, фарҳангӣ ё иҷтимоии мушаххас ба амал омада, арзишҳои иҷтимоиро нигоҳ медоранд ва шодии ҳузур дар онҳо эҳсос мешавад. Масалан, маросимҳои меҳмоннавозӣ, чашнҳои хос ва ё усули ёдбуди аъзои оила.

2. Насабнома - Насабнома як ҳуҷҷат ё рӯйхат аст, ки маълумотро дар бораи насл ва асноди хонавода ва аъзои он, ки таърихи оила ва решаҳои аъзои онро нишон медиҳад, ҷамъоварӣ мекунад. Ба ин восита, насабнома як таърихи генеалогии хонаводаро ташкил медиҳад, ки метавонанд асноди бобой, фарзандон, аъзои маъруфи оила ва алоқаҳои онҳо бо дигар оилаҳо ва қабилаҳоро дар бар гирад.

Ҳардуи ин мавзӯҳо дараҷаи муҳимми маърифати фарҳангӣ ва шиносоии шахсиятҳои гузашта ва ҳозираро нишон медиҳанд.

Аз ин рӯ, яке аз сарчашмаҳои амиқ ва шахсии ташаккули ҳувияти миллии насабнома ва анъанаҳои хонаводаӣ мебошад.

Фаҳмидани таърихи худ аз таърихи оила оғоз мешавад, зеро ҳар як шахс идомаи онҳое аст, ки пеш аз ӯ омадаанд. Донистани он, ки ниёгон дар рӯйдодҳои муайяни таърихӣ нақши муҳим бозидаанд, ба ҳунарҳои мардумӣ машғул буданд ё урфу одатҳои фарҳангиро ҳифз кардаанд, ба хонандагон кумак мекунад, ки робитаро бо таърихи садсолаҳо дарк кунанд.

Анъанаҳо ва қиссаҳои оилавӣ дар бораи ниёгон аксар вақт барои ташаккули ифтихор аз Ватан ва хусусиятҳои фарҳангии он асос мешаванд. Масалан, вақте ки кӯдакон аз бобою бибиашон дар бораи

хаёти гузашта, дар бораи иштироки аъзои оила дар ҳодисаҳои муҳими таърихӣ (масалан, дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ) қиссаҳо мешунаванд, онҳо на танҳо таърихро меомӯзанд, балки онро ҳамчун як ҷузъи ҳаёти худашон дарк мекунанд.

Мисол: Баъзе мактабҳо лоиҳаҳои доранд, ки хонандагон решаҳои хонаводагии худро таҳқиқ мекунанд, таърихи оилаашонро гирд меоваранд, аксҳо боёгонӣ мекунанд ва дар бораи оилаи худ рӯйнамоӣ ташкил менамоянд. Ин ба кӯдакон кумак мекунад, ки худро бо гузашта ҳис кунанд ва бифаҳманд, ки таърихи шахсии онҳо бо таърихи миллат чӣ гуна пайванд дорад.

3. Истифодаи филмҳо ва филмҳои ҳуҷҷатӣ. Синамо ва филмҳои мустанади як воситаи тавоноии рушди худшиносии милли, бахусус, дарки бештари визуалии таърих мебошанд [29,с.17].

Дар бисёр филмҳо, махсусан, филмҳои ҳуҷҷатӣ воқеаҳои таърихӣ, қорнамоиҳои қасрамонон ва ҳаёти одамони оддӣ дар давраҳои гуногуни таърихӣ нишон дода шудаанд. Ин ба хонандагон имкон медиҳад, ки ин рӯйдодҳоро боэҳсос қабул кунанд, аҳамияти онҳоро дарк созанд ва одамонро, ки чунин рӯйдодҳоро аз сар гузаронидаанд, бишиносанд.

Филмҳо дар бораи Ҷанги Бузурги Ватанӣ, аз қабиле «Онҳо барои Ватан меҷангиданд» ё «Муҳосира», инчунин филмҳои мустанади оид ба анъанаҳои фарҳангии халқ ба хонандагон барои дарки амиқтари руҳияи миллати худ ва эҳтиром ба таърихи он мусоидат мекунанд. Синамо на танҳо як намуди санъат, балки воситаи муҳими тарбия мебошад, ки ба мо имкон медиҳад, то лаҳзаҳои таърихро пурмазмун дарк кунем.

Мисол: Мактабҳо метавонанд намоиши чунин филмҳо ва муҳокимаҳои минбаъдаро ташкил кунанд, ки ба хонандагон дар фаҳмидани аҳамияти баъзе рӯйдодҳо кумак менамоянд. Масалан, тамошои филми «Достони Сиевуш», «Достони Рустам ва Сухроб» барои фаҳмидани хусусиятҳои равонии тоҷикон ва умуман, ориёитаборон ва шахсияти онҳо кумак мекунад. Филмҳои дигаре, ки дар

бораи дӯстӣ, ватанпарварӣ, ҳисси қарз дар назди Ватан ҳикоят мекунад, аз аҳамияти тарбиявӣ ҳолӣ нестанд.

4. Дарсҳои маҳорат ва ҳунарҳои мардумӣ. Шинос шудан бо ҳунарҳои анъанавии мардумӣ ва саноеъ на танҳо барои нигоҳ доштан, балки ба амиқтар шудани робитаи хонандагон ба фарҳанги халқи худ мусоидат мекунад.

Ҳунарҳои мардумӣ, аз қабилӣ бофандагӣ, кандакорӣ, кулолгарӣ, оҳангарӣ на танҳо ҳунармандӣ, балки як ҷузъи муҳимми мероси фарҳангӣ мебошанд, ки арзишҳо ва ҷаҳонбинии тамоми як миллатро инъикос мекунад [178,с.38]. Ин ба хонандагон мефаҳмонад, ки ҳар як насл бояд дониш ва малакаи худро ба ояндагон интиқол диҳад.

Дарсҳои устодони ҳунарҳои халқӣ на танҳо барои азхуд кардани ин санъатҳо, балки барои ба вучуд овардани ҳисси иштирок дар анъанаҳои бузург ёрӣ мерасонанд. Ин хонандагонро ғаъол намуда, онҳоро ба раванди ҳифзу интиқоли арзишҳои фарҳангӣ ҷалб месозад, эҳтиромро нисбат ба фарҳанг ташаккул медиҳад ва дар ниҳоят, ҳувияти миллиро таҳким мебахшад.

Мисол: Дар баъзе мактабҳо оид ба гулдӯзии тоҷикӣ ё сохтани бозичаҳои мардумӣ дарсҳои маҳорат ташкил карда мешаванд, ки дар онҳо кӯдакон усули анъанавиро меомӯзанд ва аз маводи хосси минтақаи худ истифода мебаранд. Ин ҳисси ифтихорро нисбат ба эҷодиёти халқ инкишоф дода, барои дарк намудани аҳамияти нигоҳдории онҳо ёрӣ мерасонад.

5. Иштирок дар ҳаракатҳои ҷамъиятӣ ва волонтерӣ. Ҷалби хонандагон ба ғаъолияти ҷамъиятӣ ва волонтерӣ барои рушди шуури миллии онҳо аҳамияти калон дорад [97,с.46].

Иштирок дар ҷорабиниҳои гуногуне, ки ба ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ, кумак ба собиқадорон, баргузориҳои ҷорабиниҳои фарҳангӣ нигаронида шудаанд, имкон медиҳад, ки хонандагон масъулияти худро дар назди ҷомеа ва фарҳанги кишвари худ эҳсос кунанд. Ин тарбияи

мавқеи шаҳрвандӣ буда, барои фаҳмидани он ёрӣ мерасонад, ки на танҳо омӯхтани таърих, балки барои наслҳои оянда фаъолона нигоҳ доштани он аҳамияти калон дорад.

Мисол: Хонандагон метавонанд дар маъракаҳои барқарорсозии ёдгориҳои меъморӣ ширкат варзанд, доир ба таърих ва фарҳанги минтақаи худ намоишгоҳҳо ташкил кунанд, дар ташкили чорабиниҳои фарҳангӣ, аз қабili чашнҳои мардумӣ, озмунҳо ва фестивалҳо кумак расонанд. Ин ба ҷавонон ёрӣ мерасонад, ки на танҳо фарҳанги худро омӯзанд, балки дар ҳифзи он фаъолона иштирок кунанд.

6. Шаклҳои интерактивӣ ва театрии таълим. Усули интерактиви таълим, аз қабili нақшбозӣ, бозсозии таърихӣ ва дарсҳои сахнавӣ ба хонандагон имконият медиҳанд, ки ба умқи рӯйдодҳои таърихӣ ворид шаванд ва ба ин васила аҳамияти онро амиқтар фаҳманд ва дарк кунанд.

Намоишҳои театри, ки аз рӯйи рӯйдодҳои таърихӣ ё афсонаҳои мардумӣ таҳия шудаанд, ба хонандагон кумак мекунанд, ки на танҳо таҳсил кунанд, балки фазои гузаштаро эҳсос намоянд. Ин усул тасаввуротро фаъол мекунанд ва кӯдаконро ба ин раванд ҷалб месозанд ва ба онҳо барои беҳтар азхуд кардани иттилоот ва ташаккул додани ҳисси ширкат дар лаҳзаҳои муҳими таърихӣ мусоидат менамоянд.

Мисол: Театри мактабӣ метавонад дар асоси афсонаҳои мардумӣ ё рӯйдодҳои таърихӣ, аз қабili «Достонҳои «Шоҳнома» ё «Шӯриши Восеъ» намоишномаҳо омода созад. Дар рафти ин намоишномаҳо кӯдакон на танҳо меомӯзанд, балки иштирокчиёни фаъоли раванд мешаванд, ки ин таваҷҷуҳи онҳоро ба фарҳанг ва таърих хеле зиёд мекунад.

7. Истифодаи технологияҳои муосири рақамӣ ва захираҳои чандрасонаӣ. Технологияҳои муосир дар назди муассисаҳои таълимӣ барои омӯзиши мероси фарҳангӣ ва таърихӣ уфуқҳои нав мекушоянд. Экскурсияҳои маҷозӣ, курсҳои онлайн ва барномаҳои мултимедиявӣ ба хонандагон имкон медиҳанд, ки ҳатто бо дур будан аз онҳо ба ҷойҳои

таърихӣ «сафар» кунанд ва бо ёдгориҳои фарҳангӣ шинос шаванд [49,с.13] Ин махсусан, дар шароите муҳим аст, ки на ҳама вақт имконияти ба осорхонаҳо ва ҷойҳои таърихӣ саёҳат ташкил кардан вуҷуд дорад.

Мисол: Сафарҳои онлайнӣ ба Бадахшон, Ягноб, Вахё ё дигар марказҳои фарҳангӣ ба хонандагон имкон медиҳанд, ки на танҳо ин ҷойҳоро бубинанд, балки таърихи худро дар формати интерактивӣ омӯзанд ва онҳо метавонанд маълумотро беҳтар аз худ кунанд ва ба таърихи кишвари худ таваҷҷуҳи бештар зоҳир намоянд.

Ҳамин тариқ, тарбияи муосири худшиносии миллии хонандагон тавассути мероси фарҳангии таърихӣ як раванди ғуногунҷанба буда, воситаҳо, усул ва шаклҳои ғуногуни тарбияро дар бар мегирад. Анъанаҳои оилавӣ, кино, дарсҳои маҳорат, фаъолияти волонтерӣ, шаклҳои театрии таълим ва технологияҳои рақамӣ – ҳамаи ин ба ташаккули ҳисси ифтихор аз кишвари худ, эҳтиром ба фарҳанг ва дарки шахсияти онҳо дар байни ҷавонон мусоидат мекунад. Танҳо тавассути дарки амиқи иртибот бо гузашта ва иштироки фаъолона дар ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ мо метавонем ояндаеро бунёд кунем, ки дар он ҷавонон бо халқи худ ифтихор кунанд ва ба мероси худ бодикқат муносибат намоянд.

Усули асосии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути мероси фарҳангии таърихӣ инҳоянд:

1. Омӯзиши адабиёт ҳамчун заминаи ташаккули ҳувияти миллий.

Адабиёт василаи тавоноии ташаккули ҳувияти миллии хонандагон аст. Адабиёти классикӣ руҳияи халқ, сарватҳои таърихиро фарҳангии онро инъикос мекунад. Тавассути асарҳои адибони маъруф хонандагон дар ҷаҳоне ғарқ мешаванд, ки метавонанд бубинанд, то таърихи миллат чӣ гуна ташаккул ёфтааст, барои аҷдоди онҳо кадом ормонҳо ва арзишҳо муҳим буданд. Ҳамин тариқ, адабиёт на танҳо як роҳи

интиқоли дониш, балки василаи муҳимми ташаккули ҳувияти миллию фарҳангӣ мегардад.

Мисол: Мутолиаи асарҳои адибон аз қабили Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Носири Хусрав, Саъдӣ, Аҳмади Дониш, Айнӣ ва амсоли инҳо ба хонандагон кумак мекунад, то бидонанд, ки дар ин асарҳо чӣ воқеаҳои таърихию фарҳангӣ инъикос ёфтаанд, инчунин ҳисси эҳтиром ва ифтихор нисбат ба фарҳанг дар онҳо ташаккул меёбад. Омӯзиши фолклор, афсона ва ривоятҳои мардумӣ низ унсури муҳимест, ки мероси фарҳангии мардумро ҳифз намуда, ба наслҳо мерасонанд.

2. Инкишофи амалии анъанаҳо тавассути ҳунар ва расму оинҳои мардумӣ. Муаррифии пешаҳо, касбҳо ва ҳунарҳои анъанавӣ дар раванди таълим ба хонандагон имкон медиҳад, ки на танҳо бо мероси фарҳангии кишвари худ ошно шаванд, балки дар ҳифзи он фаъолона ширкат варзанд. Корхонаҳои ҳунарҳои мардумӣ аз қабили кулолгарӣ, бофандагӣ, гулдӯзӣ, заргарӣ, қаннодӣ, оҳангарӣ, гачкорӣ, дегрезӣ, кандакорӣ чӯб ба мактаббачагон имкон медиҳанд, ки ба анъанаҳои ниёгони худ пайванданд. Вақте ки хонандагон бо истифода аз усул ва маводи анъанавӣ маҳсулоти худро эҷод меkunанд, онҳо на танҳо ҳунарро меомӯзанд, балки ба арҷгузорӣ ва қадрдонии фарҳанги мардуми худ низ шуруъ меkunанд.

Мисол: Ташкили дарсҳои маҳорати мактабӣ оид ба ҳунарҳои мардумӣ ё ширкат дар чашнвораҳои мардумӣ, аз қабили Наврӯз ва зимни он оростани хони Ҳафтсин ё Ҳафтшин имкон медиҳад, ки хонандагон таърихи фарҳанги худро хубтар дарк намуда, дар раванди ҳифзи анъанаҳои мардумӣ фаъолона ширкат варзанд.

3. Истифодаи бозиҳои театри ва нақшбозӣ. Бозиҳои театри ва нақшофарӣ як усули муҳимми тарғиби рушди ҳувияти милли мебошанд. Дар рафти чунин бозиҳо мактаббачагон на танҳо воқеаҳои таърихиро омӯхта метавонанд, балки дар фазои замони гузашта ғарқ шаванд, ки ин ба дарки амиқтари фарҳангу арзишҳои миллати худ

мусоидат мекунад. Бозиҳои нақшофарӣ ба ташаккули ҳамдардӣ ва эҳтиром ба мероси миллии мусоидат мекунанд, инчунин тавассути ҷалби ғаёлона дар раванди омӯзиш донишхоро мустаҳкам менамоянд.

Мисол: Намоишномаҳои мактабӣ дар асоси маводи адабиёти классикӣ ё рӯйдодҳои таърихӣ ба хонандагон кумак мекунанд, ки рӯйдодҳои марбут ба таърихи худро аз сар гузаронанд. Масалан, ба сахна гузоштани намоишнома аз рӯйи «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ба хонандагон ёрӣ мерасонад, ки на танҳо мазмунӣ воқеаҳои таърихро дарк кунанд, балки алоқаро бо он лаҳзаҳо ҳис намоянд.

4. Ғаёлиятҳои лоиҳасозӣ. Ғаёлияти лоиҳавӣ ё лоиҳасозӣ яке аз усули муосир ва самараноки ҷалби анғезабарши хонандагон ба омӯзиши таърих ва фарҳанги миллии мебошад. Хонандагоне, ки дар лоиҳаҳо кор мекунанд, метавонанд ҷанбаҳои гуногуни мероси фарҳангиро омӯзанд, ба анъанаҳои мардумӣ, санъат, адабиёт, таърихи минтақа ё кишвари худро ошно. Ғаёлиятҳои лоиҳа на танҳо ба омӯзиши амиқтари мавод мусоидат мекунанд, балки малакаҳои эҷодӣ ва тадқиқотиро низ инкишоф медиҳанд ва ба хонандагон дар робита бо мероси фарҳангии худ кумак мекунанд.

Мисол: Эҷоди лоиҳа барои ба шахсиятҳои таърихӣ ё рӯйдодҳои муҳими кишвар (масалан, лоиҳа дар бораи қарномаи қарамонони миллии Тоҷикстон ё таҳқиқот дар бораи хусусиятҳои фарҳангии минтақаи онҳо) ба хонандагон имкон медиҳад, ки мавзӯро амиқтар омӯзанд ва ба натоиҷи онро пешниҳод кунанд. Натиҷаҳои қори онҳо дар шакли намоишгоҳҳо, рӯйнамоиҳо ва мақолаҳои хурди илмӣ метавонанд ҳулосагирӣ қарда шаванд. Ин ба рушди тафаккури интиқодӣ ва дарки аҳамияти ҳувияти миллии мусоидат мекунад.

5. Истифодаи шабакаҳои иҷтимоӣ ва платформаҳои рақамӣ барои омӯхтани фарҳанг. Технологияҳои муосир ва шабакаҳои иҷтимоӣ барои ҷалби мактаббачагон ба омӯзиши мероси фарҳангии миллии имкониятҳои нав фароҳам меорад. Платформаҳои гуногуни онлайн, блогҳо, каналҳои

видеоӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ ба мактаббачагон имкон медиҳанд, ки мубодилаи дониш, иштирок дар мубоҳисаҳои онлайн, мубодилаи иттилоот дар бораи рӯйдодҳои фарҳангӣ, анъанаҳо ва далелҳои таърихӣ дошта бошанд. Ин барои мубоҳисаи ҷаҳол, ки ба таҳкими ҳувияти миллии ва ҷалби онҳо дар равандҳои фарҳангӣ мусоидат мекунад, шароит фароҳам меорад.

Мисол: Мактабҳо метавонанд бахшида ба идҳои миллии, анъанаҳои фарҳангӣ ё санаҳои таърихӣ озмунҳои онлайн ё маъракаҳои шабакаҳои иҷтимоӣ ташкил кунанд. Намунаи чунин лоиҳа метавонад таъсиси блог ё саҳифаи мактабӣ бахшида ба санаҳои муҳимми фаромӯшнашаванда ва рӯйдодҳои фарҳангӣ бошад, ки дар он хонандагон мақолаҳо, аксҳо, видеоҳо нашр мекунанд ё паҳши мустақими ҷорабиниҳоро мегузаронанд.

6. Харитаҳои интерактивӣ ва системаҳои иттилоотии географӣ (СИГ). Истифодаи харитаҳои интерактивӣ ва системаҳои иттилоотии географӣ ба хонандагон имкон медиҳад, ки мероси таърихӣ ва фарҳангии минтақа ё кишвари худро ба таври визуалӣ таҳқиқ кунанд. Ин имкон медиҳад, то хонандагон донанд, ки ҳудуд чӣ тавр тағйир ёфтааст, дар ҷойҳои гуногун чӣ гуна воқеаҳои таърихӣ ба амал омадаанд, инчунин дарк намудани аҳамияти нигоҳдории ёдгориҳои фарҳангӣ ҷойҳои таърихӣ осон мегардад.

Мисол: Дар доираи раванди таълим, шумо метавонед харитаҳои интерактивиро бо ёдгориҳои таърихӣ ва рӯйдодҳое, ки дар ҷойҳои муайян рух додаанд, омода созед. Чунин харитаҳоро барои саёҳати маҷозӣ истифода бурдан мумкин аст, ки ба хонандагон имкон медиҳад, то на танҳо рӯйдодҳои муҳимми таърихиро омӯзанд, балки шавқу рағбатро ба фаҳмидани ҷанбаҳои географии мероси фарҳангӣ инкишоф диҳанд.

7. Бозинигорӣ (Геймификация) ва технологияҳои бозӣ. Бозинигорӣ дар раванди таълим ин истифодаи унсурҳои бозӣ мебошад, ки равандро

хаяҷонбахш ва чаззоб мегардонад. Тавассути бозиҳо, шабеҳсозӣҳо ва ҷустуҷӯ, хонандагон метавонанд мероси фарҳангиро омӯзанд, дар таҷдиди виртуалии таърихӣ иштирок кунанд ва вазифаҳои марбут ба омӯзиши анъанаҳои мардумӣ ва рӯйдодҳои таърихро иҷро намоянд.

Мисол: Дохил кардани унсурҳои бозӣ, аз қабili ҷустуҷӯҳо оид ба таърих ва фарҳанги кишвари худ, эҷоди шабеҳсозӣҳои таърихӣ ё бозиҳои нақшофарӣ, ба хонандагон кумак мекунад, ки маводи судбахш ва зарурӣ ба даст оранд. Масалан, бозии «Ҷустуҷӯи таърихӣ», ки дар он хонандагон масъалаҳои марбут ба рӯйдодҳои муҳими таърихро баррасӣ мекунанд ё бозии таърихи санъат, ки дар он бояд асарҳои рассомони бузург «рӯйнависӣ» шаванд, раванди таълимо ролибтар ва хотирмон мегардонад.

8. Робитаҳои байнисоҳавӣ ва ҳамгироии мероси фарҳангӣ ба субъектҳои гуногун муносибати муосир ба омӯзиш ҳамгироии дониш ва малакаҳои соҳаҳои гуногунро дар бар мегирад. Ҳамин тариқ, мероси фарҳангӣ ва таърихӣ метавонад на танҳо бо фанҳои таърих ё адабиёт, балки бо дигар фанҳо - масалан, санъат, мусиқӣ, география ва ҳатто математика алоқаманд бошад. Ин ба хонандагон имкон медиҳад, ки дарки ҳамачонибаи фарҳанг ва таърихи худро инкишоф диҳанд ва фаҳманд, ки чӣ гуна ҳамаи ин унсурҳо бо ҳам алоқаманданд.

Мисол: Бо истифода аз имконоти ҳамгироии фанни адабиёт бо дарсҳои таърих ва география шумо метавонед ёдгориҳои фарҳангӣ ва ҳунароҳои мардумӣ ва дар дарсҳои мусиқӣ сурудҳои мардумиро, ки дорои мазмуни таърихӣ мебошанд, омӯzed. Тарҳрезии объектҳои фарҳангӣ дар дарсҳои технологӣ ё эҷоди либосҳои мардумӣ дар дарсҳои рассомӣ намунаи ҳамгироии мероси фарҳангӣ бо дигар фанҳост, ки ба хонандагон дар дидани робитаи намудҳои гуногуни санъат ва таърих кумак мерасонад.

9. Воқеияти маҷозӣ ва васеъшуда. Технологияҳои воқеияти маҷозӣ ва афзоянда барои омӯзиши мероси фарҳангӣ уфукҳои нав мекушоянд.

Бо ёрии технологияҳои VR ва AR хонандагон метавонанд маҷозан, ба ҷойҳои таърихӣ «сафар» кунанд, осорхонаҳо, ёдгориҳо ва ҷойҳои фарҳангиро тамошо намоянд, инчунин дар бозсозии таърихӣ ширкат варзанд. Ин технологияҳо ба шумо имкон медиҳанд, ки фазои гузаштaro эҳсос кунед ва ба мавзӯи омӯхташуда амиқтар ворид шавед.

Мисол: Баъзе мактабҳо айнакҳои VR-ро барои саёҳати маҷозии осорхонаҳо ва ҷойҳои таърихӣ истифода мебаранд. Тавассути ин технологияҳо хонандагон метавонанд аз ёдгориҳои фарҳангии дар дигар манотиқи кишвар ва ё ҷаҳон ҷойгиршуда «боздид» карда, вижагиҳои онҳоро дар шакли интерактивӣ омӯзанд. Мисалан, саёҳати маҷозӣ ба оромгоҳи Фирдавсӣ дар шаҳи Тус, ки маҷмааи хеле олиӣ меъморист, ба хонандагон имкон медиҳад, то дар бораи рӯзгор ва шоҳасари адиб маълумоти густурда ҳосил намоянд, дарёбанд, ки «Шоҳнома» асарест фарогири таърих ва мифологияи Эрон дар давраҳои таърихии пеш аз ислом то даврони Сосониён, он бо забони форсӣ-тоҷикӣ навишта шудааст ба рушди адабиёти форсӣ ва фарҳанги форс дар олам таъсири амиқ гузоштааст. Ин на танҳо ҷаҳонбинии онҳоро васеъ мекунад, балки ҳисси таваҷҷуашонро ба мероси фарҳангии ҷаҳон ташаккул медиҳад.

Хулоса метавон гуфт, ки рушди худшиносии миллии хонандагон тавассути мероси фарҳангӣ таърихӣ як раванди ғуногунҷанба буда, истифодаи роҳи равишҳои ғуногун, аз қабili омӯзиши адабиёт, дидани ёдгориҳои таърихӣ, азхудкунии амалии анъана ва ҳунариҳои мардумӣ, бозиҳои театри ва нақшбозӣ, инчунин истифодаи технологияҳои рақамӣ хеле ба мақсад мувофиқ аст. Ин васоит ба хонандагон кумак мекунанд, ки дар робита ба таърих, фарҳанг ва мардум дарки амиқтаре пайдо кунанд. Дар натиҷа онҳо на танҳо ҳамчун шаҳрвандони соҳибмаърифат, балки дорои ҳувияти миллии ба воя расида, барои ҳифз ва ба ояндагон интиқол додани мероси фарҳангии миллии худ омода хоҳанд буд.

Роҳи равишҳои муосир, аз қабili фаъолиятҳои лоиҳавӣ, истифодаи технологияҳои рақамӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ, бозиҳо ва экскурсияҳои маҷозӣ имкон медиҳанд, ки хонандагон дар раванди омӯзиши мероси

фарҳангӣ, ташаккули ҳувийяти миллӣ ва ватандӯстӣ фаъолона ширкат варзанд. Ин роҳҳо барои ташаккули муносибати ҷиддии бошууруна ба таърих ва фарҳанги кишвари худ имкониятҳои нав фароҳам оварда, инчунин ҳисси масъулиятро барои ҳифзи ин мерос ва расондан ба наслҳои оянда мустаҳкам мекунанд. Бояд дар хотир дошт, ки рушди ҳувийяти миллӣ на танҳо интиқоли дониш, балки ташаккули ифтихор аз фарҳанги худ, майли ҳифз ва интиқоли он аст.

Худшиносии миллӣ дарк намудани одамон аз мансубияти худ ба як ҷомеаи муайяни иҷтимоӣ этникӣ ва мавқеи он дар низоми муносибатҳои иҷтимоӣ мебошад.

Шуури миллӣ дар ақидаҳо, нигаришҳо, андешаҳо, эҳсос ва кайфияти табъ зоҳир мешавад.

Дар ташаккули шахсияти миллии хонандагон мероси фарҳангӣ нақши муҳим мебозад. Он ба насли наврас барои дарки мансубияти худ ба миллат, ташаккули эҳтиром ба фарҳангу таърих ва эҳсоси масъулият барои ҳифзи он мусоидат мекунад. Ворид намудани омӯзиши мероси фарҳангӣ ба раванди таълим тавассути дарсҳо, лоихаҳо, экскурсияҳо ва чорабиниҳои фарҳангӣ ба инкишофи мутаносиби шахсият ва таҳкими ҳувийяти миллӣ мусоидат мекунад.

Ҳифзи мероси фарҳангӣ на танҳо тарбияи ватандӯстӣ, балки ташаккули эҳтиром нисбат ба дигар миллатҳост. Муассисаҳои таълимӣ бояд аз ин манбаи тавоно барои тарбияи шахрвандоне, ки тавони кадршиносӣ ва ҳифзи ғановати фарҳанги кишвари худро дошта бошанд, фаъолона истифода баранд.

1.3. Маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» ҳамчун воситаи ташкили худшиносии миллии хонандагон

Таҳсилоти муосир на танҳо ба интиқоли дониш, балки ба ташаккули шахсияти қодир ба ҳифз ва тақмили анъанаҳои фарҳангии кишвари худ нигаронида шудааст. Яке аз шаклҳои назарраси ин маҳфилҳои мактабӣ

мебошанд, ки тавассути анвои гуногуни корҳои беруназсинфӣ дар рушди худшиносии миллии хонандагон саҳм мегузоранд.

Худшиносии миллӣ ин фаҳмиши шахс аз мансубияти худ ба миллати муайян, фарҳанг, анъана, таърих ва забони он мебошад [162,с.28]. Он дар дили хонандагон ҳисси ифтихор аз кишвари худ, эҳтиром ба мероси он ва хоҳиши ҳифзи арзишҳои миллиро бедор мекунад. Ин худшиносӣ барои дар кӯдакон ташаккул додани қобилияти нигоҳ доштани мувозинати байни равандҳои ҳамгироии ҷаҳонӣ ва ҳувияти миллӣ, таъмини рушди мутаносиби ҷомеа мусоидат мекунад.

Худшиносии миллӣ махсусан, дар синни ҷавонӣ, ки ҷаҳонбинӣ ва низоми арзишҳои инсон ташаккул меёбад, муҳим аст. Тарбия дар руҳи эҳтиром ба маданияти миллӣ барои ба вучуд овардани заминаи устувори инкишофи шахсият ва иштироки бошууронаи вай дар ҳаёти ҷамъият кумак мерасонад.

Маҳфилҳои мактабӣ дар ташаккули ҳувияти миллӣ нақши беҳамто доранд. Онҳо ба кӯдакон имконият медиҳанд, ки анъанаҳо, расму оинҳо, фолклор ва санъати халқи худро дар муҳити ғайрирасмӣ, эҷодӣ омӯзанд [161,с.71]. Ин ба амиқтар шудани дониши онҳо дар бораи мероси фарҳангӣ ва ташаккули иртиботи шахсӣ бо ҳувияти миллӣ мусоидат мекунад.

Маҳфилҳоро ба якчанд навъ ҷудо кардан мумкин аст:

Онҳоро вобаста ба самташон ба гурӯҳҳо ҷудо мекунанд: маҳфилҳои этнофарҳангӣ: - ба омӯзиши анъанаҳои мардумӣ, ҳунар, рақсу суруд нигаронида шудаанд. Масалан, дар маҳфилҳои ҳунари ба кӯдакон сохтани ашё бо сабки миллӣ, аз қабилӣ кулолӣ, гулдӯзӣ ва лӯхтакҳои либоси миллидоштаро меомӯзонанд. Ансамблҳои фолклорӣ мусиқии анъанавӣ, суруд рақсҳои халқиро ҷорӣ мекунанд, ки аксар вақт аз насл ба насл мегузаранд.

1. Ансамблҳои фолклорӣ. Дар ташаккули шахсияти мутаносиби дорои ҳувияти миллӣ нақши калидӣ доранд. Онҳо ба хонандагон кумак

мекунанд, ки решаҳои худро дарк кунанд, ба таърих ва фарҳанги миллати худ пайвастагӣ ҳис намоянд ва ҳисси ифтихорро аз мансубият ба халқи муайян мустаҳкам созанд. Ансамблҳои фолклорӣ василаи муҳимми рушди ҳувияти милли, ба хусус, дар манотиқи ғании фарҳангӣ, ба мисли Тоҷикистон аст. Ансамблҳои фолклории тоҷик руҳи халқро таҷассум намуда, анъана, расму оин ва ҷаҳонбинии онро инъикос мекунанд ва онҳоро воситаи беназири тарбия мегардонанд.

Ансамблҳои фолклории тоҷик таҷассуми зиндаи эҷодиёти халқ мебошанд. Онҳо мусиқӣ, рақсҳо, сурудҳо, расму оинҳои мардумӣ ва намоишҳои театриро дар бар мегиран [67,с.43]. Ин унсурҳо гузашта ва имрӯзро ба ҳам мепайвандад, дар байни наслҳо пуле эҷод мекунанд.

Ансамблҳои фолклорӣ мусоидат мекунад ба:

1. Интиқоли мероси фарҳангӣ. Ансамблҳо анъанаҳоро, ки дар тули асрҳо ташаккул ёфтаанд, ҳифз мекунанд ва меомӯзанд ва дастраси наслҳои нав мегардонанд.

2. Тақвияти ҳувияти этникӣ. Иштирок дар ансамблҳои фолклорӣ ба бачаҳо ёрӣ мерасонад, ки мансубияти худро ба халқи тоҷик ҳис намуда, арзишҳои онро чуқуртар фаҳманд.

3. Ташаккули ватандӯстӣ. Тавассути омӯзиши эҷодиёти халқ хонандагон ифтихор аз фарҳанг ва кишвари худро меомӯзанд.

4. Ташаккули эҳтиром ба фарҳангҳои дигар. Дарки амиқтари фарҳанги худ ба кас кумак мекунад, ки гуногунрангии мероси фарҳангии ҷаҳониро беҳтар арзёбӣ кунад.

Ансамблҳои фолклорӣ навъҳои гуногуни санъатро дар бар мегиранд, ки онҳоро бо мақсадҳои таълимӣ истифода бурдан мумкин аст:

1. Мусиқӣ ва суруд. Таронаҳои суннатии тоҷикӣ аз қабилӣ Шашмақом ва Фалак хиради мардумӣ, таърих ва эҳсосро ифода мекунанд. Иҷрои ин асарҳо дар ансамблҳо шунавоӣ, ҳисси ритм ва ифоданокии эҳсосиро инкишоф медиҳад [107,с.71]. Масалан, дар вақти

дарси мусиқӣ бачаҳо суруди «Чароғбон»-ро иҷро карда метавонанд, ки рамзи якпорчагии халқ аст.

2. Рақс. Рақсҳои халқӣ аз қабили рақсҳои бадахшонӣ, хатлонӣ ва умуман, кӯҳистонӣ, ки баёни рӯзгору вазъи иҷтимоӣ ҳастанд, барои азхуд кардани ҳаракатҳои ифоданок, ки фарҳанг ва тарзи зиндагии мардумро инъикос меkunанд, кумак мерасонад [183,с.46]. Масалан, дар доираи чорабинӣ шумо метавонед дар бораи иҷрои рақси алоҳида («Дарав», «Дехқон», «Чӯпон»...) дарси маҳорат ташкил кунед.

3. Анъанаҳои расмӣ. Таҷдиди расму оинҳо аз қабили «Садбарг» (маросими арӯсӣ) ё Меҳргон (чашнвораи ҳосил) ба кӯдакон кумак мекунад, ки ба зиндагии шоиста ва маънодори ниёгони худ арҷгузорӣ намоянд.

4. Шеър ва достон. Навиштаҳои Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Саъдӣ, Ҷомӣ ва дигар классикони адабиёти тоҷик бетартиб манбаи илҳами саҳнаسازیҳои театри мегарданд. Масалан, хонандагон метавонанд аз достони «Шоҳнома» лаҳзаҳоро ба сахна гузоранд.

Барои ташаккули бомуваффақияти худшиносии милли тавассути ансамблҳои фолклорӣ дуруст ташкил намудани фаъолияти онҳо муҳим аст:

1. Ҳамгирӣ дар барномаи таълимии мактаб. Дар дарси адабиёт ашъори шоирони бузурги тоҷик ва дар дарси мусиқӣ сурудҳои мардумро омӯхтан мумкин аст. Масалан, дар ҷашни Наврӯз хонандагон метавонанд барномаи ҳунарии сурудҳои мардумӣ омода кунанд.

2. Баргузориҳои фестивалҳо ва озмунҳо. Чорабиниҳои муназзам, аз қабили фестивали «Тоҷикистон-ифтихори ман», ки дар он хонандагон анъанаҳои мардумро ба намоиш мегузоранд, ҳисси мансубият ба миллатро тақвият мебахшанд.

3. Ҷалби мутахассисон. Ба дарсҳои маҳорат ва дарсҳои рассомон, навозандагон ва хореографҳоро аз дастаҳои фолклории касбӣ даъват кардан мумкин аст.

4. Экскурсия ва машғулиятҳои амалӣ. Ташкили саёҳат ба осорхонаҳо, марказҳои фарҳангӣ ва деҳот бо мақсади шиносӣ бо ҳунар ва зиндагии мардуми тоҷик [82,с.56] Масалан, сафар кардан ба Бухоро ё Самарқанд барои омӯхтани мероси меъморӣ.

Мисолҳо:

1. Фестивали «Наврӯз». Дар доираи таҷлили Соли нави тоҷикон хонандагон аз маросими суннати истикболи баҳор сахнаҷаҳо намоиш дода, суруду рақсҳоро иҷро мекунанд. Масалан, духтарон маросими «Гулобод»-ро, ки бо гул оро додани хонаро нишон медиҳад, ба намоиш мегузоранд.

2. Маҳфилҳои рақсии анъанавӣ. Дар мактабҳо дарсҳо ташкил карда мешаванд, ки дар онҳо хонандагон рақсҳоро, аз қабилӣ Рақси Шодӣ ва ғайра меомӯзанд. Машғулият бо намоиши концерти хонандагон ба охир мерасад.

3. Нишастҳои қироати ашъори тоҷикӣ. Хонандагон аз «Шоҳнома»-и Фирдавӣ порчаҳо хонда, бо сахнаҳои театрии ва мусиқӣ намоиш медиҳанд.

Ба унвони мисол сценарияи чорабинии «Фарҳанги тоҷикон дар ҷаҳони муосир»-ро пешкаш мекунем.

Мақсад: ба воситаи намоишномаҳо ва семинарҳои эҷодӣ шинос намудани хонандагон бо унсурҳои асосии фолклори тоҷик.

Марҳилаҳои чорабинӣ:

1. Ифтитоҳ:

2. Иҷрои суруди «Наврӯзи дилоро» аз ҷониби ансамбли хонандагон.

3. Сухани муқаддимагии муаллим дар бораи мақоми забони тоҷикӣ

Заминаҳои эҷодӣ:

1. Дарси маҳорат оид ба сохтани ороишҳои анъанавӣ.

3. Тачлили маросими арӯсии “Садбарг”.

4. Машғулият аз рӯйии рақси «Рақҳои Бадахшон» таҳти роҳбарии хореограф.

5. Намоишҳо:

6. Хондани ашъори Рӯдакӣ ва Ҳофиз.

7. Баромади ансамбли созҳои мардумии «Шашмақом».

8. Хулоса:

9. Изҳори миннатдорӣ ба иштирокчиён.

10. Иҷрои муштраки рақси “Гулдузӣ” аз ҷониби ҳамаи иштирокчиён ва тамошобинон.

Бартариҳои истифодаи ансамблҳои фолклорӣ:

1. рушди эҷодӣ: дар хонандагон маҳоратҳои мусиқӣ, рақс ва актёрӣ инкишоф меёбанд;

2. ҷалби ҳиссиёт: иҷрои ҳунариҳои мардумӣ ба кӯдакон кумак мекунад, ки ҷаҳони ботин ва фарҳанги худро беҳтар дарк кунанд.

3. кори дастаҷамъона: ансамблҳо ба ташаккули маҳорати кори дастаҷамъӣ, масъулиятшиносӣ ва ёрии байниҳамдигарӣ мусоидат мекунанд.

4. амиқтар кардани дониш дар бораи фарҳанг: иштирок дар ансамблҳо ба хонандагон дар бораи анъанаҳои мардумӣ ва таърихӣ донишҳои амалӣ медиҳад.

Ҳамин тавр, ансамблҳои фольклорӣ воситаи тавоноии ташаккули шахсияти миллии талабагон мебошанд. Онҳо на танҳо мероси маданияро ҳифз мекунанд, балки хонандагонро ба ҷараёни омӯхтан ва ба наслҳои оянда супурдани онҳо ғаълола ҷалб менамоянд. Рушди ҷунин ансамблҳо дар мактабҳо ва муассисаҳои берунамактабӣ ба хоҷири тарбияи ҷавононе мебошад, ки мансубияти худро ба маданияти бузурги миллии дарк намуда, аз он фахр мекунанд.

2. Маҳфилҳои санъати ороишию амалӣ.

Санъати ороишӣ ва амалии тоҷик соҳаҳои зиёдеро дар бар мегирад, ки ҳар кадоми онҳо вежаҳои нотакрори фарҳангу зиндагии мардумро инъикос мекунанд:

1) Қолинбофӣ. Қолинҳои тоҷикӣ бо нақшҳои худ машҳуранд, ки рамзи ваҳдат, ҳусни табиат ва ҳамоҳангӣ мебошанд.

2) Гулдӯзӣ. Усули «зардевор» ва «сузанӣ», ки маъмулан, барои ороиши либос ва ашёи дохилӣ истифода мешаванд.

3) Кулолгарӣ. Истеҳсоли маснуоти сафолии нақшин.

4) Кандакорӣ чӯб. Намунаҳои нотакрори дару дарвоза, бому шифт, раҳти хоб, мизу курсӣ ва дигар асбобу ускунаи рӯзгор.

Тавассути ин навъҳои эҷодкорӣ хонандагон имконият доранд:

- худро ба мероси фарҳангӣ ғарқ кунанд. Таърихи ҳунар, робитаи онҳоро бо рӯзгор ва идҳо меомӯзанд;

- ташаккули ҳувияти миллий. Сохтани ашё ба кӯдакон кумак мекунад, ки худро бо таърихи халқи худ эҳсос кунанд;

- инкишоф додани қобилиятҳои эҷодӣ. Фаъолиятҳои амалӣ барои ошкор кардани неруи зехнӣ кумак мекунанд;

- инкишоф додани фаҳмиши байнифарҳангӣ. Бачаҳо бо санъати дигар халқҳо шинос шуда, аз нотакрорӣ маданияти худ воқиф мешаванд.

Барои фаъолияти пурсамари маҳфилҳо оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон якчанд ҷанбаҳои асосиро ба назар гирифта зарур аст:

1. Интихоби мавзӯи дарсҳо:

- омӯзиши нақшҳои асосии қолинҳои тоҷикӣ, рамзгузории онҳо ва бофтани қолинҳои минҷурӣ;

- гулдӯзӣ бо нақшҳои анъанавии «гули анор» ва «парпарак» (шапарак);

- офаридани маснуоти гилин бо сабки миллий.

- кандакорӣ чӯб бо омӯзиш ва истифодаи нақшҳои геометрӣ.

2. Равишҳои гузаронидани дарсҳо:

- дарсҳои амалӣ: масалан, сохтани лавҳаҳои минҷурӣ бо гулдӯзӣ;
- экскурсияҳо: дидани устохонаҳои ҳунармандӣ ва осорхонаҳои санъати ороишию амалӣ.

- лексияҳои таърихӣ: қисса дар бораи пайдоиши ҳунар ва аҳамияти онҳо дар фарҳанги тоҷикон.

3. Мавзӯҳои чорабинӣ ва лоиҳаҳо:

- ташкили намоишгоҳҳо: «Анъанаҳои қолинбофии тоҷикон»;
- гузаронидани озмунҳо: «Маҳсулоти ороишии бехтарин»;
- дарсҳои мавзӯӣ: «Чӣ гуна ороишҳо нақл мекунанд».

4. Ҳамгирӣ бо барномаи таълимӣ

- робита бо дарси таърих ва адабиёт;
- истифода аз донишҳои гурӯҳҳои омӯзишӣ барои эҷоди лоиҳаҳо оид ба фарҳанги этнографӣ.

Нақшаи тахминии якчанд маҳфилҳо оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон:

1. Маҳфили «Нақшҳои қолин».

1) Тавсиф: Хонандагон асосҳои қолинбофӣ, рамзгузориҳои нақшҳо ва усули бофандагиро меомӯзанд.

2) Амал: Дӯхтани қолинҳои хурд.

3) Натиҷа: Баҷаҳо техникаи бофандагиро аз худ мекунанд, мероси фарҳангиро меомӯзанд ва сабру тоқатро ташаккул медиҳанд.

2. Устохонаи «Гулдӯзии сеҳрнок».

- Мақсад: Ба кӯдакон омӯзонидани гулдӯзӣ бо унсурҳои ороиши тоҷикӣ.

- Таҷриба: Бофтани рӯймол ва рӯймолҳои ороишӣ бо нақшҳои анъанавӣ.

- Натиҷа: Ташаккули завқи зебопарастӣ ва маҳорати ҳунармандӣ.

3. Маҳфили санъати кулолгарӣ

- Тавсиф: Омӯзиш оид ба эҷоди кулолгарии суннатии тоҷикӣ.

- Машқ: Амсиласозӣ ва ранг кардани маснуоти гилӣ бо ороишоти миллий.

- Натиҷа: Хонандагон дар бораи технологияи сохтани сафол маълумот мегиранд ва малакаҳои рассомию наққошӣ ҳосил менамоянд.

4. Лоиҳаи «Мероси ниёгон»

- Мақсад: омода намудани намоишгоҳи маҳсулоти анъанавӣ.

- Ҳадафҳо: Омӯзиши ҳунароҳо, эҷоди асарҳои худ ва пешниҳоди онҳо дар намоишгоҳи мактабӣ.

- Натиҷа: Афзоиши таваҷҷуҳ ба мероси фарҳангӣ ва рушди маҳорати суханварӣ.

Намунаи сценарияи чорабини «Мероси фарҳангии ман».

Мақсад: Ғановати санъати ороишӣ-амалии халқи тоҷик ва нақши он дар тарбияи ҳувияти миллӣ.

Марҳилаҳои чорабинӣ:

1. Оғоз:

- Сухани табрикии муаллим.

- Муаррифӣ дар бораи таърихи ҳунароҳои тоҷикӣ.

2. Дарсҳои маҳорат:

- «Асосҳои гулдӯзии тоҷикӣ».

- «Сохтани зарфҳои гилин».

- «Кашидани нақшҳо дар матоъ».

3. Намоиши асарҳо:

- Намоиши кори хонандагон: гилем, гулдӯзӣ, сафолкорӣ.

- Ҳикояи эҷоди ашё аз ҷониби ҳуди кӯдакон.

4. Анҷом:

- Мукофотонидани иштирокчиён бо диплом ва тухфаҳои хотиравӣ.

- Иҷрои якҷояи суруди миллӣ.

Афзалиятҳои маҳфилҳои ҳунароӣ:

- таҳкими ҳувияти миллӣ: дониستاني мероси фарҳангӣ ифтихорро нисбат ба халқи худ ба вучуд меорад;

- рушди малакаҳо: фаъолияти эҷодӣ, малакаҳои ҳаракатии ҳуб, тамаркуз ва дарки зебоиро тақмил медиҳад;

- муттаҳид сохтани наслҳо: кӯдакон тавассути ҳунармандӣ бо анъанаҳои ниёғони худ робита барқарор меkunанд;

- эҷодкорӣ: кӯдакон тавассути санъат нишон додани худро меомӯзанд;

- бо анъанаҳои миллии шинос мешаванд: хусусиятҳои ороиш, мавод ва сабки ба халқи худ хосро меомӯзанд.

- ташаккули ҳувияти этнофарҳангӣ: оғаҳӣ аз мансубият ба фарҳанги муайян робитаро бо сарзамин ва халқи худ мустаҳкам мекунад.

- инкишоф додани қобилиятҳои эҷодӣ: иштирок дар эҷоди ашъи ороишӣ барои ошкор кардани эҷодкорӣ ва тасаввурот мусоидат мекунад.

- фаҳмиши таърихро амиқ мегардонад: хонандагон таърихи пайдоиши техника ва алоқаи онро бо пешравии фарҳангии минтақа меомӯзанд.

Ҳамин тариқ, маҳфилҳои ҳунарҳои ороишӣ ва амалии халқи тоҷик барои ташаккули ҳувияти миллии мактаббачагон як имконияти беҳамто мебошанд. Онҳо эҳтироми анъанакорона тарбия меkunанд, эҷодкориро инкишоф медиҳанд ва робитаро бо фарҳанги ватанӣ мустаҳкам меkunанд. Ворид намудани чунин маҳфилҳо дар раванди таълим барои ба воя расонидани насл, ки аз решаҳои худ сарбаланд ва омода аст, ки ин меросро ба ояндагон бирасонад, мусоидат мекунад.

3. Маҳфилҳои рақси миллии. Ташаккули худшиносии миллии хонандагон вазифаи муҳими таълими муосир мебошад [104,с.71].

Дар шароити ҷаҳонишавӣ ҳифзи ҳувияти миллии махсусан, муҳим мегардад. Яке аз василаҳои муассири тарбияи ҳисси мансубият ба фарҳангу анъанаҳои хеш, шиносонидани хонандагон ба ҳунарҳои мардумӣ, бахусус, рақсҳои миллии тоҷикӣ мебошад.

Рақсҳои тоҷикӣ на танҳо як шакли худшиносӣ, балки василаи интиқоли арзишҳои фарҳангӣ, мероси таърихӣ ва руҳияи миллии мебошад. Онҳо ба инкишофи дарки эстетикӣ, эҳтиром ба решаҳои худ ва

дарк намудани хусусияти фарҳанги миллӣ мусоидат мекунанд. Дар ин фурсат хусусиятҳои ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути иштирок дар маҳфилҳои рақси миллии тоҷикӣ баррасӣ мешавад.

Худшиносии миллӣ ин дарки шахс аз мансубияти худ ба миллати муайян, дарки фарҳангу забон, анъана ва арзишҳои он аст. Ин раванд дар зерин таъсири оила, мактаб, ҷомеа ва муассисаҳои гуногуни фарҳангӣ ташаккул меёбад [57,с.29].

Ташаккули худшиносии миллӣ дар хонандагон бархӯрди ҳамаҷонибаро тақозо мекунад, ки иборат аст аз:

- шиносӣ бо мероси фарҳангӣ тавассути санъат ва адабиёт;
- ташаккули эҳтиром ба таърих ва анъанаҳои худ;
- тарбияи ҳисси ифтихор аз фарҳанги худ.

Маҳфилҳои рақс дар асоси анъанаҳои фарҳанги тоҷикон барои ташаккули ҳувияти миллӣ имкони беназир фароҳам меорад. Аҳамияти онҳоро метавон тавассути ҷанбаҳои зерин баррасӣ кард:

1. Интиқоли мероси фарҳангӣ: Тавассути рақс хонандагон унсурҳои хореографияи миллӣ, ритмҳои мусиқӣ ва образҳои меомӯзанд, ки хусусиятҳои фарҳанги тоҷиконро инъикос менамоянд. Масалан, рақсҳои аз қабилҳои “Лазгӣ” ё “Рақси ҷаман” расму оин ва тасвирҳои табиатро таҷассум мекунанд.

2. Ташаккули завоқи эстетикӣ: хонандагон дидани зебоиро дар унсурҳои анъанавӣ аз қабилҳои либосҳои миллӣ, мусиқӣ ва ҳаракат меомӯзанд [66,с.19].

3. Тақвияти ҳувияти миллӣ: Таҷрибаи рақсҳои тоҷикӣ ҳисси ифтихор аз фарҳанги худро тарғиб намуда, ҳисси мансубият ба миллатро тақвият мебахшад.

4.Ташаккули малакаҳои муоширати байнишахсӣ: Иштирок дар рақси гурӯҳӣ ҳисси иттиҳод ва масъулияти ҷамъиро мустаҳкам мекунад.

Ташкили маҳфилҳои рақси тоҷикӣ дар муассисаҳои таълимӣ ба ҷанбаҳои зерин таваҷҷуҳро тақозо мекунад:

1. Тарбияи муаллимон: роҳбарони маҳфилҳо бояд фарҳанг ва санъати рақси тоҷикро чуқур донанд.

2. Муайян намудани шароити мусоид: барои дарсҳо шароит муҳайё кардан, аз ҷумла таҷҳизоти мувофиқи мусиқӣ, либосҳои миллӣ ва майдонҳои махсуси рақсӣ зарур аст.

Ҳамгирӣ ба раванди таълим: Маҳфилҳои рақс метавонанд як қисми корҳои беруназсинфӣ бошанд ё ҳамчун замимаи дарсҳои адабиёт, таърих ва мусиқӣ истифода шаванд [160,с.82].

3. Ташкили ҷорабиниҳо: мунтазам баргузориҳои концертҳо, фестивалҳо ва озмунҳо ба оммавӣ гардидани фарҳанги тоҷикон дар байни хонандагон ва волидони онҳо мусоидат мекунад.

Ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои рақси миллии тоҷикӣ роҳи муассири тарбияи ватандӯстӣ ва эҳтиром ба ҳамаи фарҳангии онҳост [8,с.16]. Рақсҳои миллӣ на танҳо ба рушди шахсият мусоидат мекунад, балки робитаи байни наслҳоро мустаҳкам намуда, мероси ғании фарҳангиро интиқол медиҳанд. Барои ба даст овардани натиҷаҳои устувор ба системаи таълимии муассисаҳои таълимӣ ворид намудани чунин маҳфилҳо аҳамияти калон дорад.

Дастгирӣ ва рушди маҳфилҳои рақси миллӣ дар ҳифзи фарҳанги тоҷикон ва ба наслҳои оянда интиқол додани арзишҳои он нақши калидӣ доранд.

4. Корхонаҳои ҳунармандӣ: Ҳифзи мероси фарҳангӣ дар рушди ҳувияти миллӣ, бахусус, барои ҷавонон, нақши калидӣ дорад. Дар Тоҷикистон устохонаҳои ҳунармандӣ муддати тӯлонӣ василаи муҳими аз насл ба насл интиқол додани анъанаҳо, донишу малакаҳо буданд. Имрӯз онҳо на танҳо василаи ҳифзи мероси фарҳангӣ, балки ба воситаи ташаккули ҳисси мансубият ба миллати худ дар байни ҷавонон таъдил ёфта истодаанд.

Санъати хунарии тоҷик соҳаҳои зиёдеро дар бар мегирад: қолинбофӣ, кулолгарӣ, гулдӯзӣ, заргарӣ, кандакорӣ чуб ва ғайра. Ин хунароҳо бозгӯӣ мероси ғании таърихию фарҳангии кишвар мебошанд, ки суннатҳои давраи замони гуногунро дар худ фаро гирифтаанд.

Масалан, қолинҳо бо нақшҳои анъанавӣ рамзи унсурҳои табиӣ ва мафҳумҳои фалсафӣ буда, арзишҳо ва эътиқоди мардуми тоҷикро ифода мекунанд. Гулдӯзии сузанӣ (аз калимаи «сӯзан») барои ороиши дохилӣ ва либос истифода мешавад, ки ба ашёи маъноӣ амиқи рамзӣ медиҳад. Масалан, дар шаҳри Истаравшан хунаромдон ашӯе меофаранд, ки нақшҳои нодири минтақавиро инъикос намуда, анъанави садсолаҳоро ҳифз менамоянд.

Корхонаҳои хунаромдӣ дар тарбияи насли наврас нақши муҳим доранд, ба ҷаҳонбинӣ ва худшиносии онҳо таъсир мерасонанд:

1. Интиқоли дониш ва маҳорат: коргоҳҳои хунаромдӣ имкони зиёде фароҳам меоранд, ки устодони корозмуда ву пуртаҷриба аз асрори хунари худ ҳикоят кунанд ва онҳо мавриди омӯзиши дигарон қарор бигиранд. Масалан, дар устохонаҳои хунаромдӣ дар Хучанд курсҳои суннати қолинбофӣ ва гулдӯзӣ ташкил карда мешаванд, ки дар он ҷавонон усули эҷоди хунароҳои дастиро меомӯзанд.

2. Ташаккули ифтихори миллӣ: иштирок дар эҷоди маҳсулоте, ки фарҳанги кишвари худро муаррифӣ мекунад, ба ташаккули ҳисси ифтихор аз мероси худ дар байни ҷавонон мусоидат мекунад [113,с.56]. Масалан, коргоҳҳои кулолгарӣ дар Ҳисор ба хунаромдони ҷавон имкон медиҳанд, ки бо тарҳҳои суннати тоҷикӣ маснуоти сафолӣ истеҳсол кунанд, ки ҳам дар дохили кишвар ва ҳам дар сатҳи байналмилалӣ машҳуранд.

3. Инкишофи қобилияти эҷодӣ: хунаро боиси ҳавасмандии эҷодкорӣ мегардад, ки ба ҷавонон на танҳо барои аз худ намудани анъанаҳо, балки барои мутобиқ намудани онҳо ба замони муосир мусоидат мекунад. Дар ин замина мисоли коргоҳи заргарӣ дар Душанбе ҷолиб аст,

ки дар он ҳунармандони ҷавон ҷавохироти суннатиро тарҳҳои замонавӣ ворид мекунанд.

4. Мутобиқшавии иҷтимоӣ: кор дар коллективи устоҳо ба мустаҳкам шудани ҳисси иҷтимоӣ, эҳтироми якдигар ва масъулиятшиносӣ мусоидат мекунад. Масалан, ҷамъомадҳои, ки дар марказҳои фарҳангӣ ташкил карда мешаванд, ба ҷавонон имкон медиҳанд, то бо ҳамсолони ҳамтои худ, муошират кунанд.

Барои бомуваффақият истифода бурдани устохонаҳои ҳунари дар тарбияи ҷавонон, ба назар гирифтани ҷанбаҳои зерин муҳим аст:

- **таҳияи барномаҳои таълимӣ:** ташкили курсҳо ва дарсҳои ҳунари мардумӣ дар мактабҳо, коллеҷҳо ва марказҳои фарҳангӣ. Масалан, дар ҷаҳорҷӯби лоиҳаи «Мерос дар дасти туст» дар Тоҷикистон барои хонандагон мунтазам семинарҳо гузаронида мешаванд;

- **дастгирии ҳунармандони ҷавон:** додани грантҳо ва субсидияҳо ба ҳунармандони ҷавон бо мақсади оммавигардони эҷодиёти онҳо. Аз ҷумла, барномаҳои рушди ҳунар дар вилояти Суғд ба ҳунармандони довталаб кумаки молӣ мерасонанд;

- **ташкили фестивалҳо ва намоишгоҳҳо:** баргузори чорабиниҳои, ки дастовардҳои устохонаҳои ҳунаро намоиш медиҳанд, ба таҳкими таваҷҷуҳи оммаи васеъ ба фарҳанг мусоидат мекунад

Масалан, фестивали ҳарсолаи «Ҳунар ва ҷавонон» дар Душанбе ба як майдони табодули таҷриба ва таблиғи ҳунар табдил меёбад;

- **истифодаи технологияҳои муосир:** ҷорӣ намудани платформаҳои рақамӣ барои омӯзиши ҳунари мардумӣ, инчунин барои пешбурди ҳунари дастии тоҷикӣ дар бозорҳои байналмилалӣ. Масалан, платформаҳои интернетӣ ба мисли Handicrafts Tajikistan ба ҳунармандон дар фурӯши маҳсулоти худ дар хориҷи кишвар кумак мекунанд.

Ҳамин тариқ, устохонаҳои ҳунари тоҷикӣ дар ташаккули ҳувияти миллии насли наврас нақши муассир доранд. Онҳо на танҳо дар бораи анъана ва фарҳанг маълумот медиҳанд, балки дар ташаккули

хисси ифтихор аз миллати худ дар байни ҷавонон мусоидат мекунад. Дастгирӣ ва рушди ташаббусҳо, аз қабили барномаҳои омӯзиши хунармандӣ, фестивалҳо ва платформаҳои рақамӣ як қадами муҳим дар самти ҳифз ва таҳкими мероси фарҳангии Тоҷикистон хоҳад буд.

5. Маҳфилҳои таърихӣ-кишваршиносӣ. Хувияти миллии ҷузъи муҳимми ташаккули шахсияти хонанда мебошад. Дар шароити рушди босуръати ҷаҳонишавӣ зарурати ҳифз ва интиқоли арзишҳои миллии ба насли наврас меафзояд [115,с.41]. Яке аз воситаҳои асосие, ки ба ин вазифа мусоидат мекунад, маҳфилҳои таърихӣ-кишваршиносии мактабҳои Тоҷикистон мебошанд. Ин иттиҳодияҳо ба хонандагон имкони омӯхтани таърих, фарҳанг ва табиати зодгоҳи худро фароҳам оварда, ҳисси мансубияти онҳоро ба миллат тақвият медиҳад.

Таърихи маҳал, омӯзиши зодгоҳ, хусусиятҳои таърихӣ, фарҳангӣ ва табиӣ он вазифаи асосӣ мебошад. Дар заминаи таълими мактабӣ, фаъолияти кишваршиносӣ ба паҳлуҳои зерини хувияти шахсӣ таъсири мусбат мерасонад:

1. Огоҳӣ аз хувияти фарҳангӣ:

Хонандагон бо омӯхтани таърихи сарзамини худ реша, анъана ва таърихи худро беҳтар дарк мекунад. Ин боиси ифтихори фарҳангии онҳо мегардад.

2. Ташаккули ватандӯстӣ:

Донишҷӯи гузашта ва корномаю қаҳрамонҳои халқи худ дили хонандагон эҳтиромро ба мероси миллии хеш бедор мекунад.

3. Рушди малакаҳои тадқиқотӣ:

Иштирок дар лоиҳаҳои омӯзиши таърихи маҳал ба хонандагон гузаронидани тадқиқот, таҳлили иттилоот ва кор бо сарчашмаҳои ибтидоиро меомӯзонад.

Маҳфилҳои таърихӣ-кишваршиносӣ на танҳо аҳамияти таълимӣ доранд, балки заминаи тарбия ҳам мебошанд. Фаъолияти онҳо метавонад онҳоро дар бар гирад:

1. Саёҳат ва гаштугузорҳо:

Боздид аз ёдгориҳои таърихӣ, осорхонаҳо ва тамошогоҳҳои табиӣ ба амиқтар шудани дониш дар бораи таърих ва фарҳанги кишвар мусоидат мекунад [164,с.83]. Масалан, сайру саёҳат ба шаҳрҳои бостонии Панҷакент ва Истаравшан ба хонандагон имкон медиҳад, ки бо мероси фарҳангии мардуми худ шинос шаванд.

2. Лоихаҳои тадқиқотӣ:

Хонандагон оид ба таърихи маҳалли худ таҳқиқот мегузаронанд, эҷоди мардумӣ, урфу одат ва анъанаҳоро меомӯзанд. Лоихаҳо ба монанди «Афсонаҳои минтақаи мо» ё «Таърихи оилаи ман» ба хонандагон кумак меkunанд, ки робитаи гузашта ва ҳозираро эҳсос кунанд [139,с.42].

3. Ташкили намоишгоҳҳо ва чорабиниҳо:

Дар клубҳо намоиши ашъёи қадима, либосҳои миллий, китобу суратҳо, тасвиру лавҳаҳо ташкил карда мешавад. Ин ба хонандагон имкон медиҳад, ки ба сарвату бисоти фарҳанги хеш хубтар шинос шаванд.

4. Нашри маводи таърихӣ- кишваршиносӣ:

Интишори рӯзномаҳои мактабӣ, брошюра ва солномаҳо ва мавод дар бораи кишвару зодгоҳ ба оммавӣ гардидани мероси миллий мусоидат мекунад.

Барои кори пурсамари маҳфилҳои таърихӣ-кишваршиносӣ зарур аст:

1. Омодагии омӯзгорон:

Роҳбарони маҳфилҳо бояд фарҳанг ва таърихи Тоҷикистонро амиқ донанд, хонандагонро ба кори кишваршиносӣ ҷалб карда тавонанд.

2. Базаи моддӣ:

Таъмини шароити таҳқиқоти илмӣ, аз ҷумла дастрасӣ ба китобхонаҳо, бойгонӣ ва осорхонаҳо, нақлиёт барои сайругашт.

3. Ҳамкорӣ бо муассисаҳои маҳаллӣ:

Муносибат бо осорхонаҳо, қасрҳои фарҳанг ва созмонҳои ҷамъиятӣ имконияти маҳфилҳоро метавонад хеле васеъ кунад.

Пас аз натиҷагирӣ, метавон ба чунин хулоса омад, ки маҳфилҳои таърихӣ-кишваршиносӣ дар мактабҳои тоҷикӣ дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон нақши калидӣ доранд. Онҳо ба насли наврас барои дарки амиқтар аз реша, фарҳанг ва таърихи худ, бедор кардани ҳисси ифтихор аз миллати хеш кумак мекунанд. Дастгирии чунин маҳфилҳо ва ворид намудани онҳо ба раванди таълим як қадами муҳим дар роҳи таҳкими ҳувияти миллий ва ҳифзи мероси фарҳангии миллий мебошад.

5. Маҳфилҳои омӯзиши забони модарӣ. Забони тоҷикӣ як ҷузъи муҳимми ҳувият ва фарҳанги миллий мебошад. Ташаккули ҳувияти миллий дар байни хонандагон яке аз вазифаҳои асосии низоми маорифи муосири Тоҷикистон мебошад. Дар ин замина маҳфилҳои омӯзиши забони тоҷикӣ нақши муҳим дошта, ба таҳкими робитаи хонандагон бо анъанаҳои миллий, таърих ва фарҳанги миллий мусоидат мекунанд. Дар ин таҳқиқот равишҳои методологии ташкили чунин маҳфилҳо ва таъсири онҳо ба тарбияи насли наврас баррасӣ шудааст.

Забони тоҷикӣ на танҳо воситаи муошират, балки ҳифзи хиради мардумӣ, фарҳанг ва арзишҳои маънавист. Донишмандони забон ба хонандагон имкон медиҳад, ки:

- аз мансубияти худ ба миллат огоҳ бошанд;
- адабиёти миллиро омӯзанд ва дарк намоянд;
- дар бораи анъана, расму оин ва таърихи халқи худ донишро амиқтар кунанд.

Маҳфилҳои омӯзиши забони тоҷикӣ барои амиқтар ба ин ҷанбаҳо ворид шудан имкон фароҳам меоранд, ки дар мувофиқат ба барномаи таълимии стандартии мактабӣ имконпазир аст.

Ташкили маҳфилҳои забони тоҷикӣ ба мақсадҳои зерин нигаронида шудааст:

1. Ташаккули салоҳияти забонӣ: омӯзиши амиқи грамматика, лексика ва услубҳои забони тоҷикӣ.

2. Омӯзиши адабиёти миллӣ: мутолиа ва таҳлили осори классикони адабиёти тоҷик, аз қабилӣ Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Носири Хусрав, Камоли Хучандӣ, Сайидо, Ҷалололiddини Балхӣ, Аҳмади Дониш.

3. Ташаккули шахсияти фарҳангӣ: ошноӣ бо осори мардумӣ, зарбулмасалу мақол ва ривоятҳо.

4. Инкишофи қобилияти эҷодӣ: ба забони тоҷикӣ навиштани эссе (иншои хурд) иншо ва шеър.

Раҳёфтҳои методӣ дар ташкили маҳфилҳои омӯзиши забони модарӣ барои ташаккули шахсияти миллии хонандагон.

1. Муайян кардани фазои ҳавасмандкунанда: Омӯзгор бояд фазоеро ба вучуд оварад, ки шавқу рағбатро ба омӯзиши забон ташвиқ кунад. Масалан, оро додани мактаб, синф бо рамзҳо ва ифодаҳои миллӣ.

2. Истифодаи усули интерактивии таълим: гузаронидани бозиҳои забонӣ; ташкили баҳсҳо дар мавзӯҳои марбут ба таърих ва фарҳанги Тоҷикистон; ба сахна гузоштани порчаҳо аз асарҳои адабӣ.

3. Корҳои беруназсинфӣ: саёҳат ба осорхонаҳо, тамошои театрҳо, иштирок дар ҷашнҳои фарҳангии миллӣ.

4. Кор бо падару модарон: падару модарон метавонанд дар қори маҳфил ҷаҳолона иштирок намуда, анъанаҳои хонавода, эҷодиёти мардумӣ ва дostonҳои таърихро мубодила кунанд.

5. Истифодаи технологияҳои муосир: эҷоди муаррифиҳои чандрасонаӣ оид ба забон ва фарҳанги тоҷикӣ ташкили озмунҳо ва викторинаҳои онлайн.

Ба ҳамин тариқ, маҳфилҳои омӯзиши забони тоҷикӣ дар ташаккули шахсияти миллии мактаббачагон нақши калон мебозанд. Онҳо ба рушди дониши забонӣ, васеъ шудани ҷаҳонбинии фарҳангӣ ва таҳкими ҳисси ватандӯстӣ мусоидат мекунанд. Барои баланд бардоштани самаранокии маҳфилҳо усули муосири таълимро истифода бурдан, волидонро ҷалб кардан, хонандагонро ба ҷаҳолияти пурсамари илмӣ моил намудан

лозим аст. Забон ҳастии миллат аст. Тавассути омӯзиши он хонандагон на танҳо малакаҳои забонии худро тақвият мебахшанд, балки робитаи амиқро бо фарҳанги модарии худ ташаккул медиҳанд. Ташкили маҳфилҳои омӯзиши забони тоҷикӣ дар роҳи ба воя расонидани насли бошуури миллӣ, ки қодир ба ҳифзу афзун намудани сарвати фарҳанги он аст, як қадами муҳим ба шумор меравад.

7. Маҳфилҳои омӯзиши адабиёти миллӣ. Ташаккули хувияти миллӣ дар хонандагон яке аз вазифаҳои муҳимми раванди таълиму тарбия, бахусус, дар шароити ҷаҳонишавӣ ба шумор меравад. Адабиёти тоҷик бо мероси ғанӣ, андешаҳои амиқи фалсафӣ ва симоҳои беназири худ дар тарбияи насли наврас нақши асосиро мебозад.

Маҳфилҳои омӯзиши адабиёти тоҷик ба мактаббачагон имкон медиҳанд, ки тавассути омӯзиши осори нависандагони бузург ба фарҳангу таърих ва арзишҳои миллӣ ошно шаванд. Дар ин таҳқиқот равишҳои методологии ташкили маҳфилҳо, ҳадафҳо ва аҳамияти онҳо дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон баррасӣ шудааст [139,с.49].

Адабиёти тоҷик як воситаи тавоноии интиқоли арзишҳои миллӣ, хотираи таърихӣ ва анъанаҳои фарҳангӣ мебошад. Тавассути осори адибон аз қабили Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Ҷомӣ ва Айнӣ хонандагон метавонанд чунини малакаҳоро соҳиб шаванд:

1. Фаҳмидани заминаҳои таърихӣ: Асарҳои адабӣ давраи эҷоди худро инъикос намуда, ба хонандагон дар фаҳмидани пешравии халқи худ кумак меkunанд.

2. Амиқтар донистани анъана ва расму оин: Адабиёт тасвирҳои ҳаёти миллӣ, арзишҳои маънавӣ ва меъёрҳои ахлоқиро инъикос мекунад.

3. Ташаккул додани ҳисси ифтихор аз фарҳанги худ: Асарҳои адибони бузурги тоҷик хонандагонро дар шинохти аслии мероси миллии худ илҳом мебахшанд.

Вазифаҳои маҳфилҳои омӯзиши адабиёти тоҷик

1. Оммави будани адабиёти миллӣ:

- шинос намудани хонандагон бо осори адабиёти классикӣ ва муосири тоҷик.

- Ташаккули шавқу рағбати китобхонӣ дар байни хонандагон.

2. Рушди тафаккури интиқодӣ:

- таҳлили матнҳо, муайян намудани ақидаҳои асосӣ ва муҳокимаи онҳо.

- Огоҳӣ аз хусусиятҳои умумибашарӣ ва махсусан, миллии адабиёт.

3. Ташаккули фарҳанги забон:

- такмил малакаи хониш ва навиштан ба забони тоҷикӣ.

- васеъ намудани захираи луғавии хонандагон.

4. Тарбияи ватандӯстӣ:

- муайян намудани ғояҳои ваҳдати миллӣ ва озодӣ тавассути таҳлили осор.

- Ташаккул додани муҳаббат ба фарҳанг ва таърихи Ватан.

Раҳёфтҳои методии ташкили маҳфилҳо

1. Дарсҳои банақшагирӣ:

- тартиб додани нақшаи мавзӯӣ, аз ҷумла, ҷиҳати омӯختани осори давраҳои гуногун.

- дохил намудани шаклҳои гуногуни кор: мутолиа, муҳокима, супоришҳои эҷодӣ.

2. Усули интерактивии таълим:

- ташкили баҳсу мунозираҳои адабӣ;

- порчаҳо аз асарҳо;

- гузаронидани озмуни иншо ва шеър.

3. Истифодаи технологияҳои муосир:

- таҳияи рӯйнамоиҳои мултимедиявӣ оид ба ҳаёт ва фаъолияти адибон;

- ташкили муҳоҳисаҳо ва викторинаҳои онлайн.

4. Корҳои беруназсинфӣ:

- экскурсияҳо ба осорхонаҳо ва театрҳо бахшида ба фарҳанги миллӣ;

- ташкили вохӯриҳо бо нависандагон ва шоирони муосир.

Мавзӯҳои дарси намунавӣ:

1. Рӯдакӣ – асосгузори адабиёти тоҷик:

- мутолиа ва таҳлили осори лирикии ӯ.

- баррасии нақши Рӯдакӣ дар ташаккули адабиёти тоҷик.

Мисол: хонандагон дар синф шеърӣ «Бӯи чӯи Мулиён ояд ҳаме»-ро хонда, дар бораи рамз ва робитаи он бо ҳаёти инсон суҳбат мекунанд.

2. «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ ҳамосаест, ки наслҳоро муттаҳид мекунад:

- омӯзиши лаҳзаҳои асосии «Шоҳнома».

- баррасии арзишҳои маънавӣ ва ахлоқии асар.

- мисол: таҳлили сахнаи набарди Рустам ва Сухроб ҳамчун рамзи бархурди наслҳо.

3. Адабиёти муосири тоҷик:

- шиносӣ ба осори асрҳои 20 ва 21

- таҳлили аҳамияти онҳо дар ҷомеаи муосир

- мисол: муҳокимаи ҳикояи Садриддин Айни «Табиб Маҳмуд», ки ба проблемаҳои маориф бахшида шудааст.

Намунаҳои амалии корҳои маҳфилӣ оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномаҳои»:

1. Хониши адабӣ: хонандагон дар бораи «Шоҳнома» ва рӯзгори зиндагии Фирдавсӣ мавод омода мекунанд.

2. Лоихаи «Китоби дӯстдоштаи ман»: ҳар як хонанда асареро аз адабиёти тоҷик интихоб намуда, муаррифинома омода мекунад ва таассуроти худро ба аҳли гурӯҳ пешкаш месозад.

3. Намоиши «Саҳнаҳо аз «Шоҳнома»» аъзои маҳфил лаҳзаҳои асосиро аз қабилҳои қорнамоиҳои Рустам, Сухроб, Исфандиёр, Гурдофарид ва амсоли инҳо намоиш дода, сабки сару либос ва ороиши сахнаро ба эътибор мегиранд.

4. Озмуни иншо дар мавзуи «Адабиёти тоҷик барои ман чӣ маънӣ дорад?»: навиштаҳои хонандагон дар газетаи девории мактаб ҷойгузин гардида, ғолибон мукофот мегиранд.

Ташкили маҳфилҳои омӯзиши адабиёти тоҷик ба инкишофи маънавии хонандагон таъсири калон мерасонад. Натиҷаҳои асосӣ:

1. Ташаккули ҳувияти миллӣ: хонандагон мансубияти худро ба халқи тоҷик дарк мекунанд ва аз он ифтихор менамоянд.

2. Инкишофи қобилиятҳои эҷодӣ: навиштани иншо, тарона ва шеър таҳайюлот ва тафаккури эҷодии хонандагонро инкишоф медиҳад.

3. Баланд бардоштани савияи дониш: дарки амиқи таърих, забон ва фарҳанг имконпазир мегардад.

Ҳамин тариқ, маҳфилҳои омӯзиши адабиёти тоҷик на танҳо як пойдевори таълимӣ, балки пойдевори тарбиявӣ-педагогӣ мебошанд, ки ба ташаккули ҳувияти миллии хонандагон мусоидат мекунанд. Фаъолияти онҳо ба насли наврас барои дарки амиктари решаҳои худ, арзишҳои миллӣ ва анъанаҳои худ мусоидат мекунад. Дастгирии чунин маҳфилҳо ва ба раванди таълим пайвастанӣ онҳо дар роҳи ҳифз ва афзун намудани сарвати фарҳанги тоҷикон як қадами муҳим аст.

8. Маҳфилҳои адабӣ (омӯзиши эҷодиёти шоирону нависандагон).

Худшиносии миллӣ дарки мансубият ба миллати муайян, дарки фарҳангу анъана ва арзишҳои он мебошад. Механизмҳои муассир барои ташаккули ин ҳислати асосии шахсият дар муҳити таълимӣ заруранд. Маҳфилҳои омӯзиши эҷодиёти шоиру нависандагони тоҷик ба воситаи тавоноии тарбияи худшиносии миллӣ дар мактаббачагон табдил меёбанд. Тавассути чуқур омӯختани осори адибони классик ва муосир хонандагон бори сарвати фарҳанги худро дарк мекунанд, аҳамияти онро доништа, ҳисси ифтихори худро ташаккул медиҳанд.

Адабиёти тоҷик бо таърихи чандинасраи худ ҳамчун нигоҳбони руҳи миллӣ хидмат мекунад. Эҷодиёти адибони барҷаста, монанди Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Ҷомӣ, Ҷалолуддини Балхӣ, Аҳмади Дониш, Айнӣ, Лохутӣ, Турсунзода, Лоик, Бозор, Гулрухсор, Фарзона ва дигарон

саршор аз андешаҳои ватандӯстӣ, инсонпарварӣ ва ғановати маънавӣ мебошад. Эҷодиёти онҳо кумак мекунад ба:

1. Ташаккули хотираи таърихӣ: Адабиёт рӯйдодҳои муҳимми таърихро инъикос намуда, ҳисси давомдории наслҳоро тақвият мебахшад.

2. Муаррифии анъанаҳои фарҳангӣ: Асарҳо вижагиҳои зиндагии миллӣ, расму оин ва ҷаҳонбиниро ошкор мекунанд.

3. Таҳияи дастурҳои ахлоқӣ: Қаҳрамонони адабиёти тоҷик намунаи ахлоқи баланд, мардонагӣ ва меҳру муҳаббат ба Ватан мебошанд.

Маҳфилҳои адабӣ чунин мақсад доранд:

1. Оммавияти адабиёти тоҷик: васеъ намудани дониши хонандагон дар бораи адибони классик ва муосир; бедор кардани шавқу ҳавас ба мутолиа.

2. Ташаккули ҳувияти миллӣ: огоҳии хонандагон аз аҳамияти фарҳангу адабиёти тоҷик дар шароити ҷаҳонишавӣ; мустаҳкам намудани ҳисси мансубият ба халқи худ.

3. Ташаккули қобилиятҳои эҷодӣ: ҳавасмандгардонии малакаҳои таҳлили матн, навиштани иншо ва худ эҷод кардан.

Методологияи ташкили маҳфилҳои омӯзиши забони тоҷикӣ, ки ба рушди худшиносии миллии мактаббачагон нигаронида шудааст:

1. Хусусияти синфҳо:

1) Омӯзиши зиндагиномаи адибон.

2) Мутолиа ва таҳлили асарҳо.

3) Вазифаҳои эҷодӣ: навиштани иншо, шеър, драма.

2. Шаклҳои интерактиви кор:

1) Баҳсҳои адабӣ: баррасии мундариҷаи асарҳо.

2) Базми шеър: хондани ашъори Рудакӣ, Фирдавсӣ, Турсунзода.

3) Бозиҳои нақшофарӣ: сахнагузорӣ аз асарҳо.

3. Истифодаи технологияҳо:

1) Омода намудани презентатсияҳои чандрасонаӣ оид ба рӯзгор ва осори адибон.

2) Сабти лоиҳаҳои видеоӣ бо қироати шеър.

4. Фаъолиятҳои амалӣ:

1) Сайругашти осорхона ва ҷойҳои ёдгорию таърихӣ, ки ба зиндагии адибони тоҷик рабт доранд.

2) Ташкили вохӯриҳо бо адибони муосир.

Мавзӯҳои тахминии маҳфили омӯзиши забони тоҷикӣ, ки ба ташаккули ҳувияти миллии мактаббачагон нигаронида шудаанд:

1. Рӯдакӣ – асосгузори адабиёти тоҷик:

- Қироат ва таҳлилу тавзеҳи ашъор.

- Эҷоди тасвирҳо барои асарҳои ӯ.

2. Фирдавсӣ ва «Шоҳнома»-и ӯ:

- Таҳлили достони «Рустам ва Сӯҳроб».

- Муқоисаи симои қаҳрамонони эпикӣ бо симоҳои муосири қаҳрамонӣ.

3. Садриддин Айнӣ – нависанда ва арбоби ҷамъиятӣ:

- Омӯхтани повести «Одина».

- Сухбат дар бораи аҳамияти маориф дар ҳаёти халқ.

4. Шоирон ва нависандагони муосири тоҷик:

- Баррасии осори Турсунзода, Лоик, Бозор ва Гулрухсор.

- Навиштани иншо дар мавзӯи «Адабиёти муосири тоҷик барои ман чӣ маъно дорад?».

Намунаҳои корҳои амалии маҳфилҳои омӯзиши забони тоҷикӣ, ки ба ташаккули ҳудшиносии миллии хонандагон нигаронида шудааст.

1. Мушоираи «Рӯдакиҳонӣ»: хонандагон қироати шерҳоро бо унсурҳои драмавӣ омода мекунанд.

2. Лоихаи «Решаҳои ман»: эҷоди рӯйнамоиҳо дар бораи шахсиятҳои барҷастаи адабиёти тоҷик, ки бо зодгоҳи хонандагон алоқаманданд.

3. Озмуни шеър: хонандагон бо илҳом аз ашъори Рӯдакӣ, Фирдавсӣ ва Лоик шеър менависанд ва пешкаши тамошобинон мекунанд.

4. Сайругаштҳои мавзӯӣ: тамошои хона-музеи Айнӣ ё дигар ҷойҳои хотирмоне, ки бо ҳаёти адибон алоқаманданд.

Ҳамин тариқ, маҳфилҳои адабӣ дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон нақши асосиро мебозанд. Онҳо ба хонандагон кумак мекунанд, ки аҳамияти мероси миллиро дарк намоянд ва ба ватандӯстию муҳаббат ба фарҳанг мусоидат кунанд. Дастгирӣ ва рушди чунин маҳфилҳо дар ташаккули насли аз ҷиҳати маънавӣ бой ва аз ҷиҳати иҷтимоӣ масъулиятнок қадами муҳим мебошад.

Барои рушди худшиносии миллии хонандагон шумо метавонед маҳфилҳои зеринро ташкил кунед:

9. Маҳфилҳои таърихи Ватан: машғулиятҳо бахшида ба воқеаҳои муҳимми таърихӣ ва шахсиятҳо.

10. Маҳфилҳои қаҳрамонон-ватандӯстон: омӯзиши зиндагиномаи қаҳрамонон, иштирок дар барқароркунии рӯйдодҳои таърихӣ.

11. Маҳфилҳои сайёҳӣ: ташкили саёҳат ба ҷойҳои таърихӣ.

12. Маҳфилҳои фолклорӣ: омӯзиши афсонаҳо, ривоятҳо, дostonҳо ва басаҳнагузориҳои онҳо.

13. Маҳфилҳои шевашиносӣ: омӯзиши лаҳҷаҳо ва хусусиятҳои забонӣ.

14. Маҳфилҳои театри ба забони модарӣ: намоиши афсонаҳо.

15. Маҳфилҳои санъати тасвирӣ: расмкашӣ бо усули анъанавӣ, бо истифода аз ороишу нақшу ниғори мардумӣ.

16. Маҳфилҳои мӯсиқӣ: омӯзиши созҳои миллий (най, даф, дутор, рубоб, чанг, ғиччак).

17. Маҳфилҳои этноэкологӣ: омӯзиши ҳифзи табиат ва нигоҳ доштани мувозинати экологӣ.

18. Маҳфилҳои тибби халқӣ ва гиёҳшиносӣ: омӯзиши роҳҳои муолиҷа.

19. Маҳфилҳои бозсозӣ ва моделкорӣ: сохтани тарҳи зистгоҳҳои қадимӣ, аслиҳв ё либос.

20. Маҳфилҳои филмҳои тасвирӣ ва кинофилмҳо: аз рӯйи афсонаю ривоятҳои миллий офаридани филмҳои тасвирӣ ё филмҳо.

Бартариҳои маҳфилҳои мактабӣ дар ташаккули ҳувияти миллий:

1) Фаъолияти эҷодӣ. Дар маҳфилҳо кӯдакон на танҳо бо фарҳанги кишвари худ шинос мешаванд, балки интиқолдиҳандагони он мешаванд, дар лоиҳаҳои эҷодӣ ва фестивалҳо иштирок меkunанд. Ин завқи бадеӣ ва ҳисси ифтихор аз мансубият ба фарҳанги миллии онҳоро инкишоф медиҳад.

2) Фазои ғайрирасмӣ. Маҳфилҳои мактабӣ муҳитеро ба вучуд меоранд, ки талабагон худро озод ҳис меkunанд ва ин ба беҳтар азхуд намудани мавод ва ташаккули шавқу ҳаваси шахсӣ мусоидат менамояд.

3) Ҳавасмандӣ ба омӯзиши таърих ва фарҳанг. Корҳои амалӣ аз қабili сохтани костюмҳо, иштирок дар намоишҳои театри ё сохтани ашёи рӯзгор таваҷҷуҳро ба маводи омӯхташаванда зиёд меkunанд.

4) Малакаи иҷтимоӣ. Иштирок дар чорабиниҳо ба хонандагон кумак мекунад, ки ҳамдигарро беҳтар фаҳманд, дар як даста кор кунанд ва саҳми ҳар як шахсро дар кори умумӣ қадр намоянд.

Дар баробари бартариҳои ошкоро, душвориҳо низ ҳама доранд. Яке аз душвориҳо ба қадри кифоя маблағ ҳама накардан барои маҳфилҳо мебошад, ки дастрасиро ба афзори таҷҳизоти хушсифат маҳдуд мекунад. Илова бар ин, бо сабаби нарасидани муаллимони соҳибихтисос маҳфилҳо наметавонанд, ки имкониятҳои худро пурра истифода баранд.

Барои ҳалли ин мушкилот муҳим аст:

- тақмили ихтисоси омӯзгорон ва ҳалби мутахассисони соҳаҳои гуногуни фарҳанг;
- ташкили мубодилаи таҷриба байни минтақаҳо тавассути чорабиниҳои муштарак, аз қабili фестивал ва намоишгоҳҳо;
- зиёд намудани дастгирии давлат нисбат ба маҳфилҳо аз ҳисоби грантҳо ва субсидияҳо.

Ҳамин тариқ, маҳфилҳои мактабӣ воситаи муҳими ташаккули ҳувияти миллии хонандагон мебошанд. Онҳо на танҳо барои ҳифзи мероси фарҳангӣ ёри мерасонанд, балки ба эҳтироми анъанаҳо, ташаккули ватандӯстӣ ва муҳаббат ба Ватан мусоидат меkunанд. Рушд ва дастгирии чунин маҳфилҳо сармоягузори ба оянда аст, ки дар он

чавонон аз нақши худ дар ҳифзи дастовардҳои беназири миллат дар шароити ҷаҳонишавӣ огоҳ хоҳанд шуд. Дар шароити ҷаҳони муосир ин ба яке аз вазифаҳои муҳимтарини системаи маориф табдил ёфта истодааст.

Хулосаи боби якум

Таҳлили назариявӣ-методологии адабиёти илмӣ, ки дар боби аввал гузаронида шуд, имкон дод, ки мушкилоти ташаккули худшиносии миллии хонандагон амиқтар дарк карда шавад ва инчунин аҳамияти истифодаи маҳфилҳо, аз ҷумла «Шохномахонӣ»-ро ҳамчун воситаи самараноки педагогӣ ошкор кунем. Мавқеъҳои дар натиҷаи таҳлил ба даст овардашуда имкон медиҳанд, ки хулосаҳои асосии зеринро ҷудо намоем:

Якум, мафҳуми худшиносии миллий аз нуқтаи назари фалсафа, сотсиология ва педагогика баррасӣ карда шуд. Аз нуқтаи назари фалсафӣ, худшиносии миллий категорияи амиқи руҳӣ мебошад, ки бо худшиносии инсон дар заминаи самтҳои фарҳангӣ, таърихӣ, ахлоқӣ ва ахлоқии миллат алоқаманд аст. Он алоқамандии шахсӣ ба сарнавишт ва рушди халқ, муносибатҳои арзишӣ-ҷаҳонбинии дар анъанаҳо ва хотираи дастаҷамъӣ нигоҳдошташударо инъикос мекунад.

Ҷанбаи сотсиологӣ таъсири муҳити иҷтимоӣ, ҳамкориҳои байнимиллӣ, институтҳои таълимӣ ва ВАР-ро ба ташаккули ҳисси мансубияти миллий таъкид мекунад.

Равиши педагогӣ, дар навбати худ, ба раванди муназзам ва мақсадноки тарбия, ки ба ташаккули дониш дар хонандагон дар бораи фарҳанги ватанӣ, забон, таърих ва анъанаҳои миллий, инчунин рушди ҳиссиети ватандӯстӣ ва эҳтиром ба халқи худ равона шудааст, диққат медиҳад.

Дуюм, мероси фарҳангӣ ва таърихӣ дар рушди худшиносии миллий аҳамияти махсус дорад. Ин мерос на танҳо ёдгориҳои моддӣ ва артефактҳо, балки унсурҳои ғайримоддии фарҳангро низ дар бар мегирад: забон, эҷодиёти шиғоҳии мардумӣ, расму оинҳо, ҷашнҳо, фолклор, мусиқӣ ва ҳунариҳои анъанавӣ. Маҳз тавассути мурочиат ба

таҷрибаи таърихӣ, арзишҳои ахлоқӣ ва эстетикӣ ниёгон дарки хувияти фарҳангии худ ташаккул меёбад. Фаҳмидани таърих ва фарҳанги худ ба таҳкими ботинии шахс, ташаккули мавқеи устувор нисбат ба миллат ва рушди он мусоидат мекунад. Барои хонандагон аз хурдӣ ба ҷаҳони мероси фарҳангии худ ворид шудан махсусан, муҳим аст, ки ин ба онҳо имкон медиҳад, то асосҳои тарбияи ватандӯсӣ ва масъулияти шаҳрвандиро ташаккул диҳанд.

Сеюм, пажӯҳиш ба таври муфассал баррасӣ мекунад, ки чӣ гуна маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» метавонанд воситаи муҳими тарбияи худшиносии миллии бошанд. Ин маҳфилҳо шакли фаъолияти беруназсинфӣ мебошанд, ки унсурҳои эҷодиёти бадеӣ, мусиқӣ, адабӣ ва сахнавиро дар худ якҷоя мекунанд. Дар маҳфилҳо хонандагон ба сурудҳои анъанавӣ, рақсҳои халқӣ, шеър ва расму оинҳои миллии ошно мешаванд, ки ин на танҳо ба рушди қобилияти эҷодӣ, балки ба дарки амиқи эҳсосии фарҳанги миллии мусоидат мекунад. Иштирок дар маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» ба кӯдакон кумак мекунад, ки худро як қисми миллат ҳис кунанд, аҳамияти пайдарпаии фарҳангиро дарк кунанд ва инчунин ба раванди ҳифз ва интиқоли анъанаҳои халқӣ фаъолона ҳамроҳ шаванд.

Хусусияти маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» вежагии ҳамгироии онҳо мебошад, ки имкон медиҳад, то унсурҳои тарбия, таҳсилот ва худшиносии шахсро пайваст кунанд. Онҳо барои ташаккули ҳавасмандии устувор барои омӯзиши таърих ва фарҳанги халқи худ, рушди ҳиссиёти ахлоқӣ ва эстетикӣ, эҳтироми рамзҳо ва анъанаҳои миллии шароит фароҳам меоранд. Ғайр аз он, онҳо ба ҷомеасозии хонандагон дар заминаи эҳсоси миллии ва байнимиллии мусоидат мекунанд, таҳаммулпазирӣ ва ҳисси мансубият ба фазои умумии фарҳангиро ташаккул медиҳанд.

Ҳамин тариқ, чунин хулосаи умумӣ баровардан мумкин аст: ташаккули худшиносии миллии хонандагон як раванди мураккаб ва бисёрқабатааст бо талаботи и муносибати ҳамаҷониба, ки дар он донишҳои назариявӣ, фарогирии амалӣ ба фарҳанг ва иштироки фаъол дар ҳаёти иҷтимоӣ ва фарҳангӣ ҳамоҳанг карда мешаванд. Маҳфилҳои

«Шоҳномахонӣ» тавре ки таҳлил нишон дод, дорои иқтидори баланди тарбиявӣ мебошанд ва бояд ҳамчун воситаи муҳим дар системаи таҳсилоти миллӣ баррасӣ карда шаванд. Истифодаи фаъолонаи онҳо дар муҳити таълимӣ метавонад ба ташаккули муассиртар ва амиқи худшиносии миллӣ дар насли наврас мусоидат кунад.

БОБИ II. ТЕХНОЛОГИЯИ ТАШАККУЛИ ХУДШИНОСИИ МИЛЛИИ ХОНАНДАГОН ТАВАССУТИ МАҲФИЛҲОИ «ШОҲНОМАҲОНӢ»

2.1. Амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшинии миллӣ тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳонӣ»

Хувийяти миллӣ як ҷузъи муҳимми ташаккули шахсият буда, дар ташаккули ҳисси мансубият ба халқ, фарҳанг, таърих ва анъанаҳои он мусоидат мекунад. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва ҳамгироии фарҳангӣ ҳифзи арзишҳои миллӣ ва хувийяти насли наврас аҳамияти хосса дорад.

Яке аз воситаҳои самарабахши расидан ба ин мақсад метавонад фаъолияти маҳфилҳо оид ба омӯзиш ва оммавӣ гардондани мероси фарҳангӣ бошад.

Маҳфили «Шоҳномаҳонӣ» имкони беҳамторо барои ташаккули худшиносии миллӣ тавассути ошноӣ бо ёдгории адабӣ, ки гузаштаи таърихӣ, дастуроти маънавию ахлоқии миллатро инъикос мекунад, фароҳам меорад. «Шоҳнома», ки на танҳо як асари адабӣ, балки сарчашмаи донишҳои фалсафӣ, таърихию ахлоқӣ низ ҳаст, метавонад як василаи тавоноии тарбияи шахсияти оғох аз хувийяти миллӣ гардад.

Ин амсиласозӣ барои ба вучуд овардани амсилаи иҷтимоию педагогӣ роҳандозӣ шудааст, ки унсурҳои мадания маърифатиро дар системаи ягонаи кори маҳфил зиёд мекунад. Ин модел ба мо имкон медиҳад, ки равишҳои муассирро дар таълиму тарбия дар асоси истифодаи мероси фарҳангӣ ҳамчун манбаи асосӣ бунёд кунем.

Амсиласозӣ дар педагогика усули тадқиқот ва таълимост, ки ба эҷоди тасвирҳои (моделҳои) содакардашудаи равандро, системаҳо ва падидаҳои педагогӣ барои таҳлил, пешгӯӣ ва мувофиқгардонии онҳо асос ёфтааст. Моделҳо имкон медиҳанд, ки падидаҳои мураккаби педагогиро тавассути диаграммаҳо ё сохторҳои визуалӣ, сохторӣ ва фаҳмо омӯзанд [105,с.9].

Ин метавонад ҳам концепсияи назариявӣ ва ҳам воситаи амалӣ барои таҳияи барномаҳои таълимӣ, ташхис ва ислоҳи равандҳои таълимӣ бошад.

Идеяи амсиласозӣ ба равишҳои умумии илмӣ дар замони қадим истифодашуда бармегардад, ки файласуфон ба монанди Аристотел барои шарҳ додани падидаҳои мураккаб аналогияҳо ва тасвирҳои содакардашударо истифода мебурданд. Дар педагогика амсиласозӣ дар асри 20, вақте ки гузариш ба равиши системавӣ дар илм ва маориф ба амал омад, фаъолоне истифода шуд [105,с.12].

Дар рушди моделсозии педагогӣ дарки зарурати эҷоди барномаҳо ва усули таълим дар асоси таҳлили ҳадафҳо, мундариҷа ва усули таълим нақши калидӣ бозид. Равиши системавӣ, ки олимони соҳаҳои гуногун таҳия кардаанд ба афкори педагогӣ таъсири назаррас расонидааст.

Дар таърихи педагогика моделҳои зерин таҳия шудаанд:

1. Лев Семёнович Выготский: назарияи таълимро таҳия кардааст, ки дар он ӯ ба эҷоди моделҳои таълимӣ дар асоси минтақаи рушди проксималии хонандагон таваҷҷуҳ зоҳир намудааст. Идеяи ӯ ба ташаккули концепсияи тарроҳии педагогӣ мусоидат кард.

2. Чон Дьюи: Моделсозии амалӣ барои таълим тавассути «омӯзиш бо амал». Ба эътиқоди ӯ, моделсозии ҳолатҳои воқеии ҳаёт дар раванди таълим ба хонандагон кумак мекунад, ки самараноктар донишҳоро аз худ кунанд.

3. Борис Михайлович Теплов: оид ба масъалаҳои амсиласозӣ дар психология ва педагогика кор карда, моделҳои ташаккули дониш ва маҳоратро дар хонандагон омӯхтааст.

4. Анатолий Александрович Вербицкий: Концепсияи омӯзиши контекстӣ, ки моделсозии фаъолияти касбиро дар раванди таълим барои омода кардани хонандагон ба ҳаёти воқеӣ дар назар дорад, ҷорӣ кардааст.

5. Бенҷамин Блум: Таксономияи амсилаи ҳадафҳои таълимӣ таҳия шудааст, ки барои таҳияи барномаҳои таълимӣ ва арзёбии дониш, малака ва қобилиятҳо истифода мешавад.

1. Самти аввали моделсозии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» тавсифи равишҳои асосӣ мебошад.

Роҳҳои асосии методологии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» инҳоянд:

1. Муносибати фарҳангӣ.

Моҳият: Истифодаи фарҳанг ҳамчун асоси ташаккули ҳувияти милли. Тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» анъана, расму оин, сурудҳои мардумӣ, рақсҳо, ҳунариҳои мардумӣ ва фолклори мардумро омӯзонидан мумкин аст.

Равишҳо:

- гузоштани расму оинҳои анъанавӣ;
- омӯзиши ҳунариҳои мардумӣ (дузандагӣ, мусиқӣ, санъати ороишӣ ва амалӣ);
- Таҳқиқ оид ба анъанаҳои маҳаллӣ ва милли.

2. Муносибати этнопедагогӣ.

Моҳият: Истифодаи педагогикаи мардумӣ барои ҷорӣ намудани арзишҳои марбут ба ҳувияти милли.

Равишҳо:

- гузаронидани дарсҳои маҳорат бахшида ба шаклҳои анъанавии санъат;
- ташкили вохӯриҳо бо устодони санъати халқӣ;
- якҷо сохтани лоиҳаҳои марбут ба мероси милли (масалан, омӯзиши таърихи асбобҳои мусиқӣ).

3. Муносибати шахс нигаронидашуда.

Моҳият: Бо назардошти хусусиятҳои фардии хонандагон ташаккул додани алоқаи онҳо бо маданияти милли.

Равишҳо:

- фароҳам овардани имконияти интихоби самти фаъолият (масалан, вокал, мусиқии созӣ (инструменталӣ) ё ракс);

- кор дар гурӯҳҳои хурд барои амиқтар омӯхтани ҷанбаҳои мушаххаси фарҳанги миллий;

- дастгирии инфиродӣ ва рушди истеъдодҳои хонандагон.

4. Муносибати ба фаъолият асосёфта.

Моҳият: Ташаккули худшиносӣ тавассути иштироки фаъолна дар корҳо.

Равишҳо:

- иштирок дар намоишномаҳо, концертҳо, намоишгоҳҳо;

- ташкили квестҳо ё чорабиниҳои интерактивӣ дар мавзӯи мероси миллий;

- гузаронидани озмунҳо ва фестивалҳои марбут ба фарҳанги миллий.

5. Муносибати иртиботӣ.

Моҳият: Ташаккули худшиносии миллий тавассути муошират ва табодули таҷриба.

Равишҳо:

- ташкили вохӯриҳо бо намоёндагони дигар минтақа ва фарҳангҳо;

- муҳокимаи арзишҳои миллий, анъанаҳо, аҳамияти онҳо дар ҷаҳони муосир;

- маҳфилҳои мубоҳисавӣ ё мизҳои мудаввар оид ба масъалаҳои худшиносии миллий.

6. Муносибати ҳамгиро.

Моҳият: омезиши якҷанд самтҳои таълиму тарбия.

Равишҳо:

- ворид намудани унсурҳои фарҳанги миллий ба барномаи таълими фанҳои таҳсилоти умумӣ;

- синтези намудҳои гуногуни санъат дар доираи маҳфил (мусиқӣ, ракс, шеър);

- истифодаи технологияҳои ҷандрасонаӣ барои намоиши мероси фарҳангии миллий.

2. Самти дуҷуми моделсозии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» тавсифи принципҳои асосӣ мебошад.

Принципҳои педагогӣ дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» нақши асосиро мебозанд, зеро онҳо заминаи ташкил ва роҳнамоии тамоми фаъолияти маҳфилро гузоштаанд [112,с.112].

Принципҳои педагогӣ дар маҳфили «Шоҳномахонӣ» на танҳо ба раванди таълим роҳнамоӣ мекунад, балки барои ташаккули шахсияти барҷаста, дарки реша ва нақши он дар ҷомеа замина фароҳам меоранд. Онҳо яклухтӣ ва самарабахшии кори тарбиявиро таъмин намуда, онро на танҳо ба раванди тарбиявӣ, балки ба ҷузъи муҳимми ташаккули шахсияти миллий табдил медиҳанд.

Принципҳои асосии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» ҷанбаҳои зерин мебошанд:

1. Принципи таваҷҷуҳи миллий.

Моҳият: Тамоми фаъолияти маҳфил бояд ба оммавиғардонию фарҳанг, анъана, расму оин ва санъати миллий нигаронида шавад.

Татбиқ:

- интихоби мавзӯҳои дарс вобаста ба омӯзиши суруду рақс ва ҳунари мардумӣ;

- дар мисоли қаҳрамонҳои миллий, ривоятҳо, афсонаҳо ва рӯйдодҳои таърихӣ омӯхтан.

2. Принципи мутобиқати фарҳангӣ.

Моҳият: Ба назар гирифтани хусусиятҳои фарҳанг ва тафаккури миллий дар раванди таълим.

Татбиқ:

- истифодаи маводе, ки хусусиятҳои фарҳангии минтақа ва мардумро инъикос мекунад;

- таъкид ба беҳамтоӣ ва арзиши ҳар як унсури фарҳанги миллий, ки тавассути маҳфил интиқол дода мешавад.

3. Принципи фаъолият ва шуурнокӣ

Моҳият: Хонандагон бояд дар фаъолияти маҳфил фаъолона иштирок намуда, аҳамияти кори худро барои ҳифз ва рушди ҳувияти миллий дарк намоянд.

Татбиқ:

- ташкили кори лоиҳавӣ, ки дар он хонандагон унсурҳои мероси миллиро мустақилона таҳқиқ ва муаррифӣ мекунанд;

- мубоҳиса бо хонандагон дар бораи аҳамияти ҳувияти миллий ва саҳми шахсии онҳо.

4. Принципи пайдарпайӣ

Моҳият: Интиқоли мероси фарҳангӣ аз насли калонсол ба ҷавонон бо назардошти хусусиятҳои синну сол[131,с.27].

Татбиқ:

- даъват намудани намояндагони насли калонсол барои нақл кардани ривоятҳо дар бораи анъанаҳо;

- тадричан, мураккаб кардани барномаи маҳфилҳо вобаста ба синну сол ва дараҷаи тайёрии хонандагон.

5. Принципи ҳамгирӣ.

Моҳият: Омезиши намудҳои гуногуни санъат ва соҳаҳои таълимӣ дар доираи маҳфил.

Татбиқ:

- синтези унсурҳои мусиқӣ, рақс ва театри дар як дарс;

- ташкили чорабиниҳое, ки адабиёт, таърих, санъат ва фарҳанги миллиро муттаҳид мекунанд.

6. Принципи муносибати ба шахс нигаронидашуда.

Моҳият: Бо назардошти хусусиятҳои фардӣ, шавқу хавас ва имкониятҳои ҳар як хонанда.

Татбиқ:

- ошкор ва дастгирии истеъдодҳои фардӣ (масалан, дар рақс, суруд, хониш (қироат));

- фароҳам овардани шароит барои мавқеъгирӣ ва рушди худшиносии хонандагон дар доираи маҳфил.

7. Принсипи робита бо ҳаёт.

Моҳият: Хонандагон бояд бубинанд, ки маводи омӯхташаванда бо ҳаёти воқеӣ ва ҳувияти миллии онҳо чӣ гуна алоқамандӣ доранд [24с.153].

Татбиқ:

- ташкили баромадҳо дар ҷашнҳои маҳаллӣ ва миллий, чорабиниҳои фарҳангӣ;

- эҷоди мавод ё барномаҳое, ки метавонанд дар ҳаёти ҳаррӯза истифода шаванд (масалан, либосҳои миллий, сурудҳо).

8. Принсипи инсонпарварӣ.

Моҳият: Тарбияи эҳтиром ба хусусиятҳои фарҳангии халқҳои дигар тавассути дарки арзиши фарҳанги худ.

Татбиқ:

- гузаронидани чорабиниҳо бахшида ба омӯзиши муқоисавии фарҳангҳо (масалан, рақсҳои мардумии минтақаҳои гуногун);

- таваҷҷуҳ ба аҳамияти ҳамзистии осоишта ва эҳтироми ҳамдигарии фарҳангҳо.

9. Принсипи эҳсосӣ.

Моҳият: Ташаккули худшиносии миллий тавассути ҷалби ҳиссиёти хонандагон [44].

Татбиқ:

- истифодаи шаклҳои ифодакунандаи санъат (музикӣ, рақс, шеър) барои интиқоли арзишҳои фарҳангӣ;

- баргузориҳои чорабиниҳое, ки боиси ифтихор аз фарҳанги худ мегарданд, аз қабилҳои фестивалҳо ва озмунҳо.

10. Принсипи ҳамкорӣ.

Моҳият: Ташаккули худшиносии миллӣ дар заминаи фаъолияти муштаракӣ созанда.

Татбиқ:

- ташкили дастаҳои ҳунари ва гурӯҳҳое, ки аз рӯи лоиҳаи умумӣ кор мекунанд;
- ташкили ҳамкориҳои байни хонандагон, муаллимон ва ҷомеаи маҳаллӣ.

Принсипҳои мазкурро тавре ба роҳ мондан зарур аст, ки фаъолияти маҳфили «Шоҳномаҳои» ба ташаккули худшиносии миллӣ дар байни талабагон мусоидат намояд. Ин принсипҳо дар якҷоягӣ на танҳо ба ташаккули шавқу рағбати хонандагон ба омӯзиш ёрӣ мерасонанд, балки ба ҷомеашиносии онҳо, ташаккул додани малакаҳои кор дар даста, тафаккури интиқодӣ ва масъулият мусоидат мекунанд.

3. Самти сеюми моделсозии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномаҳои» муайян намудани шартҳои педагогӣ мебошад.

Шароити педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномаҳои» барои фароҳам овардани фазои мусоид ва муассир, ки ба дарки амиқи худшиносии миллии онҳо мусоидат мекунад, зарур аст. Инҳоянд ҳадафҳои асосӣ ва сабабҳои муҳим будани ин шартҳо:

Шарти аввалини педагогӣ ба вучуд овардани муҳити фарҳангӣ маърифатӣ мебошад.

Моҳият: Ташаккули фазои саршор аз унсурҳои фарҳанги миллӣ.

Татбиқ:

- ороиши фазои маҳфил бо истифода аз рамзҳои миллӣ, ороишҳо, асбобҳои мусиқӣ;
- гузаронидани дарсҳо бо либосҳои миллӣ, бо истифода аз мусиқии миллӣ ва маводи фолклорӣ;
- ташкили экскурсияҳо ба осорхонаҳо, марказҳои этнографӣ ё иштирок дар чорабиниҳои фарҳангӣ.

Шарти дуҷуми педагогӣ тартиб додани барномаи пурмазмун аст.

Моҳият: Барномаи маҳфил бояд ба дониши чуқури анъанаҳои миллӣ, фарҳанг ва санъати миллӣ асос ёбад.

Татбиқ:

- ба барнома дохил намудани суруду рақсҳои мардумӣ, мӯсиқии созӣ, расму оинҳои суннатӣ ва ҳунариҳои мардумӣ;

- тадричан, мураккаб кардани мундариҷаи дарсҳо мувофиқи хусусиятҳои синну соли хонандагон;

- истифодаи равиши интерактивӣ, аз қабili бозиҳо, дарсҳои маҳорат, квестҳо, озмунҳо.

Шарти сеюми педагогӣ истифодаи равиши ба шахсият нигаронидашуда ё шахсиятмехвар мебошад.

Моҳият: Ба назар гирифтани шавқу ҳавас, қобилият ва эҳтиёҷоти инфиродии хонандагон;

Татбиқ:

- ошкор намудан ва инкишоф додани истеъдоди ҳар як хонанда (масалан, сурудхонӣ, рақс, навохтани созҳои мӯсиқӣ);

кори инфиродӣ бо хонандагон барои дарк кардан ва ошкор намудани алоқаи онҳо бо фарҳанги миллӣ;

- таъмини озодии интихоб дар фаъолияти эҷодӣ, масалан, интихоби нақш дар истехсолот.

Шарти чоруми педагогӣ ташкили фаъолияти баланд аст.

Эзоҳ: Хонандагон бояд дар раванди эҷодӣ фаъолона иштирок кунанд.

Татбиқ:

- иштирок дар намоишномаҳои консертӣ, намоишгоҳҳо, озмунҳо ва фестивалҳо;

- фаъолиятҳои амалӣ, аз қабili дӯхтани либосҳои миллӣ ё иштирок дар расму оинҳои анъанавӣ;

- гузаронидани дарсҳои кушод ва чорабиниҳои муштарак бо волидон ва ҷомеаи маҳаллӣ [137].

Шарти панҷуми педагогӣ ҷалби мероси фарҳангии маҳаллӣ мебошад.

Моҳият: Ба ҷараёни таълим дохил намудани унсурҳои фарҳанг ва анъанаҳои маҳаллӣ.

Татбиқ:

- тадқиқ ва дар кор истифода бурдани маводи марбут ба фолклор, ҳунари ва таърихи маҳаллӣ;

- воҳӯриҳо бо барандагони анъанаҳо, аз қабилӣ устодони ҳунари мардумӣ, дастаҳои фолклорӣ;

- экскурсияҳо ба маҳалҳои ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангии минтақа.

Шарти шашуми педагогӣ ташаккули ҳамкорӣ бо оила ва ҷомеа мебошад.

Моҳият: Ҷалби волидон ва ҷомеаи маҳаллӣ дар раванди тарбияи ҳувияти миллий[111].

Татбиқ:

- ташкили чорабиниҳои оилавӣ вобаста ба анъанаҳои миллий (масалан, рӯзҳои таомҳои миллий, идҳои оилавӣ);

- ҷалб намудани падару модарон ба тайёр намудан ва гузаронидани чорабиниҳои маҳфилий;

- эҷоди лоиҳаҳои муштарак бо муассисаҳои фарҳангӣ, аз қабилӣ осорхонаҳо ё театрҳо.

Ин шароити педагогӣ барои ташаккули худшиносии миллии хонандагон дар маҳфили «Шоҳномагонӣ» имконоти мусоид фароҳам меорад. Дар онҳо омезиши мутаносиби ҷузъҳои таълимӣ, фарҳангӣ ва эҷодӣ фароҳам оварда шудаанд, ки на танҳо ба омӯзиши мероси миллий, балки ба ташаккули шахсияти хонандагон низ мусоидат мекунанд.

4. Унсури ҷаҳоруми амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» муайян намудани равишҳои асосӣ мебошад.

Ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» истифодаи равишҳои гуногунро тақозо менамояд, ки ба дарки амиқи худшиносии миллии ва ҷалби ғаёлонаи хонандагон дар раванди омӯзиши фарҳанг мусоидат мекунад.

1. Равишҳои маърифатӣ: равишҳои маърифатӣ ба интиқоли донишҳо оид ба таърих, фарҳанг, анъана ва санъат нигаронида шудаанд.

Равиши ҳикоят ва баён.

Моҳият: Муаллим дар бораи унсурҳои фарҳанги миллии, аз қабيلي таърихи рақсҳои мардумӣ, мафҳуми расму оинҳо, аҳамияти рамзҳо маълумот медиҳад.

Иҷро: Ҳикоя дар бораи маънои либосҳои мардумӣ, соҳҳои мусиқӣ, анъанаҳои фарҳангӣ бо тасвирҳо ё маводи видеоӣ.

Равиши лексия.

Моҳият: Барои баррасии амиқ ва мунтазами мавзӯи мушаххас истифода мешавад.

Иҷро: Лексияҳо дар бораи мероси фарҳангии як минтақа, вижаҳои фолклори миллии ё зиндагиномаи ходимони барҷастаи фарҳанг.

Равиши суҳбат.

Моҳият: Муҳокимаи масъалаҳои марбут ба фарҳанги миллии бо хонандагон.

Иҷро: Суҳбатҳо дар бораи нақши анъанаҳо дар ҷаҳони муосир, дар бораи он, ки фарҳанги миллии ба шахсияти шахсият чӣ гуна таъсир мерасонад.?

2. Равиши амалӣ: равиши барои ба ғаёолияти баланди марбут ба рушди фарҳанги миллии ҷалб намудани хонандагон кумак мерасонад.

Равиши намоиш.

Моҳият: Тасвири визуалии унсурҳои фарҳанги миллии.

Татбиқ: Намоиши рақсҳои мардумӣ, мусиқии соӣ, дарсҳои маҳорат оид ба сохтани ҷузъиёти либос ва ороиш.

Равиши тамрин.

Моҳият: Иҷрои такрории ҳаракатҳо, сурудҳо ё рақсҳо барои ноил шудан ба маҳорат.

Иҷро: Машқи унсурҳои хореографӣ ё иҷрои мусиқӣ, ки дар концертҳо ё фестивалҳо пешниҳод карда мешаванд.

Равиши иҷрои вазифаҳои эҷодӣ.

Моҳият: Хонандагон лоиҳаҳои мушаххаси эҷодиро иҷро мекунанд.

Иҷро: Офаридани либосҳои миллий, ороиши намоишгоҳ, иштирок дар сахнаҳои маросимӣ.

3. Равишҳои бозӣ: омӯзиши бозӣ ба ҷалби фаъолони хонандагон мусоидат намуда, шавқи онҳоро ба фарҳанг зиёд менамояд.

Равиши нақшофарӣ

Моҳият: Хонандагон нақшҳои иштирокчиёни расму оинҳои миллий ё қаҳрамонони фолклориро иҷро мекунанд.

Иҷро: Намоиши сахнаҳо аз афсонаҳои мардумӣ, таҷдиди расму оинҳои анъанавӣ ба монанди тӯйҳо ё ҷашнҳои ҳосилот.

Равиши озмуну викторинаҳо

Моҳият: Шакли рақобатие, ки ба таҳкими дониш ва ҳавасмандкунии таваҷҷуҳ нигаронида шудааст.

Иҷро: викторинаҳо оид ба фарҳанги миллий, озмунҳо барои иҷрои беҳтарини рақс ё суруд.

4. Равишҳои тадқиқӣ: Ин равишҳо ба хонандагон барои мустақилона омӯختани унсурҳои фарҳанги миллий мусоидат мекунанд.

Равиши лоиҳа.

Моҳият: Хонандагон корҳои мустақилонаро бахшида ба ҷанбаҳои муайяни фарҳанг эҷод мекунанд.

Иҷро: Лоиҳаҳо дар бораи анъанаҳои миллий, ҳунарҳо, мусиқӣ ё рӯйдодҳои муҳимми фарҳангӣ.

Равиши таҳлил ва муқоиса.

Моҳият: Хонандагон унсурҳои фарҳангро таҳлил намуда, бо анъанаҳои дигар халқҳо муқоиса мекунанд.

Иҷро: Муқоисаи либоси миллии бо унсурҳои либоси халқҳои ҳамсоя, таҳлили матни суруд ва афсона.

5. Равишҳои таъсиррасонии эҳсосӣ-арзишӣ: ин равишҳо ба хонандагон барои дарк ва ҳис кардани аҳамияти анъанаҳои миллии мусоидат мекунанд.

Усули фарогирӣ.

Моҳият: Ба муҳити фарҳанги миллии фаро гирифтани хонандагон.

Иҷро: Гузаронидани сухбатҳои этнографӣ, ки дар он хонандагон на танҳо дидан, балки худро дар нақши барандагони анъанаҳо санҷида метавонанд (масалан, таомҳои миллии тайёр мекунанд, меҳрақсанд).

Равиши намунавӣ.

Моҳият: Намоиши намунаҳои рафтор, ки аз ҳувияти миллии дарак медиҳанд.

Иҷро: Воҳӯриҳо бо шахсиятҳои маъруфи фарҳангӣ, ки таҷрибаи худро оид ба ҳифз ва рушди анъанаҳо мубодила мекунанд.

Равиши дарки бадеӣ

Моҳият: Тарбияи ҳисси зебӣ тавассути шиносӣ бо осори санъат.

Иҷро: Тамошои намоишномаҳои театри, шунавонидани мусиқии халӣ, омӯзиши санъати ороишию амалӣ.

6. Равишҳои дастачамӣ: шаклҳои дастачамёнаи кор дар хонандагон ҳисси мансубият ба фарҳанг ва масъулиятро барои ҳифзи он ташаккул медиҳанд.

Равиши эҷоди дастачамёна.

Моҳият: Корҳои муштарак дар лоиҳаҳои фарҳангӣ.

Иҷро: Тайёр кардани рақсҳои ғурӯҳӣ ё вокалӣ, ташкили намоишгоҳҳо дар мавзӯҳои фарҳангӣ.

Равиши чораҷӯӣ.

Моҳият: Ташкили чорабиниҳои фарҳангӣ.

Иҷро: Иштирок дар фестивалҳо, идҳои миллии, концертҳо.

7. Равишҳои иттилоотӣ-иртиботӣ:

Технологияҳои муосир имкон медиҳанд, ки раванди таълим рангоранг ва дастрас карда шавад.

Равиши муаррифии мултимедиявӣ.

Моҳият: Истифодаи маводи аудио ва видеоӣ.

Иҷро: Намоиши филмҳо дар бораи фарҳанги миллий, бо истифода аз нақшаҳои интерактивӣ.

Равиши омӯзиши онлайн.

Моҳият: Истифодаи платформаҳои рақамӣ барои омӯзиши фарҳанг.

Иҷро: Сафарҳои маҷозӣ ба осорхонаҳо, иштирок дар озмунҳои онлайн.

Ин равишҳо барои ба ҳам мувофиқ пайвастании омӯзиши назариявӣ ва азхудкунии амалии маданияти миллий ёрӣ мерасонанд. Онҳо ба ҷалби ғайлонаи хонандагон мусоидат намуда, омӯзишро шавқовару пурмазмун мегардонанд, ки асоси ташаккули ҳувияти миллий мебошад.

5. Унсuri панҷуми амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути маҳфили «Шоҳномаҳои» таҳияи шаклҳои асосӣ таълим мебошад.

Ташаккули худшиносии миллии хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути маҳфили «Шоҳномаҳои» метавонад бо ёрии шаклҳои гуногуни кор амалӣ карда шавад, ки ҳар яки онҳо ба дарки амиқи ҳувияти миллии хонандагон, ҷалби ғайло ба мероси фарҳангӣ ва инкишофи қобилияти эҷодии онҳо мусоидат кунад. Дар зер шаклҳои асосии кор бо тавсифи муфассал оварда мешаванд.

1. Ғайлои тарбиявӣ.

Тавсиф: Машғулиятҳои мунтазам дар доираи маҳфил, ки дар онҳо хонандагон анъанаҳо, расму оин ва фарҳанги миллиро меомӯзанд.

Мавзӯҳои намунавӣ:

- таърихи асбобҳои мусиқии миллий;

- асосҳои рақси мардумӣ;
- ҳунариҳои мардумӣ.

Иҷро:

- қисми назариявӣ: ҳикояву лекцияҳо оид ба фарҳанг;
- қисми амалӣ: азхудкунии рақсҳои мардумӣ, мусиқӣ, офаридани ашёи санъати ороишӣ ва амалӣ.

2. Устохонаҳои эҷодӣ.

Тавсиф: Дарсҳое, ки дар он хонандагон маҳсулоти миллии меофаранд ва дар сахнагузорию расму оин ва ҷорабиниҳои анъанавӣ иштирок мекунанд.

Намунаи фаъолиятҳо:

- истеҳсоли ҷавоҳироти анъанавӣ ё унсурҳои либос;
- тамрини рақсу сурудҳои халқӣ;
- сахнаҳои маросимӣ, ба монанди тӯйҳо ё ҷашнҳои ҳосилот.

3. Суҳбатҳои этнографӣ.

Тавсиф: Ҷорабиниҳое, ки тавассути онҳо хонандагон ба таври фаъол ба фарҳанги миллии шинос мешаванд.

Қолабҳои намунавӣ:

- ба сахна гузоштани афсонаҳои мардумӣ;
- баргузорию ҷашнҳои миллии, аз қабили Наврӯз ё дигар ҷорабиниҳои анъанавӣ;
- ташкили ошпазӣ бо ҷашидани таомҳои миллии.

4. Озмун ва фестивалҳо.

Тавсиф: Шаклҳои озмун, ки хонандагон дониш ва маҳорати эҷодии худро нишон медиҳанд[99].

Намудҳои тахминии мусобиқаҳо:

- иҷрои рақсҳо ё сурудҳои халқӣ;
- викторинаҳо оид ба дониши фарҳанги миллии;
- конкурсҳои санъати ороишию амалӣ.

Иҷро:

- чорабиниҳои дохилимактабӣ;
- иштирок дар фестивалҳои шаҳрӣ ва вилоятӣ.

5. Экскурсияҳо ва машғулиятҳои берунӣ.

Тавсиф: Боздид аз ҷойҳои марбут ба таърих ва фарҳанги миллий.

Ҷойҳои тахминии экскурсияҳо:

- осорхонаҳои кишваршиносӣ ва таърихӣ;
- ёдгориҳои таърихӣ ва марказҳои фарҳангӣ;
- дидани устохонаҳои анъанавӣ ё ансамблҳои фолклорӣ.

6. Намоишгоҳҳои мавзӯӣ.

Тавсиф: Ташкили намоишгоҳҳое, ки унсурҳои фарҳанги миллиро инъикос мекунанд.

Намоишгоҳҳои намунавӣ:

- либосҳои миллий, лавозимот, асбобҳои мусиқӣ;
- ашёи дар маҳфил офаридашуда (расмҳо, намунаи ҳунари мардумӣ, либос).

Иҷро: Намоишгоҳҳо дар мактаб ё иштирок дар чорабиниҳои фарҳангии шаҳр.

7. Вохӯрӣ бо барандагони анъана.

Тавсиф: Ташкили чорабиниҳо бо иштироки устодони санъати халқӣ, навозандагон, раққосон.

Қолабҳои намунавӣ:

- идҳо ва идҳои оилавӣ.
- иштироки якҷоя дар гузаронидани расму оин ё омода намудани либоси миллий.
- муаррифии анъанаҳои оилавӣ.

Ин шаклҳои кор имконият медиҳанд, ки омӯзиши назариявӣ ва ҷаҳоншиносӣ ба ҳама пайваста, инкишофи ҳамаҷонибаи талабагон таъмин карда шавад. Онҳо ба ташаккули иртиботи эҳсосӣ бо фарҳанги миллий, рушди неруи эҷодӣ ва дарки аҳамияти ҳифз ва интиқоли мероси фарҳангӣ мусоидат мекунанд.

6. Унсури шашуми амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» воситаи асосӣ мебошад.

Ташаккули худшиносии миллии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути фаъолияти маҳфили «Шоҳномахонӣ» воситае мебошад, ки бо ёрии он раванди таълиму тарбия амалӣ мегардад.

Ин воситаҳо барои фароҳам овардани шароит чихати дарки ҳувияти миллии худ, таҳкими робита бо решаҳои фарҳангӣ ва рушди нуруи эҷодии онҳо мусоидат мекунанд. Онҳоро муфассалтар мавриди назар қарор медиҳем.

1. Фолклор. Маводи фолклорӣ воситаи асосие мебошанд, ки хонандагон тавассути онҳо бо анъанаҳои милли ва мероси фарҳангӣ ошно мешаванд.

Мундариҷа: сурудҳои мардумӣ, афсонаҳо, ривоятҳо ва эпосҳо; мақол ва зарбулмасалҳое, ки хиради ниёгонамонро инъикос мекунанд.

Иҷро: дар машғулиятҳои маҳфил омӯхтан ва иҷрои сурудҳои халқӣ; аз рӯйи афсонаю ривоятҳо намоишномаҳо ба сахна гузошта мешаванд.

2. Рақсҳои мардумӣ. Рақсҳои милли як роҳи устувор ва эҳсосии интиқоли арзишҳои фарҳангӣ мебошанд.

Мундариҷа: омӯзиши унсурҳои хореографӣ ва хусусиятҳои ҳаракат; огоҳӣ аз рамздории композитсияҳои рақсӣ.

Иҷро: дарсҳои амалӣ дар таълими рақс; иштирок дар консерту намоишномаҳои фестивал.

3. Мусиқии мардумӣ: санъати мусиқӣ яке аз воситаҳои муҳимми ташаккули худшиносии милли мебошад.

Мундариҷа: шиносӣ бо асбобҳои мусиқии милли (масалан, рубоб, дутор ва ғ.); омӯзиши оҳангҳо ва навоҳои анъанавӣ.

Иҷро: ёдгирӣ навохтани асбобҳои мусиқӣ; иҷрои оҳангҳо ва сурудҳои халқӣ.

4. Либосҳои миллӣ: Либоси суннатӣ ба хонандагон дар фаҳмидани хусусияти фарҳанги миллӣ ва рамзи он мусоидат мекунад.

Мундариҷа: омӯзиши унсурҳои либоси миллӣ (ашё, нақшҳо, лавозимот); шиносӣ бо хусусиятҳои либосҳои минтақа.

Иҷро: намоиши либосҳо дар чорабиниҳо; тайёр кардани ҷузъиёти алоҳидаи костюм дар машғулиятҳои маҳфил.

5. Санъати ороишию амалӣ: омӯзиши ҳунари мардумӣ ва ороишӣ ба рушди амалии анъанаҳои миллӣ мусоидат мекунад.

Мундариҷа: шиносӣ бо санъати гулдӯзӣ, қолинбофӣ, кулолгарӣ, кандакорӣ ҷӯб; Омӯзиши ороиш ва рамзи онҳо.

Иҷро: гузаронидани дарсҳои маҳорат оид ба ҳунари мардумӣ; хонандагон маҳсулоти худро месозанд.

6. Анъанаҳои ҷмаросимӣ ва ҷашнӣ: расму оинҳои ҷашнӣ василае мебошанд, ки тавассути онҳо хонандагон фарҳангро бевосита қавӣ эҳсос мекунанд.

Мундариҷа: омӯзиши идҳои тақвимӣ ва расму оинҳои (масалан, Наврӯз, тӯй, ҷашни ҳосилот); шиносӣ бо маъно ва сифатҳои онҳо.

Иҷро: гузоштани сахнаҳои маросимӣ; иштирок дар чорабиниҳои идонаи мактабӣ ва маҳаллӣ.

7. Асарҳои адабӣ: адабиёти миллӣ ҷаҳонбинӣ, арзишҳо ва хусусиятҳои фарҳангии мардумро инъикос мекунанд.

Мундариҷа: омӯзиши осори нависандагон ва шоирони маъруф; шиносӣ бо анъанаҳои эпикӣ миллӣ.

Иҷро: мутолиа ва таҳлили осори адабӣ; ба сахна гузоштани мазмунӣ порчаҳои эпос ва ашъор.

8. Маводи этнографӣ: этнография ба хонандагон дар бораи тарзи зиндагӣ ва анъанаҳои гузашта кумак мерасонад.

Мундариҷа: шиносӣ ба рӯзгор, анъанаҳои хонаводагӣ, расму оинҳои мардумӣ; омӯختани объектҳои маданияти моддӣ (асбобу анҷом, асбоб, маҳсулоти заргарӣ).

Иҷро: ташкили экскурсияҳо ба осорхонаҳои этнографӣ; намоишгоҳҳои мавзӯӣ мегузаронанд.

9. Технологияҳои муосир: воситаҳои интерактивӣ ва рақамӣ раванди омӯхтани фарҳангро ҷолибтар ва дастрастар меkunанд.

Мундариҷа: истифодаи рӯйнамоиҳои мултимедиявӣ, видеоҳо, турҳои маҷозӣ; истифодаи платформаҳо ва барномаҳои таълимӣ.

Иҷро: тамошои филмҳо ва наворҳо дар бораи фарҳанг; эҷоди лоиҳаҳои рақамӣ аз ҷониби хонандагон.

Ин захираҳо яққоя муҳити боровари таълиму тарбияро ба вуҷуд меоранд, ки дар он хонандагон на танҳо фарҳанги миллиро омӯзанд, балки дар ҳифз ва рушди он фаъолона иштирок намоянд [65]. Истифодаи маҳфили «Шоҳномаҳои» имкон медиҳад, ки фаъолияти таълимӣ, эҷодӣ ва амалӣ мутаносиб ба роҳ монда шавад ва ҳисси ифтихор аз фарҳанг ва ҳувияти миллии хонандагон ташаккул ёбад.

Таҳлили адабиёти психологию педагогӣ нишон дод, ки барои таҳқиқи мо аз ҳама мувофиқ ва самрабахш амсилаи блок мебошад. Амсилае, ки мо тарҳрезӣ кардаем, аз нуқтаи назари муносибатҳои дохилӣ ва робитаҳои байни блокҳо яктарафа аст. Аз даст додани яке аз блокҳо системаро бемаънӣ мегардонад.

Азбаски амсиласозӣ яке аз марҳилаҳои тарҳрезии педагогӣ аст, ба андешаи мо, ба сохтори амсилаи ташаккули худшиносии миллии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути фаъолияти маҳфили «Шоҳномаҳои» дохил намудани блокҳои зерин бамаврид аст:

- ҳадафдор;
- ташкилӣ ва фаъолиятӣ;
- мазмунан технологӣ;
- баҳодихии ба натиҷа асосёфта.

Амсилаи графии ташаккули худшиносии миллии хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути фаъолияти маҳфили «Шоҳномаҳои» дар расми 1 оварда шудааст.

Расми 1. Амсилаи графикии ташаккули худшиносии миллии ҳонадагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ тавассути фаъолияти маҳфили «Шоҳномаҳои».

2.2. Чорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули

худшиносии миллии хонандагон

Шароити педагогӣ маҷмуи омилҳо ва ҳолатҳое мебошанд, ки аз ҷониби омӯзгор, муҳити таълим ва ҷомеа ба вучуд омада, расидан ба ҳадафҳои таълим, тарбия ва рушди шахсиятро таъмин мекунанд. Ба ин шартҳо ҷиҳатҳои моддию техникӣ, ташкилӣ, психологӣ ва моддии раванди таълим дохил мешаванд.

Барои муайян кардани мафҳуми шартҳои педагогӣ якчанд равиш вучуд дорад:

1. Муносибати системавӣ: Шароити педагогӣ ҳамчун як ҷузъи низоми таълим ба ҳисоб мераванд, ки ба таъмини ҳамгироии тамоми унсурҳои раванди таълим нигаронида шудаанд.

2. Муносибати технологӣ: Шартҳо ҳамчун заминаҳои технологияи татбиқи технологияҳои таълимӣ заруранд.

3. Муносибати шахсиятмехвар: Шароити педагогӣ ба хусусиятҳои фардии хонандагон ва таъмини рушди ниҳоии шахсии онҳо вобаста аст.

Хусусиятҳои шароити педагогӣ:

1. Мақсаднокӣ: шароити педагогӣ ҳамеша барои ноил шудан ба мақсадҳои муайяни таълимӣ, тарбиятӣ ё рушдбӣ нигаронида шудаанд. Онҳо мувофиқи вазифаҳои дар барномаи таълимӣ гузошташуда ташаккул меёбанд.

2. Низомнокӣ: ин шартҳо ҷузъи системаи ягонаи ҷараёни таълим мебошанд, ки дар он ҳар як элемент ба самаранокии қисмҳои дигар таъсир мерасонад.

3. Чандирӣ ва мутобиқшавӣ: шароити педагогӣ вобаста ба шароит, муҳити таълим ва хусусиятҳои фардии хонандагон тағйир меёбад ва мутобиқ мешавад.

4. Пайванди ҷузъҳо: муваффақияти шароити педагогӣ ба ҳамкориҳои чунин ҷузъҳо ба монанди мазмуни таълим, усул, шаклҳои ташкили

раванди таълим, заминаи моддию техникӣ ва муносибатҳо дар коллектив вобаста аст.

5. Пӯёӣ: шароити педагогӣ зери таъсири технологияи нав, тағйироти иҷтимоӣ ва рушди илми педагогика тағйир меёбад.

6. Фардикунонӣ: шароити педагогӣ талабот, шавқу завқ, қобилият ва суръати инкишофи ҳар як хонандаро ба назар мегирад.

Унсурҳои шароити педагогӣ:

1. Захираҳои моддию техникӣ (тахтаҳои интерактивӣ, компютерҳо, таҷҳизот).

2. Воситаҳои методӣ (китобҳои дарсӣ, нақшаҳо, технологияҳои таълимӣ).

3. Муҳити равонӣ (муҳити эътимод ва дастгирӣ, ҳавасмандкунӣ).

4. Тахассуси омӯзгорон (дараҷаи омодагии касбӣ ва салоҳияти методӣ).

5. Дастгирии иҷтимоӣ (чалби волидон ва ҷомеа ба раванди таълим).

Ҳамин тариқ, шароити педагогӣ омили асосии самаранокии раванди таълим мебошад. Ташкили дурусти онҳо имкон медиҳад, ки дар таълиму тарбия натиҷаҳои баланд ба даст оварда, талаботи тағйирёбандаи ҷамъият ва шахсӣ ба назар гирифта шаванд.

Ташаккули худшиносии миллии хонандагон вазифаи муҳимми низоми маорифи муосир мебошад. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва гуногунфарҳангӣ тарбияи хонандагон дар руҳияи эҳтиром ба фарҳанг, анъана ва таърихи миллии худ аҳамияти хосса дорад. Самаранокии ин раванд аз шароити муҳайёшудаи педагогӣ вобаста аст, ки ташаккули огоҳии хонандагон аз мансубияти этникӣ, хувияти миллии ва эҳтироми халқҳои дигарро таъмин менамояд.

Ташаккули худшиносии миллии дар байни хонандагон муносибати ҳамаҷониба, аз ҷумла, фароҳам овардани шароити мусоиди педагогӣ, ба барномаҳои таълимӣ ворид намудани маводи миллии нигаронида шуда, ҳамкориҳои ғаъол бо волидон ва ҷомеаро тақозо мекунад. Чунин талошҳо барои ба воя расонидани наслҳои огоҳ ва моили эҳтиром ба решаҳои

худ, ифтихор аз дастовардҳои миллӣ, ҳамзамон эҳтиром ба фарҳангҳои дигар мусоидат мекунад. Дар шароити муассисаҳои таълимии муосир ин яке аз муҳимтарин вазифаҳост, ки барои инкишофи мутаносиби шахсият ва мустаҳкам гардидани ҳамфикрии байни миллатҳо зарур доништа мешавад.

Худшиносии миллӣ ин дарки шахс аз мансубияти худ ба миллати муайян, дарки арзишҳои миллӣ, анъана, забон, фарҳанг ва таърих аст. Ин падидаи мураккаб ҷанбаҳои маърифатӣ, эмотсионалӣ ва рафториро дар бар мегирад:

- ҷанбаи маърифатӣ: дониستاني таърих, фарҳанг ва забони миллии худ;
- ҷанбаи эмотсионалӣ: ифтихор аз миллати худ, ширкат дар қомебиҳо ва дастовардҳои он;
- ҷанбаи рафторӣ: иштироки фаъолоне дар ҳифз ва рушди анъана ва фарҳанги миллӣ.

Ташаккули худшиносии миллӣ дар мактаббачагон фароҳам овардани шароити муайяни педагогиро тақозо мекунад, ки ин ба ташаккули сифатҳои муҳими шахс мусоидат менамояд. Ҳоло хусусиятҳои асосии чунин шароитро мавриди назар қарор медиҳем.

1. Ташкили муҳити фарҳангии маърифатӣ. Тарбияи худшиносии миллии хонандагон яке аз вазифаҳои асосии низоми муосири маориф мебошад. Дар шароити гуногунфарҳангӣ, ташаккули оғаҳии хонандагон дар бораи ҳувияти этникӣ ва эҳтиром ба арзишҳои миллию таърихӣ аҳамияти хосса дорад. Дар ин раванд фароҳам овардани муҳити фарҳангии маърифатие, ки ба дарки амиқи анъанаҳои миллӣ, таърих ва мероси фарҳангӣ мусоидат мекунад, муҳим арзёбӣ мегардад. Дар ин бобат фаъолияти маҳфилҳои мавзуии «Шоҳномаҳои» мавқеи махсусро ишғол мекунад, ки тавассути омӯзиши адабиёти эпикӣ миллии имкон медиҳад, то ин мақсадҳо амалӣ гарданд.

Муҳити фарҳангӣ-маърифатӣ маҷмуи шароитест, ки ба омӯзиш ва азхудкунии арзишҳои миллӣ, таърих ва анъанаҳои миллӣ мусоидат мекунад. Он дар бар мегирад:

- заминаи моддию техникӣ (тарҳрезии фазо, дастрасӣ ба маводи адабӣ ва чандрасонаӣ);
- равишҳои методологӣ (дохил кардани усули интерактивӣ ва эҷодӣ);
- фазои дастгирӣ ва эҳтироми арзишҳои фарҳангӣ.

Муҳити муассир ташкилшуда шавқи хонандагонро ба омӯзиши фарҳанги миллӣ бедор месозад, ҳисси ифтихорро нисбат ба миллати худ ба вуҷуд меорад ва ҳувияти миллиро ташаккул медиҳад.

Маҳфили «Шоҳномахонӣ», ки бар пояи омӯзиши асари ҷамосии Фирдавсӣ- «Шоҳнома» ташкил шудааст, намунаи барҷастаи муҳити фарҳангиву маърифатист, ки ба ташаккули ҳувияти миллӣ мусоидат мекунад. Ҷанбаҳои асосии таъсири онро мавриди нигоҳ қарор медиҳем:

1. Омӯзиши мероси адабии миллӣ.

«Шоҳнома» на танҳо як ёдгории адабӣ, балки бозтоби арзишҳои калидӣ ва рӯйдодҳои таърихӣ мебошад. Дар машғулиятҳои маҳфил хонандагон:

- ба симоҳои қаҳрамонон, ки тимсоли аслҳои (принсипҳои) ахлоқӣ ва ормонҳои халқи худро ифода меkunанд, шинос мешаванд;
- ба омӯзиши мазмуни таърихӣ асар, ки ба дарки амиқи таърихи миллӣ мусоидат мекунад, даст меёбанд;
- таҳлили рамзҳои фарҳангӣ, ки тавассути забон ва образҳои асар интиқол мешаванд, имконпазир мегардад.

Мисол: Хонандагон ҳангоми омӯзиши достони «Рустам ва Сӯҳроб» мавзӯҳои ҷасорат, номус ва арзишҳои оилавино баррасӣ намуда, бо воқеияти имрӯза муқоиса меkunанд.

2. Ташкили фазои эҷодӣ.

Маҳфили «Шоҳномахонӣ» ба мактаббачагон барои иброи ҳастии худ бо роҳҳои зерин имконият фароҳам меорад:

- намоишномаҳои театри дар асоси мазмуни ҳамоса;
- таҳияи либос ва ороишоти хосси давроне, дар «Шоҳнома» гуфта шудаанд;
- офаридани тасвирҳо ва суратқиссаҳо (комиксҳо) дар асоси мазмуни асар.

Ин чорабиниҳо хонандагонро ба раванди омӯзиши фарҳанг дар пояи эҳсос ҷалб мекунанд, ки ин ба таҳкими робитаи онҳо бо мероси миллии хеш мусоидат мекунад.

3. Ташаккули ҳисси мансубият.

Дар маҳфил кор кардан ба хонандагон ёри мерасонад, ки ба фарҳанги бузурги халқи худ ҳисси мансубият дошта бошанд. Тадбирҳои муштарак ба монанди нишастҳои адабӣ, озмунҳо ва намоишгоҳҳо ба хонандагон имкон медиҳанд, ки на танҳо дониши худро нишон диҳанд, балки ҳисси ифтихори коллективиро ба мероси фарҳангии худ мустаҳкам кунанд [147,с.17].

4. Ҳамгирӣ бо фанҳои дигар.

Маҳфил ба равобити байнифанӣ, ба ҳам пайвастании адабиёт, таърих ва санъат мусоидат мекунад. Барои намуна:

1) Дар дарсҳои таърих хонандагон даврони дар «Шоҳнома» тасвиршударо меомӯзанд.

2) Дар дарси санъати тасвири симоҳои намоёни қаҳрамонони эпикиро меофаранд.

3) Дар дарси адабиёт сюжетҳои эпикӣ таҳлил карда мешаванд.

5. Рушди таҳаммулпазирӣ ва муколамаи байнифарҳангӣ.

Маҳфили «Шоҳномаҳои» дар баробари амиқтар кардани дониш дар бораи фарҳанги худ, ба ташаккули муносибати хушбинона нисбат ба халқҳои дигар мусоидат мекунад. «Шоҳнома» дорои арзишҳои умумибашарие мебошад, ки барои намоёндагони фарҳангҳои гуногун фаҳмо ва наздиканд ва ба хонандагон имкон медиҳад, ки бо ҳамандешони бурунмарзии хеш равобити фарҳангӣ ташкил кунанд.

Намунаҳои амалисозии маҳфили «Шоҳномахонӣ»:

1. Нишастҳои адабӣ: қироати порчаҳои «Шоҳнома» зери оҳангҳои мусиқии созҳои мардумӣ.

2. Намоишҳои театри: сахнагузориҳои лаҳзаҳо ба мисли ҷанги Рустам бо деви сафед.

3. Лоихаҳои эҷодӣ: таҳияи наворҳо ё рӯйнамоиҳо бахшида ба корномаи қаҳрамонони ҳамоса.

4. Намоиши асарҳои хонандагон: расмҳо, мучассамаҳо ва таркибкориҳои бадеӣ аз рӯйи сюжетҳои «Шоҳнома».

Намунаи чунин чорабиниҳо ташкил ва баргузориҳои нишастии адабии «Шоҳнома» – садои ҷовидона»-ро метавон мисол овард.

Тарҳи нишастии адабӣ: «Шоҳнома» – садои ҷовидона

Хондани порчаҳо зери садои мусиқии анъанавӣ

1. Пешгуфтор

Маҳалли баргузорӣ: Толор бо ороишоти анъанавӣ ороста шудааст. Дар сахна композитсияе гузошта шудааст, ки дар он қаҳрамонони «Шоҳнома» ва унсурҳои фарҳанги тоҷикӣ-форсӣ: китобҳо, қолинҳо, ҷароғҳо тасвир шудаанд.

Мусиқӣ: Композитсияи соӣ бо садои рубоб ё ситор иҷро карда мешавад.

Барандаи 1:

Ҳузуратон ба хайр, хуш омадед, меҳмонони азиз! Имрӯз мо ба олами аҷоибии достони «Шоҳнома», ки онро шоири бузург Фирдавсӣ эҷод кардааст, ворид мешавем. Сатрҳои он чун таронаи инсондустӣ, мардонагӣ ва адолат садо медиҳанд.

Биёед, ба сарзамини Форси бостон сафар кунем, то нафаси таъриху ривоятҳоро эҳсос намоем.

Барандаи 2:

Дар ин лаҳзаҳо калом ва мусиқӣ ба ҳам мепайвандад ва порчаҳои эпикӣ бо оҳангҳои анъанавӣ садо медиҳанд. Гӯши дил боз кунед, то садои ҷовидонаро бишнавед.

2. Қисми якум: «Офариниши чаҳон».

Порча барои мутолиа: Тавсифи офариниши олам ва тартибот дар рӯйи замин (байтҳои аввали дoston).

Мушиқӣ: Оҳанги ороми рубоб садо медиҳад.

Хонандаи 1:

(Ў бо илҳом, оҳиста-оҳиста, таҳти садои мушиқии ором меҳонад).

Зи оғоз бояд, ки донӣ дуруст,

Сари мояи гавҳарон аз нахуст,

Ки Яздон зи ночиз чиз офарид,

Бад-он то тавоноӣ омад падида.

В-аз ӯ мояи гавҳар омад чаҳор,

Бароварда бе ранҷу бе рӯзгор.

Яке оташе баршуда тобнок,

Миён боду об аз бари тираҳо.

Нахустин, ки оташ зи ҷунбиш дамид,

Зи гармиш пас, хушкӣ омад падида.

В-аз он пас зи ором сардӣ намуд,

Зи сардӣ ҳамон боз таррӣ фузуд.

Падида омад ин гунбади тезрав,

Шигифтинамояндаи нав ба нав.

Чунин аст фарҷоми кори чаҳон.

Надонад касе ошкору ниҳон.... [191,с.29]

Барандаи 1:

Ин сатрҳо аз ваҳдати чаҳон ва офариниши он ёдовар мешаванд. Онҳо ҳамчун муқаддимаи дастовардҳои бузурге, ки дар «Шоҳнома» тасвир шудаанд, хидмат мекунанд.

3. Қисми дуюм: достони «Рустам ва Сӯҳроб»

Иқтибос барои хондан: Саҳнаи разми Рустам ва писараш Сӯҳроб (муқолаҳои интиҳобшуда).

Мушиқӣ: Оҳанги муруттаби даф

Хонандаи 2 ва Хонандаи 3:

(Муколама бо таваккуфҳои драмавӣ.)
Бипӯшид Сӯҳроб ҳафтони разм,
Сараш пур зи разму дилаш пур зи базм.
Биёмад хурӯшон бад-он дашти ҷанг,
Ба ҷанг андарун гурзаи говранг.
Зи Рустам бипурсид хандон ду лаб,
Ки шаб чун будӣ, рӯз чун хостӣ?
Зи пайкор дил бар чӣ оростӣ?
Ҳамоно, ки дорӣ зи гурдон наҷод,
Кунӣ пеши ман гавҳари хеш ёд.
Зи ман ном пинҳон набояд-т кард,
Чу гаштӣ ту бо ман кунун ҳамнабард.
Магар пури дастони Сомӣ ялӣ,
Гузир номвар Рустамӣ зобулӣ?...
Ба гӯштин гирифтани неҳоданд сар,
Гирифтанд ҳар ду дуволи камар.
Ғамин гашт Рустам, биёзид ҷанг,
Гирифт он сару ёли ҷангӣ паланг.
Задаш бар замин ба кирдори шер,
Бидонист, к-ӯ ҳам намонад ба зер,
Сабук теги тез аз миён баркашид,
Бари пури бедордил бардаридаш[191,с.269].

Мушиқӣ баланд мешавад, сипас, хомӯш мегардад ва ба анҷоми
фоҷиавии сахна таъкид мекунад.

Барандаи 2:

Фоҷиавии Рустаму Сӯҳроб қиссаест дар бораи ҷаҳолат ва ҳам нақши
ҳадафу ғараз дар раванди набардҳо барои зиндагӣ, тарсу ваҳми ашроф
аз ба ҳам омадани шахсиятҳо дар муқобили онҳо (Чу Рустам падар
бошаду ман писар, ба гетӣ намонад яке тоҷвар), дар бораи он, ки гоҳе
хатто бузургӣ наметавонад баъзан, хатти сарнавиштро равшанӣ бахшад.

4. Қисми сеюм: «Ҳафтхони Рустам»

Иқтибос барои хондан: Пирӯзии Рустам бар деви сафед.

Муסיқӣ: Оҳанги дилнавози най.

Хонандаи 1:

Чу Рахш андаромад бад-он Ҳафткиӯх,

Бад-он наррадегон гурӯҳогурӯх.

Ба наздики он ғори бебун расид,

Ба гирд андараш лашкари дев дид.

Бароҳехт ҷангинаҳанг аз ниём,

Биғуррид чун раъду баргуфт ном.

Миёни сипоҳ барджаромад чу гард,

Саронро ба ханҷар ҳаме дур кард.

В-аз он ҷойгаҳ сӯйи Деви Сафед,

Биёмад ба кирдори тобанда шед.

Ба монади дӯзах яке ҷоҳ дид,

Тани ҷоду аз тирагӣ нопадид.

Чу миғгон бимолиду дида бишуст,

Дари ғори торик чанде бичуст.

Ба торикӣ андар яке кӯх дид.

Саросар шуда ғор аз ӯ нопадид.

Ба ранги шабаҳ рӯю чун шир мӯй,

Чаҳон пур зи болою паҳнои ӯй.

Ба ғор андарун дид рафта ба хоб,

Ба куштан накард эҷ Рустам шитоб.

Биғуррид, ғурридане чун паланг,

Чу бедор шуд, андар омад ба ҷанг.

Яке осӣсангро даррабуд,

Ба наздики Рустам даромад чу дуд.

Аз ӯ шуд дили пилтан пурниҳеб,

Битарсид, к-ояд ба тангӣ нишеб.

Барошуфт бар сони шери жаён,

Яке теғи тезаз бизад бар миён....

Задаш бар замин ҳамчу шери жаён,
Чунон к-аз тани вай бурун кард чон.

Фурӯ бурд ханҷар дилаш бардарид,
Цигар-ш аз тани тира берун кашид.

Ҳама ғор яксар тани кушта буд,
Чаҳон ҳамчу дарёи хун гашта буд.... [191,с.55]

Мусиқӣ ба авҷ расида, ғалабаи қаҳрамонро таъкид мекунад.

Барандаи 1:

Ҳафт корнамоии Рустам рамзи далерӣ ва мубориза бо зулмот аст.
Ҳар яки мо метавонем аз онҳо илҳом бигирем, то душвориҳои худро
бартараф созем.

5. Хулоса: «Ҷовидони «Шоҳнома»»

Мусиқии пасманзар: Оҳанги ором ва лирикӣ бо садои сетор.

Барандаи 2:

«Шоҳнома» танҳо китоб нест, ганҷинаи хирад аст, ки дар он
сарнавишти қаҳрамонон ва дарси ибрат барои ҳар яки мо ба ҳам печида
аст. Бигзор суҳанони Фирдавсии бузургвор дар дили мо садо диҳанд, ки
мо аз аҳамияти иззату муҳаббат ва адолат бархӯрдор шавем.

Хонандаи 1:

Биноҳои обод гарданд хароб,
Зи борону гардиши офтоб,
Пайафкандам аз назм коҳе баланд,
Ки аз боду борон наёбад газанд.
Басе ранҷ бурдам, дар ин сол сӣ,
Аҷам зинда кардам бад-ин порсӣ,
Намирам аз ин пас, ман зиндаам,
Ки тухми суҳанро парокандаам.

6. Финал

Мусиқии ҷамъбасти: Композицияи навои сетор, даф ва най.

Барандагон:

Ташаккур ба шумо барои иштирок дар нишасти адабии мо. Бигузор достони «Шохнома» шуморо ба корнамоиҳои бузург рухбаланд гардонад. То боздид!

(Чапакзании пурмавҷ. Иштироккунандагон таъзим мекунанд).

Ҳамин тариқ, фароҳам овардани фазои фарҳангию маърифатӣ дар ҷаҳолияти маҳфили «Шоҳномахонӣ» дар ташаккули ҳувияти миллии хонандагон нақши муҳим дорад. Тавассути омӯзиш ва таблиғи мероси ҳамоӣ дар хонандагон ҳисси ифтихор аз фарҳанги худ ташаккул ёфта, арзишҳо ва анъанаҳои онро меомӯзанд. Иштироки ҷаҳолна дар раванҷҳои эҷодӣ ва таҳқиқотӣ робитаи онҳоро бо ҳувияти миллии мустаҳкам намуда, ба рушди мутаносиби шахсият мусоидат мекунад. Ҳамин тариқ, маҳфили «Шоҳномахонӣ» як воситаи тавоноии тарбияи насли бошуур ва ватандӯст мегардад.

Ҳамин тавр, яке аз шартҳои муҳимтарини ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» муҳайё намудани муҳити муносибу созгори мактабӣ мебошад, ки ғановати фарҳанги миллиро инъикос намуда, ба омӯзиши он мусоидат менамояд. Ин тавассути:

- истифодаи рамзҳои миллии (герб, парчам, суруди миллии) дар ороиши мактаб.
- ташкил намудани осорхонаҳо, намоишгоҳҳо бахшида ба таърих ва маданияти халқи худ.
- баргузори чорабиниҳои, ки анъанаҳои миллиро инъикос мекунанд (идҳо, фестивалҳо, дарсҳои мавзӯӣ).

Маҳфили «Шоҳномахонӣ» метавонад василаи муассири ташаккули фазои фарҳангию маърифатии рушди худшиносии миллии гардад. Дар ин маҳфил хонандагон:

- мероси адабиро тавассути мутолиа ва таҳлили дostonҳои «Шоҳнома» меомӯзанд;
- дар асоси қиссаҳои қаҳрамонӣ барои дарки амиқтари арзишҳои миллии ва дарсҳои ахлоқӣ асарҳои сахнаӣ меофаранд;

- оид ба таҳияи либосҳо ва ороишоти анъанавии марбут ба даврони «Шоҳнома» дарсҳои маҳорат мегузаронанд;

- бахшида ба таърих ва маданияти халқи худ озмунӣ шеърӯи виборинаҳо ташкил мекунанд.

2. Шартӣ дуҷӯи педагогӣи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» таҳияи барномаи пурмазмун мебошад.

Худшиносии миллии ҷӯзи муҳимми ташаккули шахсияти хонанда мебошад [10,с.41]. Дар шароити ҷаҳонишавӣ ҳифз ва интиқоли анъанаҳои миллии, арзишҳои фарҳангӣ ва мероси таърихӣ махсусан, муҳим аст. Яке аз воситаҳои самарабахши расидан ба ин мақсад ташкили маҳфилҳо аз қабилӣ «Шоҳномахонӣ» мебошад, ки вазифаҳои фарҳангӣю маърифатӣро ба ҳам мепайвандад.

Мақсад ва вазифаҳои барнома

Ҳадафи асосии барнома рушди худшиносии миллии хонандагон тавассути омӯзиш ва азхудкунии амалии унсурҳои фарҳанги анъанавӣ ва таърихӣ [72,с.28].

Вазифаҳои барнома:

1. Хонандагонро бо унсурҳои асосии мероси миллии шинос кардан.
2. Ташаккули эҳтиром ба фарҳанг ва таърихи Ватан тавассути шаклҳои интерактивӣи омӯзиш.
3. Инкишофи салоҳиятҳои эҷодӣ ва муоширатӣи хонандагон.
4. Тарбияи таҳаммулпазирӣ ва эҳтиром ба фарҳангҳои дигар.

Сохтори барнома

Барномаи маҳфили «Шоҳномахонӣ» барои хонандагони 10-16 сола пешбинӣ шуда, аз якҷанд блок иборат аст:

1. Блоки назариявӣ:

- 1) Лекцияю суҳбатҳо дар мавзӯҳои таърих, маданият ва анъанаҳо.
- 2) Омӯзиши осори миллии, фолклор ва адабиёт.

3) Баррасии шахсиятҳои қаҳрамон ва рӯйдодҳои муҳимми таърихи миллӣ.

2. Блоки амалӣ:

1) Омӯзиши ҳунари мардумӣ (дӯзандагӣ, қолинбофӣ, кандакорӣ чӯб).

2) Саҳнагузорӣ аз ҳамосаҳои миллӣ.

3) Гузаронидани викторинаҳо ва озмунҳо оид ба донишҳои анъанаҳо.

3. Блоки эҷодӣ:

1) Таҳия ва эҷоди лоиҳаҳои мавзӯӣ, аз қабили тақвимиҳо, плакатиҳо, китобиҳо бо тасвириҳои афсонаҳои миллӣ.

2) Ташкили намоишгоҳҳо ва консертиҳо барои намоиши дастовардҳои хонандагон.

4. Корҳои беруназсинфӣ:

1) Экскурсия ба осорхона ва ҷойҳои таърихӣ.

2) Иштирок дар идҳо ва ҷашнҳои миллӣ.

3) Гузаронидани мизҳои мунаввар бо иштироки ходимони фарҳангу ҳунари маҳаллӣ.

Равишҳои татбиқи барнома

Барои ноил шудан ба ҳадафҳои гузошташуда, равишҳои гуногун истифода мешаванд:

- дарсҳои интерактивӣ: квестҳо, бозиҳои нақшбофарӣ, лексияҳои интерактивӣ.

- фаъолиятҳои амалӣ: сохтани маҳсулоти худ, эҷодиёти бадеӣ.

- лоиҳаҳои дастаҷамъӣ: кор дар гурӯҳҳо барои таҳияи ташаббусҳои умумӣ.

- фарогирии эмотсионалӣ: истифодаи маводи аудио ва видео барои дарки амиқи контексти фарҳанӣ.

Чашмдор:

Татбиқи барномаи «Шоҳномаҳои» имкон медиҳад, ки:

1. Савияи дониши хонандагон оид ба фарҳанг ва таърихи миллий баланд бардошта шавад.

2. Ҳисси ифтихор аз мероси миллии худ ташаккул ёбад.

3. Малакаҳои эҷодӣ ва муоширатии хонандагон ташаккул дода шаванд.

4. Ҳавасмандии хонандагон ба омӯзиши фарҳанги модарии худ ва оммавӣ гардонидани он баланд гардад.

Маҳфили «Шоҳномахонӣ» як имкони беназирест барои хонандагон ҷиҳати дарки амиқтари решаҳои худ ва иштироки ҷаҳолна дар ҳифзи мероси фарҳанги миллий.

Барнома на танҳо ба рушди сифатҳои шахсӣ, балки ба таҳкими ҳувияти миллий мусоидат мекунад, ки махсусан, дар шароити муосир муҳим аст. Ин як мисоли он аст, ки ташаббусҳои таълимӣ метавонанд пули байни гузашта ва оянда шаванд.

Ҳамин тариқ, барномаи таълимии маҳфили «Шоҳномахонӣ» бояд барои рушди дониши хонандагон оид ба таърих, фарҳанг ва забони миллий мутобиқ карда шавад. Ин мумкин аст, тавассути:

- омӯзиши осори адабии адибони миллат;

- ба барномаи таълим дохил намудани дарси таърих ва кишваршиносӣ;

- истифодаи маводе, ки саҳми арбоби миллиро дар фарҳанг ва илми ҷаҳонӣ инъикос мекунанд.

3. Истифодаи равиши шахсиятмехвар шартӣ сеюми педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон дар маҳфили «Шоҳномахонӣ» мебошад.

Равиши шахсиятпазир ё шахсиятмехвар дар ташаккули ҳувияти миллии хонандагон, бахусус, дар доираи маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ», ки ба омӯзиш ва тарғиби арзишҳои фарҳангӣ, таърихӣ ва адабии халқ асос ёфтааст, нақши калидӣ дорад. Дар зер таҳлили ин равиш, ки аз рӯи ҷанбаҳои асосии он сохта шудааст, оварда мешавад.

1. Моҳияти равиши шахсиятмехвар: равиши шахсиятмехвар дар таълиму тарбия хонандаро дар маркази раванди таълим қарор медиҳад.

Ин чунин маъно дорад:

- ба назар гирифтани хусусиятҳои фардӣ, шавқу ҳавас ва қобилияти талабагон;
- рушди тафаккури интиқодӣ, эҷодкорӣ ва ҷалби эмотсионалии онҳо;
- фароҳам овардани шароите, ки дар он кӯдак худро ҷузъи ҷараён ҳис намояд, на қабулқунандаи дониш.

Дар маҳфили «Шоҳномаҳои» ин равиш ба хонандагон барои дарки амиқтари фарҳанги миллии ва мансубияти худ ба он мусоидат мекунад.

2. Ташаккули ҳувияти миллии: ҳувияти миллии огоҳӣ аз асолати фарҳангии худ, ифтихор аз мероси ниёгон ва омодагӣ барои саҳмгузори дар рушди кишвари хешро дар бар мегирад. Равиши шахсиятгаро тавассути:

- инкишоф додани шавқу рағбат ба адабиёт ва фарҳанги миллии. Хонандагон бо омӯзиши «Шоҳнома» ба қаҳрамонони эпикӣ, арзишҳои ахлоқӣ ва рӯйдодҳои таърихӣ, ки асоси ҳувияти миллиро ташкил медиҳанд, ошно мешаванд;

- дарки робитаи шахсӣ бо фарҳанг. Хонандагон мебинанд, ки чӣ гуна анъанаҳо ва арзишҳои фарҳангӣ дар ҳаёти шахсии онҳо ва воқеияти муосир инъикос меёбанд;

- ташаккул додани эҳтиром ба решаҳои худ. Хонандагон тавассути таҳлили тасвирҳои қаҳрамонӣ, афсонаҳо ва рамзҳо беҳамтоии фарҳанги худро фаҳмида, аз он ифтихор қарданро меомӯзанд.

3. Татбиқи равиши шахсиятмехварӣ дар маҳфил: дар маҳфили «Шоҳномаҳои» роҳҳои зеринро метавон истифода бурд:

- фаъолиятҳои лоиҳавӣ: хонандагон лоиҳаҳои худро эҷод мекунанд (масалан, тасвирҳо аз рӯйи мазмуни дostonҳои “Шоҳнома”, саҳнаسازی,

эссеҳо дар бораи қаҳрамонони эпикӣ), ки ба онҳо имкон медиҳад, то фикру ҳиссиёти худро баён кунанд.

- баҳсу мунозираҳо: муҳокимаи мушкилоти ахлоқӣ ва корномаи қаҳрамонҳо ба ташаккули тафаккури интиқодӣ ва дарки арзишҳо мусоидат мекунад.

- вазифаҳои эҷодӣ: навиштан аз дидгоҳи персонажҳо, эҷоди тафсириҳои муносири сюжет ё пайваст кардани он бо воқеияти муосир ба иштироки ҷаҳлонаи хонандагон дар рағанд мусоидат мекунад.

- кори инфиродӣ: роҳбарони маҳфилҳо метавонанд дараҷаи дониш, шавқу ҳавас ва қобилияти ҳар як талабагро ба назар гирифта, вазифа ва супоришҳоро, ки барои онҳо бештар мувофиқанд, интихоб кунанд.

4. Ҷалби эҳсос ва ҳавасмандкунӣ: муносибати шахсиятмехвар ҷалби эҳсосро таъмин мекунад:

- шиносӣ бо қаҳрамонон. Хонандагон метавонанд худро дар нақши қаҳрамонони «Шоҳнома» тасаввур кунанд— масалан, дар ҷустуҷӯи адолат, мубориза барои некӣ;

- дарки арзишҳои фарҳангӣ. Ҳамоса барои ба хонандагон расонидани арзишҳои умумибашарӣ, аз қабилӣ садоқат, меҳрубонӣ, эҳтироми бузургсолон мусоидат мекунад, ки ҳувияти миллии онҳоро мустаҳкам менамояд;

- ҳавасмандкунӣ тавассути муваффақият. Бомуваффақият иҷро кардани супоришҳо (масалан, иштирок дар намоишгоҳҳо, намоишномаҳо) боварии бачаҳоро ба худ ва майлу хоҳиши онҳоро ба омӯхтани бештар мустаҳкам менамояд.

5. Натиҷаҳои таъбиқи рағиш: рағиши шахсиятмехвар дар маҳфили «Шоҳномаҳои» метавонад ба натиҷаҳои зерин оғарда расонад:

1. Оғиҳи амик аз мероси миллӣ. Хонандагон на танҳо таъриху адабиётро меомӯзанд, балки робитаро ба онҳо эҳсос мекунанд.

2. Рушди ватандӯстӣ. Дарки аҳамияти фарҳанги худ эҳтиром ва муҳаббатро нисбат ба Ватан ба вуҷуд меорад.

3. Масъулияти иҷтимоӣ. Огоҳӣ дар бораи нақши шахс дар ҳифз ва рушди анъанаҳои фарҳангӣ.

4. Рушди шахсият. Инкишоф додани тафаккури интиқодӣ, ҳамдардӣ ва эътимод ба худ.

Намунаҳои татбиқи равиши шахсиятмехвар дар маҳфили «Шоҳномаҳои», ки ба рушди худшиносии миллии хонандагон нигаронида шудааст:

1. Лоихаҳои эҷодӣ:

- офаридани тасвирҳо барои лаҳзаҳо аз мазмуни (эпизодҳои) «Шоҳнома». Хонандагон лаҳзаҳоеро аз дoston интиҳоб мекунанд, ки ҳудашон муҳим мешуморанд. Ин ба онҳо ёрӣ мерасонад, ки сюжет ва маънии рамзии амалиёти персонажҳо бештар дарк кунанд, ҳисси ифтихорро нисбат ба мероси миллии худ инкишоф диҳанд;

- навиштани эссе ё шеърҳои хурд. Навиштани иншо дар бораи қаҳрамони дӯстдоштаи худ аз «Шоҳнома» ё пайдо кардани идомаи дoston тафаккури эҷодӣ ва иртиботи шахсиро бо асар инкишоф медиҳад.

2. Муҳокима ва таҳлил:

- муҳокимаи масъалаҳои ахлоқӣ. Масалан, дар маҳфил суҳбат барпо мегардад: «Чӣ тавр қаҳрамонони имрӯза аз қаҳрамонони «Шоҳнома» ибрат гиранд?». Хонандагон фикр мекунанд, ки чӣ гуна арзишҳои таърихӣ ва адабиро ба ҳаёти худ мутобиқ кардан мумкин аст;

- муқоиса бо замони муосир. Аз хонандагон хоҳиш карда мешавад, ки дар байни қаҳрамонони эпикӣ ва пешвоёни муосир монандӣ пайдо карда, дарёбанд, ки кадом хислатҳои қаҳрамонони «Шоҳнома» ҳанӯз ҳам муҳим боқӣ мондаанд.

3. Нақшофарӣ ва намоиши театрӣ:- сахнагузорӣ. Хонандагон лаҳзаеро аз «Шоҳнома» ба сахна гузошта, нақшҳоеро интиҳоб мекунанд ва рафтори қаҳрамонро муҳокима менамоянд. Ин ба онҳо ёрӣ мерасонад, ки дар ҳаёти эҳсосии асар фуру рафта, мазмуни онро чуқуртар фаҳманд;

- бозии нақшофарӣ «Ман қаҳрамони Шоҳнома». Ҳар як хонанда худро ҳамчун қаҳрамон тасаввур мекунад ва дар бораи он фикр менамояд, ки онҳо дар чунин ҳолатҳо бояд чӣ гуна рафтор кунанд.

4. Лоихаҳои тадқиқотӣ:

- омӯзиши рамзшиносӣ ва таърихи «Шоҳнома». Масалан, супорише дар бораи он ки чӣ гуна тасвирҳо ва рамзҳои Шоҳнома (аз қабилӣ либоси Симург ё шамшери Рустам, гурзи Рустам) ба фарҳанги муосир таъсир мерасонад;

- анъанаҳои оилавӣ ва «Шоҳнома». Хонандагон меомӯзанд, ки чӣ тавр ҳамоса дар оилаи онҳо, шояд тавассути ҳикояҳо ё китобҳо ворид шудааст ва инро бо гурӯҳ мубодила мекунанд.

5. Кори гурӯҳӣ:

- таҳияи харитаи дастаҷамъӣ роҷеъ ба қаҳрамонон. Хонандагон дар гурӯҳҳо кор карда, харитаи визуалии робитаҳо ва рӯйдодҳои асосии ҳамосаро таҳия намуда, ҷойгоҳи ҳар як персонажро баррасӣ мекунанд;

- тадқиқоти муштарак. Масалан, таҳлили он, ки чӣ гуна «Шоҳнома» ба анъанаҳои миллӣ, мусиқӣ ва санъат таъсир расонидааст.

6. Андешаҳои шахсӣ:

- китоби таассурот.

Рӯзнома (дафтар) боз карда мешавад, ки, ки дар он хонандагон баъди ҳар як дарс дар бораи сабақ ва таассуроти бардошташон ва робитаи онҳо бо ҳаёт менависанд;

- алоқаи ман бо фарҳанг. Хонандагон дар мавзӯи «Ман аз «Шоҳнома» дар бораи фарҳанги худ чӣ омӯхтам?» ёддоштҳои кӯтоҳ менависанд.

7. Корҳои беруназсинфӣ:

- саёҳат ба осорхонаҳо ё намоишгоҳҳо. Ташкили саёҳат ба осорхонаҳое, ки осори бадеии марбут ба «Шоҳнома»-ро намоиш медиҳанд, барои дидани нақши мероси фарҳангӣ дар ҳаёти воқеии хонандагон мусоидат мекунад;

- ташкили намоишгоҳҳои хурд. Хонандагон аз рӯйи мазмуни ҳамоса ангораҳо (китобҳо, расмҳо, макетҳо) омода мекунанд, ки ба хонандагони дигар намоиш дода мешаванд.

Ин равишҳо ва мисолҳо на танҳо раванди таълимиро ҷолибтар мегардонанд, балки инчунин барои дарки амиқтари муҳтавои мероси миллӣ, таҳкими ҳувият ва ифтихори фарҳангии онҳо мусоидат мекунанд.

Ҳамин тариқ, равиши шахсиятмехвар дар маҳфили «Шоҳномахонӣ» на танҳо раванди таълимиро тақвият мебахшад, балки ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон низ мусоидат мекунад. Ин равиш ба хонандагон кумак мекунад, ки як қисми фарҳанги бузурги хешро эҳсос кунанд, ифтихорро аз мероси худ инкишоф диҳанд ва иштирокчиёни фаъоли ҳаёти фарҳангии кишвари худ гарданд.

4. Ташкили фаъоли кори пурсамар. Кори фаъол шаклҳои гуногуни корҳои тарбиявӣ ва беруназсинфиро дар бар мегирад, ки ба инкишофи ташаббус, мустақилият ва тафаккури эҷодии хонандагон нигаронида шудаанд. Он имкон медиҳад:

- пурзӯр намудани ҷалби эҳсосии хонандагон ба раванди омӯзиши мероси миллӣ;

- фароҳам овардани шароит барои тадқиқоти мустақил, ки ба дарки амиқи аҳамияти анъанаҳои фарҳангӣ мусоидат мекунад;

- тарғиби ҳамсонсозии шахсият бо арзишҳои миллӣ.

Маҳфили «Шоҳномахонӣ» ба шарофати мавзӯи худ барои амалӣ намудани шаклҳои фаъоли кор, ки ба ташаккули худшиносии миллӣ мусоидат мекунанд, имкониятҳои беназир фароҳам меорад.

Принсипҳои асосии ташкили кори фаъол дар маҳфили «Шоҳномахонӣ»:

1. Муносибати шахсиятмехвар: шавқу рағбат, қобилият ва сатҳи дониши хонандагон ба эътибор гирифта мешавад. Масалан, баъзе хонандагон метавонанд ба лоиҳаҳои эҷодӣ (расмкашӣ, сахнасозӣ),

дигарон бошанд, ба корҳои тадқиқотӣ (таҳлили матнҳои «Шоҳнома», омӯзиши заминаҳои таърихӣ) ҷалб карда шаванд.

2. Гуногунии шаклу равишҳои кор:

Равишҳои фаъл иборатанд аз:

- фаъолияти лоиҳавӣ;
- баҳсу мунозираҳо;
- бозиҳои нақшофарӣ ва сахнасозӣ;
- вазифаҳои тадқиқотӣ.

3. Робита бо замони муосир: Барои навсозии мавод нишон додан муҳим аст, ки арзишҳои «Шоҳнома» дар шароити зиндагии муосир чӣ гуна татбиқ мешаванд.

4. Мулоқотҳои доимӣ: муҳокимаи натиҷаҳои кор, инъикос ва мубодилаи афкор ба амиқтар дарк кардани моҳияти кори анҷомдодашуда мусоидат мекунанд.

Намунаҳои кори фаъл дар маҳфили «Шоҳномаҳои»:

1. Фаъолиятҳои лоиҳавӣ:

- Лоиҳаҳои инфиродӣ. Хонандагон дар бораи қаҳрамонони «Шоҳнома» маълумот омода мекунанд, амалҳои онҳоро таҳлил менамоянд ва қиёсҳои муосирро меҷӯянд.

- Лоиҳаҳои дастаҷамъӣ. Таҳияи рӯзномаҳои деворӣ, ки воқеаҳои асосии ҳамаҷониба тасвир мекунанд, ё қонунҳои қаҳрамонон.

2. Шаклҳои интерактивии кор

- Театркунонӣ. Саҳнагузорӣ аз «Шоҳнома» ба хонандагон кумак мерасонад, ки персонажҳо ва анъанаҳои онҳоро хубтар дарк кунанд.

- Нақшбозӣ. Ҳар як хонанда худро ҳамчун қаҳрамони ҳамаҷониба тасаввур мекунад, ки ба ташаккули ҳисси ҳамаҷониба ва ӯҳда мусоидат менамояд.

3. Баҳсу мунозираҳо

Мавзӯҳои муҳокима метавонанд онҳоро дар бар гиранд:

1. Арзишҳои ахлоқии қаҳрамонони «Шоҳнома» дар ҳаёти муосир чӣ гуна татбиқ мешаванд?

2. Дар ҳамоса ҳувийяти миллӣ ва ифтихори мардум чӣ гуна инъикос ёфтааст?

4. Фаъолияти тадқиқотӣ:

- таҳлили аломатҳо. Хонандагон маънои образи рамзҳои дoston (масалан, Симурғ, Золи Зар, шамшер, гурз ва камони Рустам, Рахш) ва таъсири онҳоро ба фарҳанги муосир меомӯзанд;

- заминаи таърихӣ. Таҳқиқи робитаи «Шоҳнома» бо воқеаҳои таърихӣ ва анъанаҳои халқ.

5. Фаъолияти эҷодӣ.

- Навиштани иншо дар мавзуи «Тавассути «Шоҳнома» ман дар бораи фарҳанги худ чӣ омӯхтам?»

- Эҷод намудани афсона ё ҳикояҳо, чун илҳом аз ҳамоса.

Ташкили кори фаъол дар маҳфили «Шоҳномаҳои» мусоидат мекунад ба:

1. Баланд бардоштани шавқу рағбати хонандагон ба фарҳанг ва таърихи миллӣ.

2. Ташаккул додани малакаҳои тафаккури таҳлилӣ ва интиқодӣ.

3. Ташаккул додани ҳисси ифтихор аз мероси худ ва огоҳӣ аз шахсиятҳои фарҳангӣ.

4. Баланд бардоштани ҳавасмандии шахсӣ ба омӯзиши анъанаҳо ва иштирок дар ҳаёти фарҳангӣ.

Фаъолони кор кардан шартӣ аввалин ва муҳимтарини ташаккули худшиносии миллии хонандагон мебошад. Истифодаи матолиби ғании «Шоҳнома» дар маҳфили «Шоҳномаҳои» барои рушди ватандӯстӣ, эҳтиром ба арзишҳои миллӣ ва дарки мансубияти худ ба фарҳанги бузург имкони васеъ фароҳам меорад. Ташкили ин гуна машғулиятҳо эҷодкорӣ, ба назар гирифтани шавқу ҳаваси талабагон ва истифода бурдани равишҳои гуногунро, ки ҷолибу илҳомбахшанд, талаб мекунад. Татбиқи чунин шаклҳои кор на танҳо ба нигоҳ доштани мероси маданӣ, балки барои ба наслҳои нав расондани он ёрӣ мерасонад.

5. Чалби мероси фарҳангии маҳаллӣ. Ташаккули худшиносии миллии хонандагонро тавассути ворид намудани осори фарҳангии маҳаллӣ ба маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» метавон бо истифода аз роҳи равишҳои гуногун амалӣ кард. Ин на танҳо ба таҳкими ҳувият мусоидат мекунад, балки эҳтиромро ба фарҳанг ва анъанаҳои халқи худ таъмин мебахшад.

Намунаҳои равишҳои ташаккули ҳувияти миллии тавассути чалби мероси фарҳангии маҳаллӣ:

1. Омӯзиши анъана ва расму оинҳои мардумӣ: Хонандагон метавонанд тавассути корҳои амалӣ дар бораи анъанаҳои маҳаллӣ маълумот гиранд, аз қабили:

- дарсҳои маҳорат оид ба ҳунариҳои мардумӣ: Масалан, омӯзиши намунаҳои анъанавӣ дар матоъ ё сафол. Ин ба хонандагон кумак мекунад, ки на танҳо малакаҳоро омӯзанд, балки решаҳои фарҳангии ин ҳунаро дарк кунанд;

- омӯзиши эҷодиёти шиғрии мардумӣ: гузарондани машғулиятҳо аз рӯйи сӯҷаи дoston, зарбулмасалу сурудҳои халқӣ. Хонандагон метавонанд дар асоси ин мавод лоиҳаҳо таъин кунанд, ки ба дарки амиқи арзишҳои фарҳангии онҳо мусоидат мекунад.

2. Лоиҳаҳои эҷодӣ: Таъини лоиҳаҳои эҷодӣ метавонад инҳоро дар бар гирад:

- ташкили намоишгоҳҳо: Масалан, намоишгоҳи корҳои хонандагон бо услубҳои анъанавӣ, ки ба онҳо имкон медиҳад, то фаҳмиш ва эҳтироми мероси фарҳангиро нишон диҳанд;

- намоишҳои театрӣ: Хонандагон метавонанд дар асоси афсонаҳои халқӣ ё рӯйдодҳои таърихӣ намоишномаҳо гузоранд, ки маҳорати актёрии онҳоро инкишоф дода, дониши онҳоро дар бораи таърихи халқи худ амиқтар мегардонанд[68].

3. Фаъолияти ихтиёрӣ: иштирок дар лоиҳаҳои ихтиёрӣ метавонад инҳоро дар бар гирад:

- ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ: Хонандагон метавонанд дар чорабиниҳои оид ба барқароркунии ва ҳифзи ёдгориҳои фарҳангии маҳаллӣ ширкат варзанд, ки ба ташаккули ҳисси масъулият нисбат ба мероси фарҳангӣ мусоидат мекунад;

- гузаронидани чорабиниҳои ҷамъиятӣ: Масалан, ташкили идҳои фестивалҳои бахшида ба анъанаҳои маҳаллӣ, ки дар он на танҳо хонандагон, балки оилаҳои онҳо ва аҳолии маҳаллӣ низ ҷалб карда мешаванд[177].

4. Фаъолияти оила ва ҷомеа: Ҳамкорӣ бо оилаҳои хонандагон ба таҳкими робитаҳои байни наслҳо мусоидат мекунад:

- чорабиниҳои оилавӣ: баргузориҳои дарҳои кушод ё дарсҳои маҳорат барои падару модарон ва кӯдакон, ки онҳо метавонанд фарҳанги мардуми худро яққол омӯзанд;

- лоиҳаҳои гирдоварии мероси таърихӣ шифохӣ: Хонандагон метавонанд ҳикояҳои бобою бибиҳои худро дар бораи ҳаёти гузашта сабт кунанд, ки ин барои нигоҳ доштани хотираи анъанаҳои фарҳангӣ мусоидат мекунад[171].

Ҳамин тариқ, ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути ворид намудани осори фарҳангии маҳаллӣ ба маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» бархӯрди ҷамаҷонибаро тақозо мекунад. Тавассути фаъолиятҳои амалӣ, лоиҳаҳои эҷодӣ ва ҷалби ҷомеа хонандагон ҳисси амиқи шахсият ва эҳтиром ба фарҳангро инкишоф медиҳанд. Ин тадбирҳо ба рушди ватандӯстӣ ва таҳкими арзишҳои маънавии ҷавонон мусоидат мекунад.

6. Ташаккули ҳамкорӣ бо оила ва ҷомеа. Рушди ҳамкорӣ бо оила ва ҷомеа заминаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон аст, бахусус, дар доираи маҳфилҳои чун «Шоҳномаҳои». Ин ҳамкориҳо барои ба вуҷуд овардани робитаи мустақам байни раванди таълим ва анъанаҳои фарҳангӣ мусоидат намуда, дар навбати худ ба рушди ватандӯстӣ ва эҳтиром ба халқ мусоидат мекунад.

Оила дар тарбияи фарзандон ва ташаккули шахсияти онҳо нақши калидӣ дорад. Муҳим аст, ки волидон дар раванди таълим фаъолона иштирок кунанд, зеро дар оила пояҳои шахсияти кӯдак гузошта мешаванд. Мисол:

- лоиҳаҳои муштарак: Ташкили чорабиниҳое, ки кӯдакон ва волидон якҷоя фарҳанги мардуми худро меомӯзанд. Масалан, дар доираи маҳфили «Шоҳномаҳои» шумо метавонед дарсҳои ҳунарии мардумӣ ё пухтупазро баргузор кунед, ки дар он волидон таҷриба ва дониши худро оид ба таомҳои мардумӣ мубодила мекунанд;

- муҳокимаи анъанаҳои оилавӣ: Барои волидон муҳим аст, ки фарзандони худро аз реша ва анъанаҳои худ огоҳ созанд. Инро тавассути пурсишҳо дар вохӯриҳои волидон ва муаллимон, ки дар он оилаҳо ҳикояҳо ва урфу одатҳои худро нақл мекунанд, анҷом додан мумкин аст.

Ҳамкорӣ бо ҷомеа дар ташаккули ҳувияти миллии низ нақши муҳим дорад:

- ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳангии маҳаллӣ: маҳфилҳо метавонанд бо осорхонаҳо, китобхонаҳо ва марказҳои фарҳангӣ барои ташкили саёҳат ва намоишгоҳҳо бахшида ба фарҳанги маҳаллӣ ҳамкорӣ кунанд. Ин ба хонандагон имкон медиҳад, ки мероси худро амиқтар дарк намоянд;

- иштирок дар чорабиниҳои ҷамъиятӣ: Ҷалби хонандагон ба ҷашнҳо ва ҷашнвораҳои марбут ба фарҳанги маҳаллӣ барои татбиқи амалии донишҳо дар бораи анъанаҳои онҳо имконият фароҳам меорад ва ҳисси мансубият ба ҷомеаро мустаҳкам мекунад.

Намунаҳои ҳамкориҳои муваффақ бо оила ва ҷомеа дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномаҳои»:

1. Лоиҳаи «Бозиҳои мардумии тоҷикӣ»: Дар ин лоиҳа на танҳо кӯдакон, балки волидон ва бобою бибихони онҳо низ иштирок мекунанд. Якҷоя онҳо бозиҳои анъанавиро меомӯзанд ва иҷро мекунанд, ки ин барои аз насл ба насл интиқол додани донишҳои фарҳангӣ мусоидат мекунад.

2. Маҳфилҳои оилавӣ: Ташкили маҳфилҳои оилавӣ дар заминаи мактаб ё маҳфил имкон медиҳад, ки барои кӯдакон ва волидон чорабиниҳои муштарак ташкил карда шаванд. Ин метавонад чашнҳо, озмунҳо ва семинарҳо дар бар гирад, ки робитаҳои оилавию мустаҳкам мекунанд ва шавқу рағбатро ба фарҳанг инкишоф медиҳанд.

3. Лоихаҳои ихтиёрӣ: Хонандагон метавонанд дар фаъолиятҳои ихтиёрии ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ ё ташкили чорабиниҳои фарҳангӣ иштирок кунанд. Ин на танҳо ҳисси масъулиятшиносиро инкишоф медиҳад, балки алоқаро бо таърихи халқи худ боз ҳам амиқтар мегардонад.

Ҳамин тавр, ташаккули ҳамкорӣ бо оила ва ҷомеа як унсур бунёдии тарбияи худшиносии миллии донишандӯзон дар маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» мебошад. Ҷалби фаъоли волидон ва ҳамкориҳо бо ҷомеаи маҳаллӣ барои дарки амиқи мероси фарҳангӣ шароит фароҳам меорад, ки ба рушди ватандӯстӣ ва эҳтиром ба фарҳанги худ мусоидат мекунанд. Ин тадбирҳо барои ба воя расонидани насли нави шаҳрвандоне мусоидат мекунанд, ки аз асли худ ифтихор доранд ва барои нигоҳ доштани анъанаҳои худ омодаанд.

2.3. Таҳлил ва арзёбии самаранокии амсилаи иҷтимоӣ - педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои»

Таҳлили таҳқиқот оид ба ин масъалаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» нишон медиҳад, ки ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» ҳангоми ба эътибор гирифтани шароити зерини педагогӣ самаранок мегардад:

- эҷоди муҳити фарҳангӣ ва таълимӣ;
- таҳияи барномаи пурмазмун;
- истифодаи муносибати шахсиятмехвар;

- ташкили кори фаъол;
- истифодаи самараноки мероси фарҳанги миллӣ;
- ташаккули ҳамкорӣ бо оила ва ҷомеа.

Шароити муайяни педагогӣ пайвандҳои як занҷири фаъолият оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагонро ба воситаи маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» ифода мекунад, тафовутҳои инфиродӣ, услуби дониш ва таҷрибаи ҳар як хонандаро ба назар мегирад.

Мақсади озмоиши педагогии мо санҷиши амсилаи иҷтимоӣ - педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» аст.

Интихоби иштирокчиёни озмоиш: санҷиши озмоишӣ дар ду гурӯҳ гузаронида шуд:

Гурӯҳи озмоишӣ 28 нафар (ГО): хонандагоне, ки дар чорабиниҳо аз рӯйи амсилаи пешниҳодшуда иштирок мекунанд.

Гурӯҳи назоратӣ 27 нафар (ГН): хонандагоне, ки фаъолияти беруназсинфӣ онҳо бе истифодаи модел ба таври муқаррарӣ ташкил карда шудааст.

Қорҳои озмоишӣ дар тӯли даҳ сол гузаронида шуда, аз марҳилаҳои зерин иборатанд:

1) муайянкунанда – солҳои 2009-2012 (гузаронидани назорати марзӣ, ки натиҷаҳои он сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагонро тавассути маҳфилиҳои «Шоҳномахонӣ» далолат мекунад; таҳияи пешниҳодҳо оид ба такмили низоми анъанавии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилиҳои «Шоҳномахонӣ»);

2) ташаккулдиҳанда- солҳои 2013-2018 (озмоиш ва санҷиши амсилаи педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилиҳои «Шоҳномахонӣ»);

3) назоратӣ- солҳои 2019 - 2024 (системасозӣ ва ҷамъбасти натиҷаҳои бадастомадаи кори озмоишӣ, тартиб додани натиҷаҳои назариявӣ ва амалии таҳқиқот).

1.Озмоиши муайянкунанда.

Мақсади ин озмоиш муайян кардани сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» мебошад.

Барои муайян кардани сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномаҳои» дар марҳилаи ибтидоии озмоиш мо чорабиниҳои зеринро гузаронидем:

1. Тадбирҳои таҳлилӣ:

Саволномаҳо ва пурсишҳо:

Мисол: пурсишномаеро бо саволҳои таҳия кардем, ки дониш, манфиатҳо ва нуқтаи назари шахсии хонандагонро ба фарҳанги миллии арзёбӣ мекунад:

1) Се қаҳрамони асосии «Шоҳнома»-ро номбар кунед ва сифатҳои онҳоро бигӯед.

2) Чаро омӯхтани мероси фарҳангии халқи худ муҳим аст?

3) Шумо кадом анъанаҳои оилавии худро муҳим мешуморед?

Саволномаҳо дар аввал ва охири сол барои дидани тағйирот дар сатҳи дониш ва дарки хонандагон гузаронидан мумкин аст.

Санҷиши тестӣ:

Мисол: саволҳо дар шакли викторина тартиб дода шуданд:

1) «Шоҳнома»-ро кӣ навиштааст?(Ҷавоб: Абулқосим Фирдавӣ)

2) Қаҳрамонони асар кадом паёми асосиро мерасонанд?

Татбиқ: дар давоми маҳфил ё дар доираи чорабиниҳои мактабӣ, ба монанди ҳафтаи забон ва адабиёт, санҷишҳои тестиро гузаронидан бамаврид аст.

Худтаҳлилнамой тавассути эссе.

Мисол: Мавзӯҳои зерин супорида шуданд:

1) Чӣ гуна шумо худро қаҳрамони «Шоҳнома» тасаввур мекунад?

2) Чаро ҳифзи мероси миллӣ дар ҷаҳони муосир муҳим аст?

Асолат, умқи фикр ва қобилияти иртибот бо таҷрибаи шахси ро арзёбӣ кунед.

2. Чорабиниҳои эҷодӣ:

Озмунҳо ва намоишҳои адабӣ.

1) Мисол: барои беҳтарин шеърӣ илҳомбахши «Шоҳнома» озмун ташкил карда шуд.

2) Мавзӯ: «Қаҳрамонони гузашта аз нигоҳи ҷавонон».

3) Саҳнача: саҳнаро аз «Шоҳнома», ба монанди ҷанги Рустам ва Сӯҳроб бозӣ кунед.

4) Татбиқ: Ин метавонад ҳам фестивали мактабӣ ва ҳам чорабиниҳои дохилии маҳфил бошад.

Супоришҳои тасвирӣ:

Мисол: озмуни расмҳо гузаронида шуд:

1) «Қаҳрамони дӯстдоштаи худро аз «Шоҳнома» тасвир кунед»

2) «Чӣ гуна шумо ватандӯстиро тавассути рамзҳои миллӣ тасаввур мекунед?»

Татбиқ: ташкили намоишгоҳи асарҳо дар ярмаркаи мактабӣ.

Лоихаҳои мултимедиявӣ:

Мисол: Хонандагон видеои кӯтоҳмуддат ё рӯйнамоӣ таҳия карданд:

1) «Чаро Рустам рамзи қаҳрамонӣ ва нерумандӣ аст?»

2) «Шоҳнома» ба фарҳанги Тоҷикистони муосир чӣ гуна таъсир расонд?»

Татбиқ: Намоиш дар маҷлисиҳои мактабӣ ё дар шабакаҳои иҷтимоии мактаб.

3. Чорабиниҳои амалӣ.

Сайёҳат ва сафарҳо:

Мисол: дидани ёдгориҳои маҳаллӣ, осорхонаҳо ё марказҳои фарҳангӣ:

1) Сафар ба осорхона, ки дар он артефактҳои (саноеи) марбут ба даврони Фирдавсӣ мавҷуданд.

2) Сафар ба чойҳои таърихан муҳим.

Татбиқ: пас аз саёҳат ба хонандагон саволҳо дода шуданд: «Ба фикри шумо, дар ин чойҳо рамзи хувияти миллии чӣ гуна ифода гардидааст?».

Дарсҳои маҳорат

Мисол: дарси ороиши миллии ё хушнависиро гузаронед.

Татбиқ: офаридаҳоро бо мавзӯҳои «Шоҳнома» алоқаманд кунед ва асарҳоро бо иқтибосҳо ё расмҳои қаҳрамонҳо оро диҳед.

4. Фестивалҳо:

Мисол: фестивали мактабиро ташкил кунед, аз ҷумла:

- дарсҳои пухтупази хӯрокҳои анъанавӣ;
- концертҳо бо мусиқӣ ва рақси миллии;
- викторинаҳои мавзӯӣ аз рӯйи мазмуни «Шоҳнома».

Чорабиниҳои инъикосӣ ва таҳлилии.

Мизҳои мунаввар ва мувоҳидаҳо:

Мисол: Мавзӯҳо барои баррасӣ:

- «дар замони муосир кадом сабақҳои «Шоҳнома»-ро истифода бурдан мумкин аст?»
- «чӣ гуна қаҳрамонони эпос тасаввуроти хувияти миллиро инъикос мекунанд?»

Татбиқ: иштирокчиёро ба гурӯҳҳо тақсим бояд кард, то ҳар кадоме нуқтаи назари худро омода кунад.

Баҳс:

Мисол: мавзӯҳо:

1) «Оё анъанаҳоро дар давраи ҷаҳонишавӣ нигоҳ доштан мумкин аст?»

2) «Дар фарҳанги миллии чӣ муҳимтар аст: қаҳрамонӣ ё ҳикмат?»

Тадқиқ: Далелҳо ва маводро арзёбӣ кардан.

5. Чорабиниҳои ниҳой.

Ҷузвдони дастовардҳо:

Мисол: кори хонандагонро дар ҷузвдон ё бойгонии рақамӣ чамъ оварданд:

Эссеҳо, расмҳо, аксҳои чорабиниҳо, баррасиҳо.

Татбиқ: портфолиоро дар маҷлиси чамъбастии маҳфил муаррифӣ кунед.

Бозиҳои зехнӣ:

Мисол: ташкили бозии Чӣ? Кай? Дар кучо? Оид ба «Шоҳнома».

Масалан: «Сабаби ҷанги Рустам ва Сухроб кадом муноқиша аст?»

Инъикос:

Мисол: доираи мубоҳисаро ташкил кунед:

1) «Дар соли ҷорӣ муносибати худро ба фарҳанги миллии чӣ гуна тағйир додед?»

2) «Шумо дар маҳфил бештар чиро дар ёд гирифтед?»

Ҳамин тариқ, ин чорабиниҳо ба мо кумак карданд, ки на танҳо сатҳи ташаккули худшиносии миллиро дар хонандагон муайян кунем, балки таваҷҷуҳи онҳоро ба мероси фарҳангӣ тавассути иштироки ғаёлона дар кори маҳфили «Шоҳномахонӣ» тақвият диҳем.

Пас аз гузаронидани чорабиниҳои зикргардида, сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагонро муайян намудем, ки ба тариқи заил аст:

1. Сатҳи насти ташаккули худшиносии миллии:

Хусусиятҳо:

1. Ҷузъи маърифатӣ:

– хонанда аз анъана, фарҳанг ва таърихи халқи худ қариб беҳабар аст;

– метавонад унсурҳои алоҳидаи фарҳангро номбар кунад, аммо маънои онҳоро намефаҳмад;

– таваҷҷуҳ ба донишҳои миллии вучуд надорад ё кам аст.

2. Ҷузъи эҳсосӣ:

– нисбат ба арзишҳои миллии бепарво ё бетараф аст;

- набудани дилбастагии самимӣ ба анъана ва фарҳанг ҳис карда мешавад;

- машғулиятҳои фарҳангиро ҳамчун чизи расмӣ ва ночиз меҳисобад.

3. Ҷузъи рафторӣ:

- ғайрифаъол аст, дар дарсҳо ташаббус нишон намедихад;
- супоришҳоро танҳо таҳти роҳбарии омӯзгор ва бидуни шавқ иҷро мекунад;

- барои иштирок дар чорабиниҳои хусусияти миллидошта ба монанди рақсҳо, сурудҳо, маросимҳо ва ғайра шавқу ҳавас надорад.

2. *Сатҳи миёнаи ташаккули ҳудудиносии миллӣ:*

Хусусиятҳо:

1. Ҷузъи маърифатӣ:

- дар бораи фарҳанг ва анъанаҳои халқи худ дониши ибтидоӣ дорад;

- метавонад унсурҳои асосии либоси миллӣ, идҳо, расму оинҳоро номбар кунад, аммо ба моҳияти онҳо амиқтар сарфаҳм намеравад;

- ба донишҳои миллӣ ба таври лаҳзай тавачҷуҳ зоҳир менамояд.

2. Ҷузъи эҳсосӣ:

- ба фарҳанг тавачҷуҳи муътадил зоҳир мекунад, ба баъзе анъанаҳо ба таври эҳсосӣ муносибат менамояд;

- давра ба давра аз фарҳанги халқи худ ифтихор мекунад, аммо ин робита ноустувор аст.

3. Ҷузъи рафторӣ:

- дар маҳфил иштирок мекунад, аммо ташаббус кам нишон медиҳад;

- супоришҳои амалиро бо таъкиди омӯзгор иҷро мекунад, ба таври васеъ мустақил кор карда наметавонад;

– баъзан, берун аз дарсҳо таваҷҷуҳ зоҳир мекунад (масалан, дар озмунҳо иштирок карда, мавзӯҳоро бо ҳамсинфонаш муҳокима менамояд).

3. Сатҳи баланди ташаккули худшиносии миллӣ:

Хусусиятҳо:

1. Ҷузъи маърифатӣ:

– дар бораи фарҳанг, таърих ва анъанаҳои халқи худ дониши амиқ дорад;

– аҳамияти анъанаҳо ва робитаи онҳоро бо замони муосир мефаҳмад;

– ӯ мефаҳмад, ки дар бораи арзишҳои миллӣ маълумоти бештар гирад.

2. Ҷузъи эҳсосӣ:

– аз фарҳанги халқи худ ифтихори самимӣ дорад;

– худро як қисми ҷомеаи миллӣ медонад, анъанаҳоро эҳтиром мекунад;

– майл ва шавқу рағбати худро ба таври амалӣ нишон медиҳад, эҳсоси фарогир дорад.

3. Ҷузъи рафторӣ:

– дар фаъолияти маҳфил фаъолона иштирок мекунад, ташаббус нишон медиҳад;

– фарҳангро берун аз дарсҳо мустақилона меомӯзад, донишҳоро бо дигарон мубодила мекунад;

– малакаҳои омӯхтаашро дар ҳаёт истифода мебарад (масалан, дар ҷашнҳо иштирок мекунад, гузориш омода месозад, дарсҳои маҳорат мегузаронад).

Дар охири озмоиши муайянкунанда барои муайян кардани сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути фаъолияти маҳфили «Шоҳномахонӣ» бо хонандагони гурӯҳҳои таҷрибавию

назоратӣ ва муаллимону волидон пурсишнома ва саволномаҳо гузаронидем.

Тести санчишии №1.

Синф: 7

Мақсад: арзёбии сатҳи дониш ва фаҳмиши аҳамияти фарҳанг ва таърихи миллӣ.

Қисми 1. Саволҳо бо интихоби ҷавоб

1. Муаллифи «Шоҳнома» кист?

- А) Умар Хайем
- б) Рӯдакӣ
- в) Абулқосим Фирдавсӣ
- г) Саъдӣ

2. Фирдавсӣ дар навиштани «Шоҳнома» чанд сол сарф кард?

- а) 10 сол
- б) 30 сол
- в) 50 сол
- г) 20 сол

3. Жанри «Шоҳнома» кадом аст?

- а) Назм
- б) Шеър
- в) Эпос
- г) Лирика

4. Кадом идеяи асосӣ «Шоҳнома»-ро саросар фаро гирифтааст?

- а) мубориза барои адолат
- б) муҳаббат ба Ватан
- в) анъанаҳои динӣ
- г) сулҳ ва ҳамоҳангӣ

5. Кадоме аз қаҳрамонони «Шоҳнома» рамзи неру ва шучоат аст?

- а) Ҷамшед
- б) Золи зар
- в) Рустам

г) Сӯҳроб

Қисми 2. Саволҳои кушод

6. Маънои «Шоҳнома» - ро барои ташаккули худшиносии миллии худ чӣ тавр мефаҳмед? Мисолҳо оред.

7. Ба фикри шумо, беҳамтоии «Шоҳнома» дар муқоиса бо дигар асарҳои адабиёти ҷаҳонӣ дар чист?

8. Ба фикри шумо, кадом хислатҳои қаҳрамонони «Шоҳнома» метавонанд ба хонандагони муосир илҳом бахшанд? Интихоби худро шарҳ диҳед.

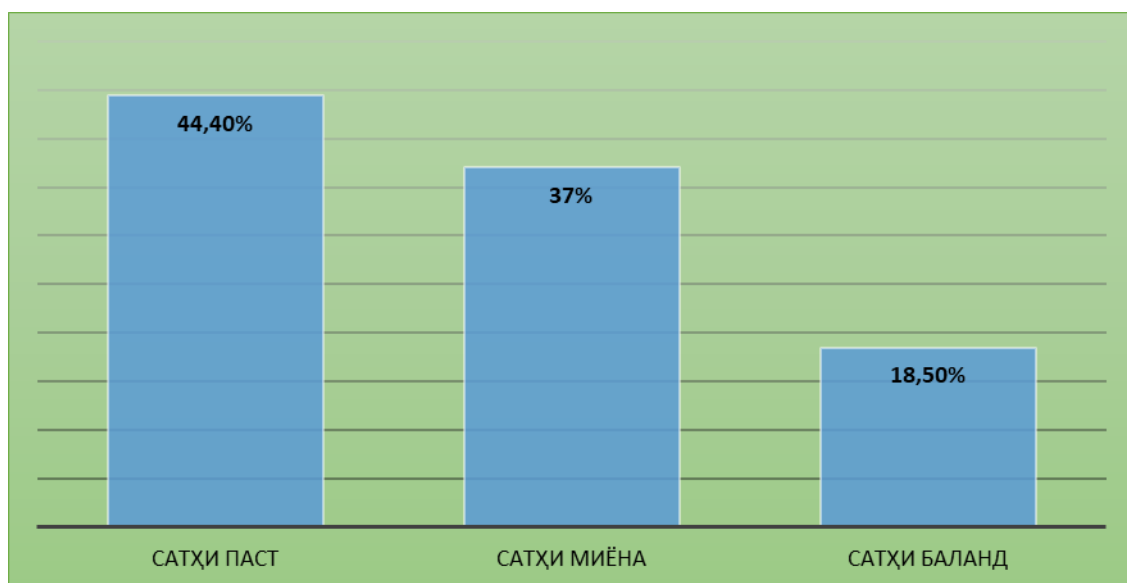
Қисми 3. Вазифаи амалӣ

9. Расми қаҳрамони «Шоҳнома» - ро, ки ба шумо бештар илҳом мебахшад, кашед ё тавсиф кунед. Фаҳмонед, ки чаро шумо ӯро интихоб кардед.

10. Як шеърӣ хурде нависед (4 сатр), ки муносибати шуморо ба «Шоҳнома» нишон диҳад.

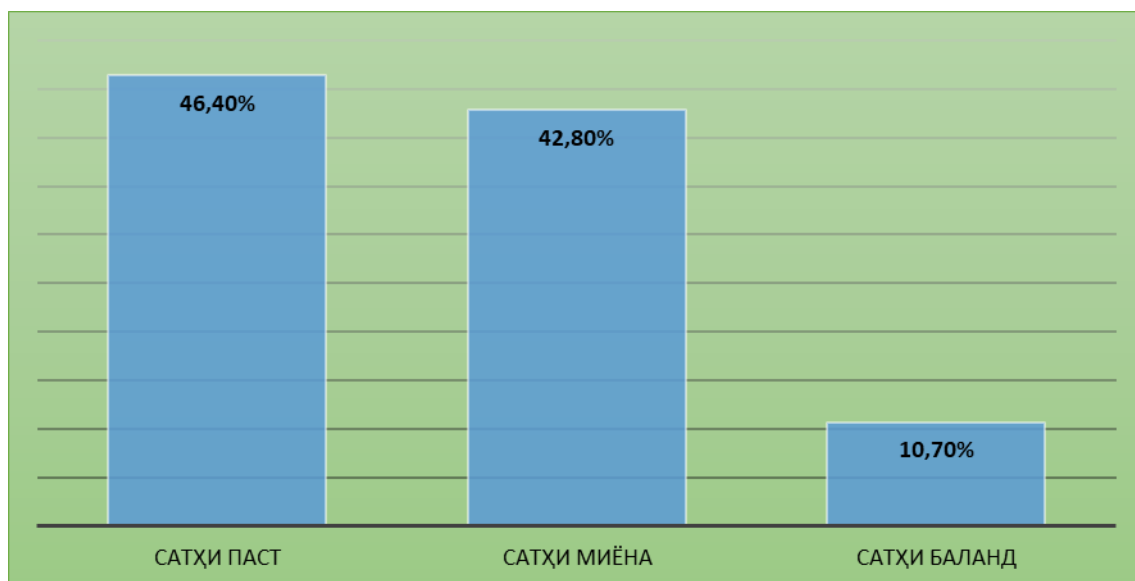
Натиҷаҳо санҷиш:

Гурӯҳи назоратӣ (27 нафар):

Расми 2. Гистограммаи ташаккули худшиносии миллии хонандагони гурӯҳи назоратӣ дар охири озмоиши муайянкунанда дар асоси натиҷаҳо санҷиш.

Гурӯҳи озмоишӣ (28 нафар):

Расми 3. Гистограммаи ташаккули худшиносии миллии хонандагони гурӯҳи озмоишӣ дар охири озмоиши муайянкунанда дар асоси натиҷаҳо санҷиш.

Саволномаи № 1. Барои волидон оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ»

Мақсади пурсиш: Муайян кардани андешаи волидон дар бораи таъсири маҳфили «Шоҳномахонӣ» ба ташаккули худшиносии миллии мактаббачагон.

Қисми 1. Саволҳои умумӣ

1. Оё шумо фаъолияти маҳфили «Шоҳномахонӣ» - ро медонед?
 - а) Ҳа
 - б) Не
2. Оё фарзанди шумо дар маҳфили «Шоҳномахонӣ» иштирок мекунад?
 - а) Ҳа
 - б) Не
 - в) Ба нақша гирифтаам
3. Шумо дар бораи маҳфили «Шоҳномахонӣ» аз кӣ маълумот гирифтаед?
 - а) аз мактаб

б) аз дигар падару модарон

в) аз шабакаҳои иҷтимоӣ

г) манбаи дигар (муайян кунед): _____

Қисми 2. Андешаҳо дар бораи аҳамияти маҳфил

4. Оё шумо омӯзиши мероси милли ба монанди «Шоҳнома» - ро барои ташаккули ҳудогоҳии хонандагон муҳим мешуморед?

а) хеле муҳим

б) муҳим

в) онқадар муҳим нест

г) муҳим нест

5. Ба фикри шумо, кадом ҷанбаҳои «Шоҳнома» барои тарбияи хонандагон муфидтаранд? (якчанд имконотро интихоб кардан мумкин аст)

а) рӯйдодҳои таърихӣ

б) намунаҳои қаҳрамонӣ

в) дарсҳои ахлоқӣ

г) анъанаҳои фарҳангӣ

6. Шумо саҳми маҳфилро дар ташаккули ватандӯстӣ ва ифтихори миллии фарзандатон чӣ гуна арзёбӣ мекунед?

а) хеле баланд

б) баланд

в) миёна

г) паст

д) баҳо дода наметавонад

Баҳши 3. Интизориҳо ва пешниҳодҳо

7. Шумо дар кори маҳфил кадом тағйирот ё такмилро دیدан меҳоҳед?

8. Кадом ҷорабиниҳои иловагиро шумо барои омӯзиши «Шоҳнома» муфид меҳисобед? (масалан, саёҳатҳо, намоишҳои театрий)

9. Оё шумо меҳоҳед дар ҷорабиниҳои муштарак бо маҳфил иштирок кунед (масалан, рӯзҳои оилавӣ, фестивалҳо)?

- а) Ҳа
- б) Не
- в) Аз қолаби чорабинӣ вобаста аст

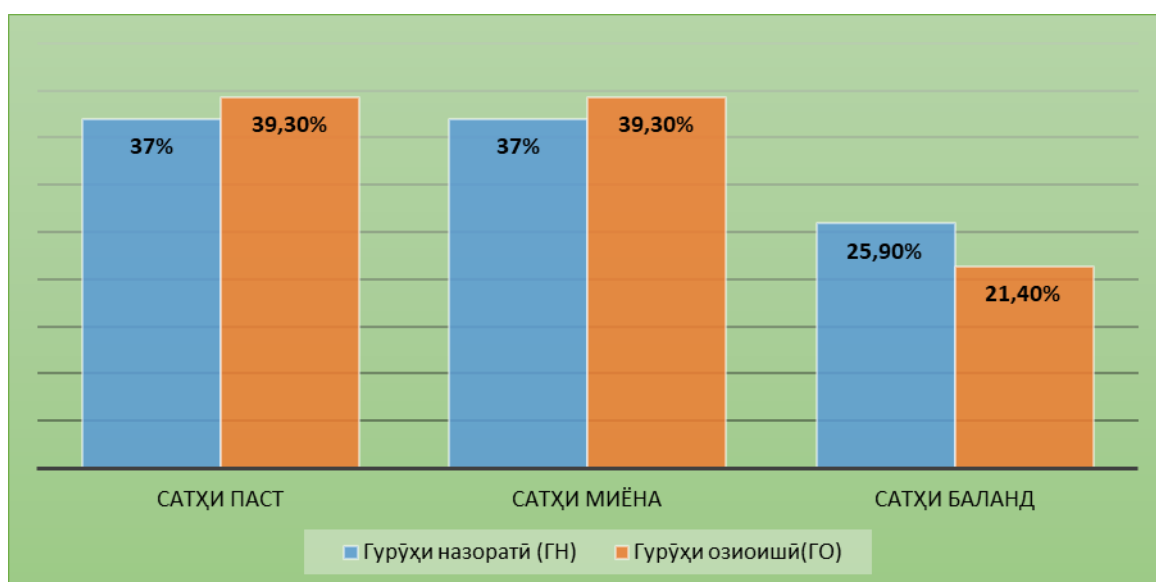
Баҳши 4. Саволҳои кушод

10. Ба фикри шумо, маҳфили «Шоҳномахонӣ» чӣ гуна метавонад ба таҳкими робитаи наслҳо дар оила мусоидат кунад?

11. Шумо кадом хислатҳоро дар фарзандатон دیدан мехоҳед, ки онҳоро тавассути омӯзиши адабиёти миллӣ инкишоф додан мумкин аст?

Ташаккур барои посух, фикри шумо барои мо хеле муҳим аст ва барои боз ҳам муассиртар ва ҷолибтар кардани маҳфили «Шоҳномахонӣ» кумак хоҳад кард.

Натиҷаҳои пурсиш:

Расми 4. Гистограммаи ташаккули худшиносии миллии хонандагони гурӯҳи назоратӣ (27 нафар) ва озмоишӣ (28 нафар) дар охири озмоиши муайянкунанда дар асоси пурсиши волидон.

Саволномаи №1 барои омӯзгорон (28 нафар) оид ба ташаккули худшиносии миллӣ тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ».

Мақсади саволнома: Омӯзиши андешаи омӯзгорон дар бораи нақши маҳфили «Шоҳномахонӣ» дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон ошкор кардани роҳҳои имконпазирӣ тақмили кори он.

Қисми 1. Саволҳои умумӣ

1. Оё шумо фаъолияти маҳфили «Шоҳномахонӣ» - ро медонед?

а) Ҳа

б) Не

2. Оё шумо дар доираи раванди таълим бо маҳфили «Шоҳномахонӣ» ҳамкорӣ мекунед?

а) Ҳа

б) Не

в) Ба нақша гирифтаам

3. Ба фикри шумо кадом маълумот дар бораи маҳфил барои муаллимон муҳимтар аст?

а) мавзуи дарсҳо

б) натиҷаи кори хонандагон

в) имконияти лоиҳаҳои муштарак

г) дигар (муайян кунед): _____

Қисми 2. Нақши маҳфил дар раванди таълим

4. Ба фикри шумо дохил кардани мавзуи «Шоҳнома» ба нақшаи таълимии мактаб муҳим аст?

а) хеле муҳим

б) муҳим

в) махсусан муҳим нест

г) муҳим нест.

5. Шумо таъсири маҳфилро ба рушди худшиносии миллӣ дар хонандагон чӣ гуна арзёбӣ мекунед?

а) хеле баланд

б) баланд

в) миёна

г) паст

д) баҳо дода наметавонам

6. Кадом ҷанбаҳои кори маҳфили «Шоҳномахонӣ» барои раванди таълим муфидтаранд? (якчанд имконотро интихоб кардан мумкин аст)

а) омӯзиши адабиёти миллӣ

- б) ташаккули ватандӯстӣ
- в) рушди қобилияти эҷодӣ
- г) амиқ кардани дониш дар бораи таърих

Бахши 3. Интизориҳо ва пешниҳодҳо.

7. Кадом шаклҳои ҳамкории маҳфил бо ҳайати омӯзгорон ба назари шумо самараноктаранд?

- а) чорабиниҳои муштарак
- б) семинарҳои методӣ
- в) таҳияи маводи таълимӣ
- г) Дигар (муайян кунед): _____

8. Кадом чорабиниҳо ё мавзӯҳои марбут ба «Шоҳнома» - ро барои дохил кардан ба барномаи маҳфил тавсия медиҳед?

9. Ба фикри шумо, ҳангоми ҳамгироии қори маҳфил ба раванди таълимии мактаб чӣ гуна мушкилот пеш омада метавонанд?

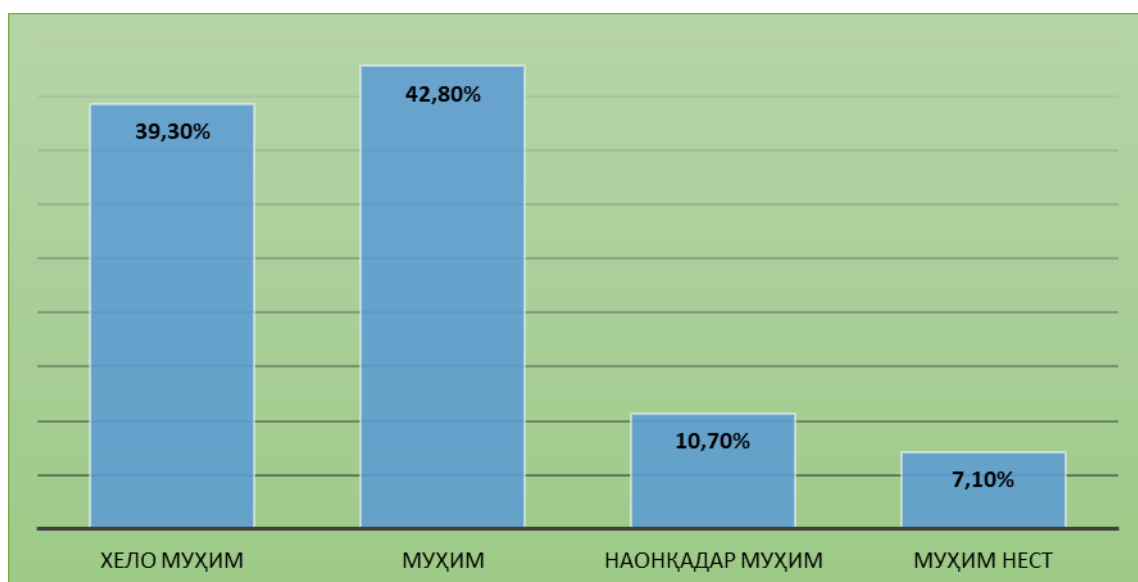
Бахши 4. Саволҳои кушод.

10. Ба фикри шумо, маҳфили «Шоҳномаҳои» чӣ гуна метавонад ба рушди касбии омӯзгорон мусоидат кунад?

11. Барои баланд бардоштани самаранокии маҳфил кадом ғояҳо ё пешниҳодҳоро тавсия медиҳед?

Ташаккур барои посух, фикри шумо барои мо муҳим аст ва ба шумо кумак мекунад, ки маҳфили «Шоҳномаҳои» - ро барои мактаб ва хонандагон муфидтар созед.

Натиҷаҳо:

Расми 5. Гистограммаи андешаи омӯзгорон дар бораи нақши маҳфили «Шоҳномахонӣ» дар ташаккули худшиносии миллии мактаббачагон.

Натиҷаҳои бадастомада далели нокифоя будани худшиносии миллии хонандагонро равшан нишон медиҳанд. Аммо натиҷаҳои ташаккули худшиносии миллии хонандагон нишон доданд, ки дар таълими анъанавӣ ташаккули худшиносии миллии хонандагон кофӣ нест.

Аз рӯйи натиҷаҳои таҳлили марҳилаи аввали озмоиш хулосаи асосии зерин бароварда шуд: хонандагони гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ сатҳи кофӣ дониш, малака, сифатҳои худшиносии миллиро надоранд, сатҳи ташаккули худшиносии милли дар аксари хонандагон паст аст.

Пас, аз чунин чорабиниҳо марҳилаи муайянкунандаи озмоиш ба анҷом расид. Сипас, корҳо оид ба асосноккунии озмоиш оид ба шароити педагогии аз ҷиҳати назариявӣ асоснокшудаи ташаккули самаранокии худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» гузаронида шуданд.

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои озмоиши муайянкунанда имкон доданд, ки сатҳи пасти ташаккули худшиносии миллии хонандагон аз рӯйи ҷузъҳои маърифатӣ, шахсӣ-ҳавасмандкунӣ ва ғайрияти ошкор карда шавад.

2. Таҷрибаи ташаккулдиҳанда.

Мақсади марҳилаи ташаккулдиҳандаи озмоиш санҷиши амсилаи иҷтимоӣ - педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» буд.

Дар марҳилаи ташаккулёбии озмоиш мо роҳҳои мувофиқи ташаккули худшиносии миллии хонандагонро тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» муайян кардем. Бо мақсади пайгирӣ намудани динамикаи ташаккули худшиносии миллии донишҷӯён тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ», инчунин тақмили технологияи татбиқи амсилаи ташаккули худшиносии миллии донишҷӯён тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» баррасии бахшҳои ғосилавӣ ва назоратии натиҷаҳои санҷиш анҷом дода шуд.

Дар марҳилаи ташаккулдиҳандаи озмоиш дар гурӯҳи озмоишӣ таҳқиқот тибқи амсилаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ», ки мо таҳия кардем, гузаронида шуд. Натиҷаҳои самаранокӣ қори гурӯҳи озмоишӣ бо натиҷаҳои гурӯҳи назоратӣ муқоиса карда шуданд, ки дар он қор бо методи анъанавӣ, бе қорид қардани қгон тағйирот қурат меғирифт.

Барои ба низом даровардани татбиқи амсилаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ», мо маҷмуи қорабиниҳоро оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» таҳия ва қорӣ қардем.

Барои муайян қардани сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагон ба тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» истиғодаи равиши маҷмуӣ, ки намудҳои гуногуни қорабиниҳо ва равишҳои баҳодихиро дар бар меғирад, муҳим аст.

Накшаҳои муфассали чорабиниҳо ва сценарияҳо барои муайян кардани сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагон ба воситаи маҳфили «Шоҳномахонӣ». Ҳар як накша ҳадафҳо, омодагӣ, қадамҳои иҷро ва натиҷаҳои пешбинишударо дар бар мегирад.

Чорабини № 1: Викторинаи «Халқи худро шинос»

Мақсад: Муайян кардани дониши ибтидоии хонандагон дар бораи фарҳанг, анъана ва рамзҳои халқи худ.

Накша

1. Омодагӣ:

Саволхоро дар се сатҳи душворӣ омода карда, тақсим кунед:

1) Сабук (барои сатҳи паст): «Қадам чашни асосӣ дар фасли баҳор таҷлил карда мешавад?»

2) Миёна (барои сатҳи миёна): «Намунаи либоси миллии чӣ маънӣ дорад?»

3) Мураккаб (барои сатҳи баланд): «Қадам асбобҳои мусиқиро дар оркестрҳои анъанавӣ истифода мебаранд?»

Варақчаҳои саволро chop кунед ё слайд созед.

Тухфаҳо омода кунед (армуғонҳои рамзӣ).

2. Баргузорӣ:

– хонандагонро ба гурӯҳҳо тақсим кардан ё пешниҳод намудан, ки дар алоҳидагӣ иштирок кунанд.

– аз саволҳои оддӣ сар карда, бо навбат савол додан.

Хонандагоне, ки ба саволҳои мураккабтар посух гуфтанд, сатҳи баланди донишро нишон доданд.

3. Намунаҳои саволҳо:

1) Сабук: «Либоси анъанавӣ чӣ ном дорад?»

2) Миёна: «Чаро Суманак дар чашни Наврӯз омода карда мешавад?»

3) Мураккаб: «Се рақси анъанавӣ ва маънои онҳоро номбар кунед.»

4. Натиҷа:

– хонандагони сатҳи паст танҳо ба саволҳои осон ҷавоб доданд.

- сатҳи миёна худро дар блоки миёна нишон доданд.
- сатҳи баландро онҳое нишон доданд, ки саволҳои душворро ҳал мекунанд.

Чорабиниҳои №2: Нишасти мавзӯии «Сафар ба таърихи куҳан».

Мақсад: амиқтар кардани дониши хонандагон дар бораи анъанаҳо ва таърихи фарҳанги миллии тоҷик.

Нақша

1. Омодагӣ:

Дар бораи либос, анъана ва мусиқии миллии тоҷикӣ (аксҳо, наворҳо, ашёи рӯзгор) мавод ҷамъ кардан.

Рӯйнамоиро бо тасвирҳо омода намудан (ба таври powerpoint-нақли тасвирӣ ё плакатҳо).

Хонандагонро ба гурӯҳҳо тақсим кардан:

Гурӯҳи 1 –ум дар бораи либосҳои миллии суҳбат хоҳад кард.

Гурӯҳи 2 – юм дар бораи идҳои анъанавӣ.

Гурӯҳи 3-юм дар бораи асбобҳои мусиқӣ.

2. Баргузорӣ:

Нишасти эҷодиро бо муқаддимаи кӯтоҳ дар бораи аҳамияти худшиносии миллии оғоз кардан.

Ҳар як гурӯҳ мавзӯи худро пешниҳод мекунад (5-7 дақиқа).

Фаъолиятро бештар созад: ба хонандагон имконият диҳед, ки савол диҳанд ё унсурҳои либосро санҷанд.

3. Намунаи суҳанронӣ:

Либосҳои миллии: Либоси анъанавии занона либоси остиндароз ва ҷавохироти дурахшонро дар бар мегирад. Намунаҳои либос маънои амиқ доранд, ба монанди гулҳо рамзи баҳор ва ҳаёт ва ғайра мебошанд.

Идҳо: Наврӯз ҷашни баҳор ва навсозӣ. Барои он оши палав, суманак тайёр мекунанд, хонахоро оро медиҳанд ва ғайра.

4. Натиҷа:

Хонандагон бо сатҳи пасти худшиносии миллӣ- шунаванда миёна – иштирокчиёни мубоҳиса, баланд – ровиёни фаъол хоҳанд буд,

Чорабинии №3: Озмуни рақсии оҳанги «Шоҳномахонӣ» .

Мақсад: ташаккули эҳтиром ба фарҳанги миллӣ тавассути омӯзиши рақс.

Нақша

1. омодагӣ:

- 1) сабтҳои видеоиро бо унсурҳои рақси миллӣ пайдо кардан.
- 2) оmodасозии оҳанги мусиқӣ (мусиқии анъанавӣ).
- 3) толорро омода кардан, нақшхоро тақсим намудан (доварон, иштирокчиён).

2. Баргузорӣ:

- 1) оғоз бо намоиши рақси касбӣ.
- 2) гузаронидани семинари кӯтоҳ: ҳаракатҳои асосиро омӯхтан.
- 3) хонандагон мустақилона як намоиши хурд омода меkunанд.
- 4) доварон аз рӯйи меъёрҳо баҳо медиҳанд:
- 5) дақиқии ҳаракат.
- 6) ҷалби эҳсосӣ.
- 7) ҳунармандӣ.

3. Намунаи супориш:

1) «ичро кардани ҳаракатҳои асосии рақс, ки рамзи ҷашн ё маросим мебошад.»

2) хонандагони сатҳи баланд метавонанд рақсро бо унсурҳои худ пурра кунанд.

4. Натиҷа:

Сатҳи паст: кӯшиш меkunанд, ки ҳаракатхоро иҷро намоянд.

Сатҳи миёна: ҳаракатхоро бо хатои хурд иҷро меkunанд.

Сатҳи баланд: рақсро бо ифодаи худ иҷро меkunанд.

Чорабинии №4: Лоихаи оилаи ман ва анъанаҳои он.

Мақсад: Таҳкими робитаи эҳсосии хонандагон бо фарҳанги миллӣ.

Нақша

1. Омодагӣ:

Аз хонандагон маълумот дар бораи анъанаҳои оилавӣ (ҳикояҳои волидон, аксҳо, ашеҳо) ҷамъ кардан.

Намуна барои пур кардан:

- 1) «Оилаи шумо ҳар сол кадом ҷашнро қайд мекунад?»
- 2) «Шумо барои ин ҷашн чӣ мепазед?»
- 3) «Шумо кадом анъанаҳоро риоя мекунед?»

2. Баргузорӣ:

- 1) хонандагон ҳикояи кӯтоҳ (2-3 дақиқа) таҳия мекунанд.
- 2) қолаби намоиш: суҳанронии шифоҳӣ ё рӯзномаи деворӣ.
- 3) фаъолияти иловагӣ: намоишгоҳи аксҳои оилавӣ.

3. Намунаи ҳикоя:

«Оилаи ман иди Наврӯзро ҷашн мегирад. Мо оши палав тайер мекунем ва ба якдигар тухфаҳо медиҳем. Дар сари суфра, ҳатман, суманак ҳаст. Модар мегӯяд, ки ин рамзи баҳор ва хушбахтист.»

4. Натиҷа:

Сатҳи паст: далелҳои оддӣ мегӯянд.

Сатҳи миёна: эҳсоси шахсиرو илова месозанд.

Сатҳи баланд: маънои анъанаҳоро дарк мекунанд.

Пас аз гузаронидани марҳилаи ташаккулбӣи озмоиш, ба хонандагон пешниҳод карда шуд, ки сатҳи ташаккули дониш, малака, маҳорат ва сифатҳои аслиро, ки асоси мундариҷаи худшиносии миллиро ташкил медиҳанд, арзёбӣ кунанд.

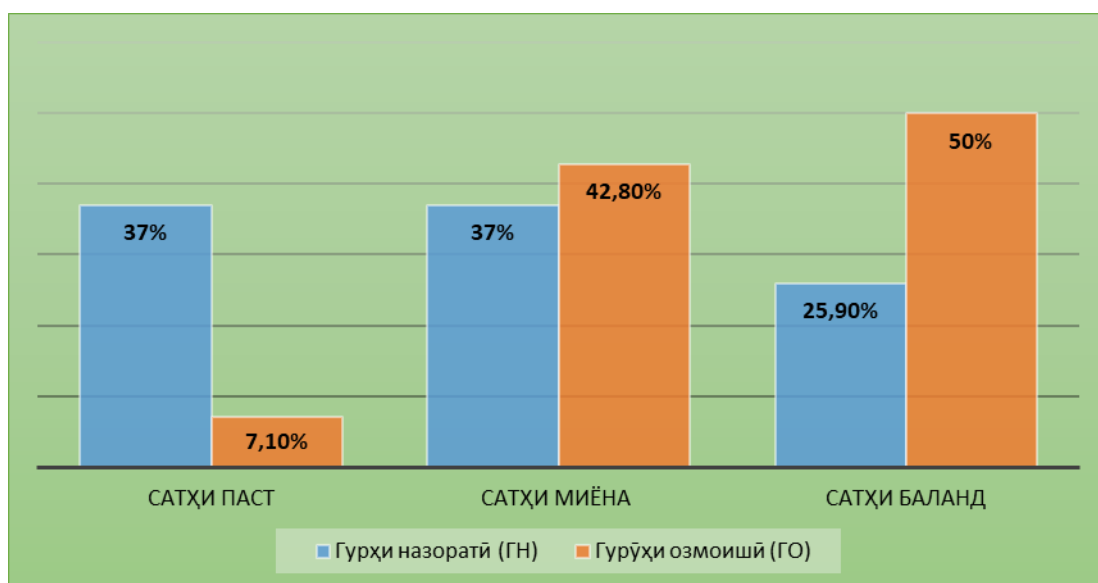
Ба хонандагони гурӯҳи озмоишӣ ва назоратӣ супориш дода шуд, ки эссе омода кунанд.

Интроекспекция (даруннигарӣ) тавассути эссе:

- 1) «Чӣ гуна шумо худро қаҳрамони «Шоҳнома» тасаввур мекардед?»
- 2) «Чаро ҳифзи мероси миллии дар ҷаҳони муосир муҳим аст?»

Натиҷаҳои ҷамъбастии худшиносӣ имкон доданд, ки дар бораи динамикаи тағйирот дар сатҳи ташаккули нишондиҳандаҳои

худшиносии миллӣ дар гурӯҳи озмоишӣ ва назоратӣ тасаввурот пайдо карда шавад (расми. 6).

Расми. 6. Сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» пас аз таҷрибаи ташаккулдиҳанда.

Дар асоси натиҷаҳои бадастомада дар динамикаи сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» дар ҳама нишондиҳандаҳо дар гурӯҳи озмоишӣ дар муқоиса бо гурӯҳи назоратӣ тағйироти мусбат (24,1%) ба амал омадааст.

Ҳамин тариқ, дар гурӯҳи озмоишӣ шумораи субъектҳои санҷишӣ бо сатҳи кофӣ ташаккули дониш, малака, маҳорат ва сифатҳои асосӣ, ки асоси пурмазмунӣ худшиносии миллиро ташкил медиҳанд, ба таври назаррас афзоиш ёфтааст ва кӯшишҳои асосӣ дар таҷрибаи ташаккулёбанда ба рушди онҳо равона карда шудаанд.

3.Марҳилаи назоратии озмоиш.

Натиҷаҳои кори озмоишӣ-педагогӣ оид ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» самаранок будани худро исбот карданд.

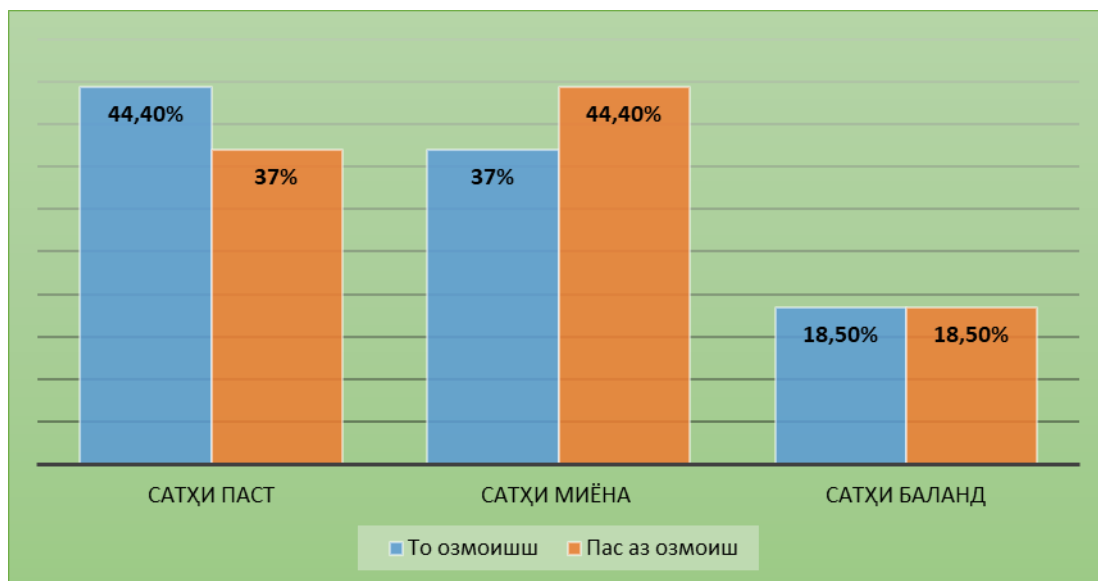
Дар чараёни корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ бо назардошти зиддиятҳои ошкоршуда ва дар асоси таҷрибаҳои муайянкунанда ва ташаккулёбанда озмоиши назоратӣ гузаронида шуд. Мақсади он ба даст овардани арзёбии объективии истифодаи маҳфили «Шоҳномахонӣ» дар раванди

ташаққули худшиносии миллии хонандагон буд. Корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ таҳти роҳбарии довталаб амалӣ карда мешуданд.

Ҳангоми гузаронидани озмоиши назоратӣ ҳамон равишҳое истифода шуданд, ки дар озмоиши муайянкунаанда истифода мешуданд, зеро барои ченкунии нишондиҳандаҳои доимӣ зарур буданд.

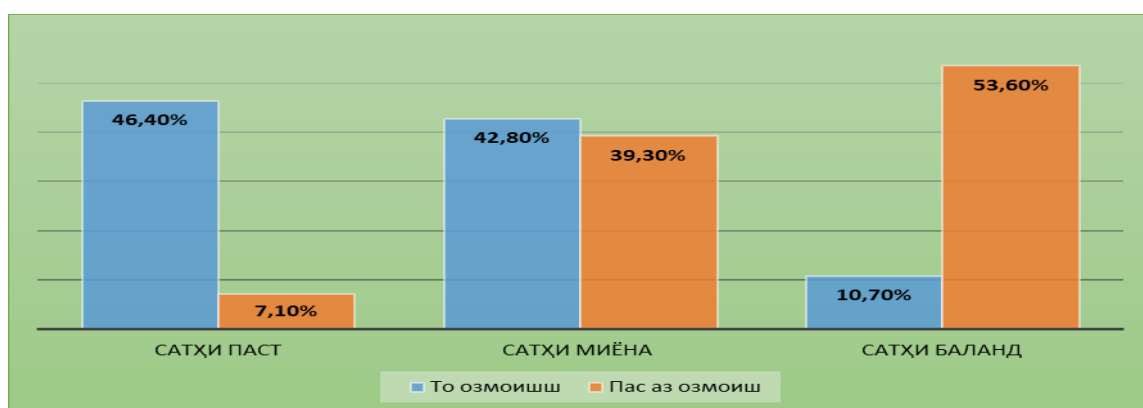
Натиҷаҳои санҷиш (Расми7):

Гурӯҳи назоратӣ (27 нафар):

Расми 7. Гистограммаи ташаққули худшиносии миллии хонандагони гурӯҳи назоратӣ пеш аз ва пас аз озмоиш дар асоси натиҷаҳо санҷиш.

Гурӯҳи озмоишӣ (28 нафар) (расми8.):

Расми 8. Гистограммаи ташаққули худшиносии миллии хонандагони гурӯҳи озмоишӣ пеш аз ва пас аз озмоиши педагогӣ дар асоси натиҷаҳо санҷиш.

Натиҷаҳои бадастомада нишон медиҳанд, ки дар гурӯҳи озмоишӣ сатҳи ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» дар муқоиса бо гурӯҳи назоратӣ, яъне самаранокии раванди таълим дар озмоиш аз рӯйи меъёри дохилӣ афзоиш ёфтааст.

Ҳамин тариқ, ҳангоми татбиқи амсилаи иҷтимоӣ-педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» самаранокии раванди таълим баланд мешавад, ки ба мо имкон медиҳад, то ҳулоса барорем, ки худшиносии миллии хонандагони гурӯҳи таҷрибавӣ тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» ташаккул меёбад ва фарзияи пешниҳодкардаи моро тасдиқ мекунад.

Баланд бардоштани самаранокии таълим кори осон нест ва малакаю меҳнати муайяно талаб мекунад. Он яке аз самтҳои асосии ташаккули худшиносии миллии хонандагон ба шумор меравад.

Ҳамин тариқ, амсилаи пешниҳодшудаи иҷтимоӣ-педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфили «Шоҳномахонӣ» бо тамоми ҷузъҳои он ба хонандагони гурӯҳи таҷрибавӣ имкон дод, ки на танҳо ба сатҳи баландтари ташаккули худшиносии миллии ноил шаванд, балки ба рушди камолоти шахсии онҳо мусоидат намуда, дар ошкорбаёнӣ, масъулият, дипломатия, чандирӣ, қатъият, афзоиши талабот ба худшиносии муваффақ дар муошират бо волидон, мактаббачагон ва муаллимон зоҳир гардид.

Ҳулосаи боби дуюм

Боби дуюми тадқиқоти диссертатсионӣ ба ошкор ва асосноккунии назариявии шароити педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути фаъолияти беруназсинфӣ, аз ҷумла тавассути иштирок дар маҳфилҳо ба монанди маҳфили «Шоҳномахонӣ» бахшида шудааст. Диққати асосӣ ба таҳияи амсилаи иҷтимоӣ-педагогӣ, тавсифи ҷузъҳои он, асоснок кардани нақши фаъолияти беруназсинфӣ, инчунин таҳлили натиҷаҳои татбиқи амалии ин модел равона карда шудааст. Дар

асоси маводи омӯхташуда ва корҳои анҷомдодашуда хулосаҳои асосии зеринро ҷудо кардан мумкин аст:

Яке аз натиҷаҳои марказии тадқиқот асоснок кардани амсилаи иҷтимоӣ-педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути фаъолияти маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» мебошад. Дар сохтори модел ҷузъҳои асосии зерин ҷудо карда шуданд:

- ҷузъи мақсаднокӣ, ки самти стратегии фаъолиятро ба ташаккули худшиносии устувори миллии ва рушди самтҳои арзишии марбут ба фарҳанги ватанӣ, забон, таърих инъикос мекунад;

- ҷузъи мундариҷавӣ, ки унсурҳои таълимӣ ва фарҳангӣ-тарбиявиро дар бар мегирад ва ба анъанаҳои халқӣ, маводи этнофарҳангӣ, эҷодиёти шифоҳии халқӣ, расму оинҳо ва расму оинҳо асос ёфтааст;

- ҷузъи муҳофизатӣ, ки тавассути шаклҳои фаъоли кор амалӣ карда мешавад: машғулиятҳои мавзӯӣ, мастер-классҳо, бозиҳои анъанавӣ, инсценировкаҳо, намоишҳои фолклорӣ;

- ҷузъи самарабахшӣ, ки дар сатҳи ташаккули худшиносии миллии, дараҷаи иштироки хонандагон ва нишон додани таваҷҷуҳ ба фарҳанги миллии худ ифода меёбад.

Амсилаи таҳиякардаи мо имкон дод, ки системаи мақсаднокӣ ташаккули худшиносии миллии дар доираи фаъолияти берун аз дарс сохта шавад ва дар амалияи педагогӣ самаранок будани худро исбот кунад.

Фаъолияти маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» ҳамчун анвои маҳфилҳои бузург аҳамияти баланди педагогӣ ва фарҳангӣ дорад. Беназирии онҳо дар он аст, ки онҳо ба эҳё, ҳифз ва маъмулгардонии унсурҳои фарҳанги анъанавӣ нигаронида шудаанд ва ба фаҳмиши амиқи шахсии хонандагон дар бораи мансубияти этникӣ мусоидат меkunанд.

Таҳлил нишон дод, ки иштирок дар маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» ба:

- ташаккули симои мусбати миллати худ ва эҳтиром ба дастовардҳои фарҳангии он замина мегузорад;

– рушди ифтихор аз анъанаҳои миллӣ ва мероси таърихро дар хонандагон бедор месозад;

– дарки шахсияти худро ҳамчун як қисми ҷомеаи васеи фарҳангӣ ташаккул медиҳад;

– Барои баланд бардоштани малакаҳои муошират, эътимод ба худ, хоҳиши нигоҳ доштани забон ва урфу одатҳои модарӣ кумак менамояд.

Фаъолияти маҳфиلى имкон дод, ки ҷанбаҳои таълимӣ, тарбиявӣ ва фарҳангӣ-маърифатӣ муттаҳид карда шаванд ва бо ин роҳ барои рушди комплекси хонандагон шароити мусоид фароҳам оранд.

Дар доираи ин боб нақши ҷорабиниҳои беруназсинфӣ, ки дар заминаи муассисаҳои таълимӣ гузаронида мешаванд, ҳамчун яке аз воситаҳои асосии педагогӣ, ки ба ташаккули ҳувияти миллӣ мусоидат мекунанд, баррасӣ карда шуд.

Ҷорабиниҳо ба монанди ҷашнҳои фолклорӣ, бозиҳои миллӣ, намоишгоҳҳои эҷодиёти халқӣ, фестивалҳои мусиқии анъанавӣ, намоишҳои театрӣ дар асоси эпосҳои халқӣ ба рушди шахсии хонандагон таъсири назаррас мерасонанд. Самаранокии онҳо боиси:

– таъсири эмотсионалӣ ва рӯйкарди устувори хонандагон ба мавзӯҳои омӯхташуда;

– ҷалби ҳамаи иштирокчиён ба фаъолияти эҷодӣ, ки ба азхудкунии беҳтари арзишҳои фарҳангӣ;

– баланд бардоштани ҳавасмандӣ ба худомӯзӣ дар соҳаи фарҳанги миллӣ;

– ташаккули малакаҳои фаъолияти дастаҷамъӣ ва эҳтиром ба фарҳангҳои дигар мегардад.

Ҳамин тариқ, ҷорабиниҳои беруназсинфӣ, ки ба раванди педагогӣ ворид карда шудаанд, дар тарбияи худшиносии миллии хонандагон ҳамчун катализатор баромад мекунанд.

Татбиқи амалии амсилаи иҷтимоӣ-педагогии пешниҳодшуда дар як қатор муассисаҳои таълимӣ гузаронида шуд. Натиҷаҳои таҳлил, ки ба таҳлили сатҳи худшиносии миллӣ пеш ва баъд аз татбиқи модел асос ёфтаанд, динамикаи мусбатро нишон доданд.

Дар байни натиҷаҳои муҳимтарин метавон:

- баланд бардоштани сатҳи огоҳии хонандагон дар робита ба мансубияти этникӣ;
- афзоиши таваҷҷуҳ ба фарҳанги миллӣ ва иштироки фаъол дар чорабиниҳои анъанавӣ;
- таҳкими эҳсоси ватандӯстӣ ва хоҳиши омӯхтани таърихи Ватан;
- ташаккули муносибатҳои мусбат нисбат ба намоёндагони миллатҳои дигар ва ғайраро метавон номбар кард.

Ҳамин тариқ, модел самаранокии баланди педагогиро нишон дод ва метавонад барои татбиқи васеи тарбияи миллию фарҳангии хонандагон тавсия дода шавад.

Яке аз шартҳои муҳимтарини татбиқи бомуваффақияти модел кори бомаҳорат ва мақсадноки омӯзгорон мебошад. Муаллим, ки на танҳо ҳамчун интиқолдиҳандаи дониш, балки ҳамчун дорандаи арзишҳои фарҳангӣ ҳузур дорад, дар ташаккули ҳувияти устувори миллӣ дар хонандагон нақши калидӣ мебозад.

Шартҳои зерини педагогӣ барои татбиқи самараноки модел ҷудо карда шудаанд:

- фароҳам овардани муҳити маданият маърифатӣ;
- таҳияи барномаи пурмазмун;
- татбиқи равиши шахиятмехвар;
- ташкили фаъолияти баланд;
- ҷалби мероси фарҳангии маҳаллӣ;
- ташаккули ҳамкорӣ бо оила ва ҷомеа.

Ҳамин тариқ, ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути фаъолияти маҳфилҳо танҳо дар сурати муносибати комплексӣ

имконпазир аст, ки дар он тайер кардани кадрҳои педагогӣ нақши муҳим мебозад.

Таҳлили дар ин боб гузаронидашуда имкон медиҳад, ки истифодаи амсилаи иҷтимоӣ-педагогӣ, ки ба фаъолияти маҳфилӣ (хусусан, маҳфилҳои «Шоҳномаҳои») асос ёфтааст, воситаи самараноки ташаккули худшиносии миллии хонандагон мебошад. Шароити пешниҳодшудаи педагогӣ, шаклҳо ва усули кор метавонанд дар муассисаҳои гуногуни таълимӣ, хусусан дар муҳити бисёрфарҳангӣ бомуваффақият татбиқ карда шаванд. Ин имкон медиҳад, ки тарбияи худшиносии миллии ба қисми ҷудонашавандаи системаи таълимии мактаби муосир, ки ба ташаккули шахсияти ҳамоҳангшуда, аз ҷиҳати фарҳангӣ огоҳ ва аз ҷиҳати иҷтимоӣ масъулиятнок нигаронида шудааст, табдил ёбад.

ХУЛОСА

Мо дар асоси принципҳои диалектикаи таърихию мантиқӣ масъалаҳои ташаккул, марҳилаҳои рушд ва фаъолияти худшиносии миллии хонандагонро тавассути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» мавриди баррасӣ қарор додем. Дар хотима бояд таъкид кард, ки он ба сифати падидаи идеалии гуногунҷабҳа амал мекунад ва метавонад аз нигоҳи мафкураи маърифатӣ мавриди омӯзиш қарор бигирад. Ин як масъалаи махсуси худидоракунии мебошад. Худшиносии миллии ягонагии мансубияти миллии, пойбандии арзишҳои миллии, хоҳиши мустақилияти давлатӣ ва ватандӯстро ифода мекунад. Он дар асоси психология ва худшиносии этникӣ ба вуҷуд меояд ва руҳияи миллиро дар сатҳи ҳасти ва моҳияти маънавӣ ифода мекунад, шуури ин падидаро мустаҳкам менамояд.

Дар асоси натоиҷи таҳқиқоти мо худшиносии миллии системаи шаклбихҳои маънавӣ мебошад, ки бо як унсури интегратсионӣ муттаҳид карда мешаванд. Нақши ибтидоӣ ҳамгироиро унсурҳои сохторӣ ва сатҳҳои худшиносии миллии мебозанд.

Онҳо имконият медиҳанд, ки вазифаҳои асосӣ ҳамчун роҳи фаҳмидан, дарк кардани манфиатҳои миллии, муайян кардани ҳадафҳо ва ормонҳои ҳастии миллии, ташкили ҳаёти ҷамъиятӣ, муносибатҳо бо дигар этносҳо муайян карда шаванд.

Хулоса, таъкид кардан мумкин аст, ки аз нуқтаи назари мо худшиносии миллии ҳамчун таълими махсуси маънавӣ ба вуҷуд меояд ва амал мекунад, зеро он тақдири этнос, ҳозира ва ояндаи онро муайян мекунад. Он маркази хотираи таърихӣ аст, аммо дар айни замон ба шумо имкон медиҳад, ки ояндаи этносро дарк кунед. Худшиносии миллии ҳамчун падидаи муттаҳидкунандаи арзишҳои маънавии этнос амал мекунад ва асоси аслии он забон, фарҳанг ва анъанаҳо мебошанд, аз ин рӯ, зарурати шадиди нигоҳ доштани онҳо, муносибати эҳтиёткорона ба

онҳо ба миён меояд. Худшиносии миллӣ дар баробари унсурҳои дониш, ки мавҷудияти этносро инъикос меkunанд, неруи ояндаро фаро мегирад.

Таҳқиқоти мо нишон дод, ки худшиносии миллӣ натиҷаи иродаи сиёсии элитаи миллӣ мебошад, ки оммаро дар асоси арзишҳои маънавии этнос ва дар доираи идеологияи миллӣ-давлатӣ сафарбар мекунад ва маҳсули эҷоди маънавии он мебошад. Он мақсад, маъно, стратегияи мавҷудияти этносро аз нуқтаи назари гузашта ҳозира ва оянда ташаккул медиҳад ва тарҳрезӣ мекунад, иродаи муайяни сиёсиро ифода менамояд.

Худшиносӣ, ки дар маҷмӯъ, бо тамоми пайомадҳо ва робитаҳои мантиқии худ ба шинохти на танҳо маънавиёти дохилии як гурӯҳи этникӣ, балки қонуниятҳои рушди фарҳанг низ роҳ мекушояд. Фарҳанги як қавм барои рушди худшиносӣ муҳити мусоид мебошад. Ин як масъалаи махсус аст ва тадқиқоти мустақилро талаб мекунад.

Ба ҳамин тариқ дар рисола:

- ҷанбаҳои фалсафӣ, сотсиологӣ ва педагогии мафҳуми худшиносии миллӣ муайян карда шудаанд;
- ҷорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон асоснок карда шудаанд;
- маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон асоснок карда шудаанд;
- амсилаи иҷтимоӣ педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон таваҷҷути маҳфилҳои Шаҳномаҳои таҳия карда шудааст;
- муҳити таълимӣ ҳамчун омил ташаккули худшиносии миллии хонандагон собит карда шудааст;
- самаранокии ҷорабиниҳои беруназсинфӣ ҳамчун воситаи ташаккули худшиносии миллии хонандагон дақиқ карда шудааст;
- таъсири ҳамкориҳои мактаб ва оила дар ташаккули худшиносии миллии хонандагон таваҷҷути маҳфилҳои «Шоҳномаҳои» асоснок карда шудааст;

– ба таври озмоишӣ самаранокии амсилаи иҷтимоию педагогии ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути маҳфилҳои «Шоҳномахонӣ» тасдиқ карда шудааст.

Дар асоси натиҷаҳои бадастомада тавсияҳои методӣ таҳия карда шуданд, ки ба ташаккули худшиносии миллии хонандагон тавассути воситаҳои кори маҳфили равона карда шудаанд.

Муқаррароти асосӣ:

1. Маҳфили «Шахномахони» - ро дар заминаи муассисаи таълимӣ ташкил намуда, онро ба системаи фаъолияти беруназсинфӣ дохил намояд.

2. Дар асоси барнома асарҳои эпоси тоҷикии «Шоҳнома» ҳамчун воситаи тарбияи маънавӣ ва ахлоқӣ гузошта шаванд.

3. Шаклҳои интерактивии омӯзишро истифода бояд бурд: сахнасозӣ, лоиҳаҳои эҷодӣ, мубоҳисаҳо, устохонаҳои санъат.

4. Дар ҷараёни татбиқи барнома хусусиятҳои синну соли наврасон ва принсипҳои муносибати шахсӣ ба назар гирифта шаванд.

Дурнамои таҳқиқоти минбаъда:

Таҳқиқоти гузаронидашуда як қатор самтҳои ояндадорро барои фаҳмиши минбаъдаи илмӣ ва истифодаи амалӣ мекушояд:

1. Васеъ кардани аудиторияи синну сол. Усули ташаккули худшиносии миллии, ки дар доираи маҳфили «Шоҳномахонӣ» амалӣ карда шуда, метавонад барои хонандагони синфҳои ибтидоӣ, инчунин барои донишҷӯёни коллеҷҳо ва донишгоҳҳо бо назардошти хусусиятҳои синну сол ва психологӣ-педагогӣ мутобиқ карда шавад.

2. Муқоисаи байнифарҳангӣ. Таҳлили муқоисавии таъсири мероси эпикӣ ба ташаккули худшиносии миллии дар фарҳангҳои гуногун ояндадор аст (масалан, муқоисаи «Шоҳнома» бо «Манас», «Илиада», «Беовульф» ва ғайра).

3. Интеграция бо технологияҳои иттилоотӣ. Таҳияи захираи рақамӣ ё барномаи мобилӣ дар асоси «Шоҳнома» имконпазир аст, ки ба тарбияи хувияти фарҳангӣ дар наврасон дар шакли интерактивӣ равона шавад.

4. Сохтани маҷмааи методӣ. Дар асоси тадқиқоти гузаронидашуда, таҳияи маҷмӯи дастурҳои методӣ, барномаҳо ва дафтарчаҳои корӣ барои омӯзгорон, ки дар системаи таҳсилоти иловагӣ кор мекунанд, мақсаднок аст.

5. Омӯзиши таъсир ба шахсияти шахрвандӣ. Вазифаи муҳим таҳқиқи робитаи байни ташаккули худшиносии миллӣ ва ҳувияти шахрвандӣ мебошад, ки махсусан дар ҷомеаи бисёрмиллатӣ муҳим аст.

6. Истифода дар муҳити бисёрфарҳангӣ. Ин усул метавонад барои мактабҳое, ки дорои таркиби бисёрфарҳангии хонандагон мебошанд, мутобиқ карда шавад, ки дар он муҳим аст, ки муносибати эҳтиромона ба фарҳанги халқҳои дигар тавассути донишони анъанавӣ худ ташаккул дода шавад.

7. Интеграцияи байнифаннӣ. Ҷорӣ намудани унсурҳои барномаи «Шоҳномаҳои» ба курсҳои интегралӣ (адабиет + таърих, адабиет + санъат) ояндадор аст, ки ҳавасмандиро баланд мебардорад ва тафаккури байнифании хонандагонро инкишоф медиҳад.

РҶӮҲАТИ МАНБАӢҲОИ ИСТИФОДАШУДА

1. Абулқосим Фирдавсӣ. «Шохнома» ҷ. 4 [Матн] / Фирдавсӣ Абулқосим. Душанбе. 1965. - С.237- 380.
2. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. - М.: Наука, 1980. 336 с.
3. Аверкина Ю.П. Проблемы психологического развития в социальной психологии [Текст] / Ю.П. Аверкина // 18-й Международный психологический конгресс., 1966. 362 с.
4. Агеев, В.В. Культурное наследие как основа духовно-нравственного воспитания школьников. [Текст] / В.В. Агеев. М.: Изд-во РГПУ. 2007. 198 с.
5. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать. [Текст] / Ю.П. Азаров. М., 1985. 230 с.
6. Азаров Ю.П. Семейная педагогика: Педагогика любви и свободы. [Текст] / Ю.П. Азаров. М., 1993.-168 с.
7. Аймре И.А. Роль семьи в изменении социальной структуры общества в условиях социализма. Автореф. дис.к.ф.н. [Текст] / Аймре И.А. -М., 1976.- 20 с.
8. Алексеева А.В. Национальное самосознание и воспитание личности в школе [Текст] / А.В. Алексеева. – Ростов-на-Дону: Ростовский государственный университет. 2018. – 298 с.
9. Ананьев А.А. История и культура как средство формирования гражданственности школьников. [Текст] / А.А. Ананьев. М.: Изд-во МГУ. 2017. 300 с.
10. Арутюнова Н.Д. Национальная идентичность в современном мире. [Текст] / Н.Д. Арутюнова. Москва, 2020.
11. Арутюнян С.М. Нация и ее психический склад (Соц.-псих. аспект национальных отношений): Дис.докт. филос. наук. [Текст] / С.М. Арутюнян М.,1969. 270 с.

12. Афзалов Х.С. Таърихи педагогикаи халқи тоҷик (китоби дарсӣ). [Матн] / Х.С. Афзалов. Д., 1994.
13. Афзалов Х.С. Школа и педагогическая мысль в Иране в конце XII–XX вв. [Матн] / Х.С. Афзалов. Д., 1992.
14. Афзалов Х.С. Системаи маорифи халқ дар мамлакатҳои мутараққӣ ва рӯ ба тараққӣ ниҳода. [Матн] / Х.С. Афзалов. Д., 1998, 212 с.
15. Ачылова Р.А. Нация и семья. [Текст] / Р.А. Ачылова. Фрунзе: Илим. 1987. 188 с.
16. Бабанкий Ю.Н. Педагогика. [Текст] / Ю.Н. Бабанкий. М.: Педагогика, 1983 - 240 с.
17. Байбурин А.К. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточно-славянских обрядов. [Текст] / А.К. Байбурин. СПб.: Наука, 1993. 237 с.
18. Байбурин А.К., Топорков А.Л. У истоков этикета: Этнографические очерки. [Текст] / А.К. Байбурин., А.Л. Топорков. Л.: Наука, 1990. 165 с.
19. Байзоев А. Баъзе масъалаҳои назариявӣ ва амалии муносибати босалоҳият ба таълим (дастури методӣ). [Матн] / А. Байзоев. Душанбе: Донишварон, 2018. – 40 с.
20. Байзоев А. Масъалаҳои мубрами ислоҳоти соҳаи маориф (ба муносибати 30-солагии Истиқлоли давлатӣ). [Матн] / А. Байзоев. Душанбе: Сифат, 2021. – 196 с.
21. Байзоев А. Муносибати босалоҳият аз таълими алифбо шуруъ мешавад (роҷеъ ба методикаи таълими алифбои тоҷикӣ ба хориҷиён) [Матн] / А. Байзоев. // Маводи Конференсияи байналмилалӣ “Масъалаҳои назариявӣ ва амалии забоншиносии типологӣ-муқоисавӣ, забоншиносии тоҷик ва усулҳои нави омӯзиши забонҳои хориҷӣ. Душанбе. 2023. – С.401-410.
22. Байзоев А. Мутобиқати стандартҳои фаннӣ, барномаҳои таълим ва роҳнамоҳои омӯзгор ба муносибати босалоҳият: таҳлил ва тавсияҳо // Татбиқи муносибати босалоҳият ба таълим дар муассисаҳои таълимӣ.

[Матн] / А. Байзоев. Маводи Конференсияи ҷумхуриявии илмӣ-амалӣ бахшида ба Рӯзи Ваҳдати миллӣ. Душанбе: Нигор, 2018. – С. 46-54.

23. Байзоев А., Исмаев С. Хусусиятҳои татбиқи муносибати босалоҳият дар таълими “Алифбои ниёгон” [Матн] / А. Байзоев. // Татбиқи муносибати босалоҳият ба таълим дар муассисаҳои таълимӣ. Маводи Конференсияи ҷумхуриявии илмӣ-амалӣ бахшида ба Рӯзи Ваҳдати миллӣ. Душанбе: Нигор, 2018. – С. 104-109.

24. Бакотин Р.В. Теория и практика социально-педагогического взаимодействия в работе с семьёй [Текст] / Р. В. Бакотин, Ю. В. Бакотина // Теория и практика современного воспитания и обучения : материалы Междунар. науч.-практ. конф. – Воронеж, 2023. – С. 152-154. – Электронная копия доступна на сайте Elibrary. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=54022184> (дата обращения: 19.11.2024)

25. Барномаи таълими «Одобнома». Душанбе. 1996.

26. Белов В.Л.: Очерки о народной эстетике. [Текст] / В.Л.Белов М: Молодая гвардия, 1982.-218с.

27. Беляев, В. В. Механизмы формирования национального самосознания учащихся в условиях культурного многообразия. [Текст] / Беляев В. В. Новосибирск: Наука. 2011, 224с.

28. Бердяев Н.А. Самопознание. [Текст] / Н.А.Бердяев Л.,1991.170с.

29. Болотова Н.В. Социально-педагогические аспекты формирования культурной идентичности у учащихся через историческое наследие. [Текст] / Н.В. Болотова. Екатеринбург: Издательство Уральского федерального университета. 2016. 240с.

30. Бромлей Ю.В., Подольный Р.Г. Создано человечеством. [Текст] / Ю.В.Бромлей, Р.Г.Подольный. М.: Политиздат, 1984. - 302с.

31. Бромли, Ю.М. Очеркҳо оид ба назарияи этнос. [Текст] / Ю.М. Бромли. – М.: Наука, 1983. – 142 с.

32. Волков Г.Н. Этнопедагогика. [Текст] / Г.Н.Волков М.,1999.168 с.

33. Воспитание детей в семье: Примерная программа и методические рекомендации по педагогическому просвещению родителей [Текст] / Сост. Р.А.Низамов. Казань: Татарское кн. изд-во, 1983. - 64 с.
34. Воспитательная система школы: проблемы управления. Очерки прагматической теории. Под ред. В.А. Караковского и др. М., 1997 -112с.
35. Гармаева М.Н. Национальное самосознание как феномен культуры: (на мат. истории культуры Бурятии): Дис.канд. филос. наук. [Текст] / М.Н. Гармаева. М., 1994. 157 с.
36. Гачев Г.Д. Национальные образы мира. [Текст] / Г.Д. Гачев. М., 1988. - 21 Ос.
37. Гегель Г. В. Ф. Философская пропедевтика [Текст] / Г.Гегель // Работы разных лет: в 2 т. М.: Мысль, 1971. Т. 2. С. 7-209.
38. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук: в 3 т. Т. 3. Философия духа. М.: Мысль, 1977. 471 с.
39. Гегель, Г. [Текст] / Г.Гегел. - М., 1956.
40. Герасимов И.Г. Философско-методологические проблемы изучения кооперативных процессов в обществе. [Текст] / И.Г. Герасимов. - М., 1990. 194 с.
41. Герцен А.И. Собрание сочинений: В 30-ти т. М.: Изд-во АН СССР, Т.1., 1954. 304 с.
42. Гершунский Б.С. Философия образования [Текст] / Б.С. Гершунский. М.: «Флинта». 1998. 230с.
43. Гизатов К.Т. Национальное и интернациональное в советском искусстве. [Текст] / К.Т. Гизатов. Казань: Тат. кн. изд-во, 1982. - 130с.
44. Гиппократ. О воздухах, водах и местностях [Текст] / Гиппократ // Избр. кн. М.: Госиздатбиологической и медицинской литературы, 1936. 336 с.
45. Голоухова Г.Н. Методика и технология работы социального педагога: учеб. пособие Гиппократ. Г. Н. Голоухова. Архангельск: ПГУ. 2010. 152с. Электронная копия доступна на сайте БГЕНЛ.

URL: <http://lib.pomorsu.ru/contentfull/Ucheb/golouhovametodikasozrab.pdf>
(дата обращения: 19.11.2024).

46. Гребенников И.В. Повышение педагогической культуры родителей как основа совершенствования семейного воспитания школьников. [Текст] / И.В. Гребенников. Дисс.канд. пед. наук. М., 1971. - 170с.

47. Гребенников И.В. Семья: воспитательные возможности. [Текст] / И.В. Гребенников. - М.: Знание, 1985. 209 с.

48. Громыко М.М. Мир русской деревни. [Текст] / М.М. Громыко. М.: Мол. гвардия, 1991. 246 с.

49. Громыко М.М. Традиционные нормы поведения и формы общения русских крестьян XIX в. [Текст] / М.М. Громыко. М: Наука, 1986. 278 с.

50. Грязнова И.А. Роль народного искусства в воспитании национального самосознания у школьников. [Текст] / И.А. Грязнова. Москва: Издательство «Наука».2014, 186с

51. Гудкова А.В., Серопян Н.С. Культура и традиции, как важный фактор формирования национального самосознания [Текст] / А.В. Гудкова, Н.С. Серопян // Новая наука: Современное состояние и пути развития. 2017. Т. 2. № 3. С. 29-32.

52. Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера человека. [Текст] / Л.Н. Гумилев Л.: Изд-во Ленингр.ун-та, 1989. 179с.

53. Гуров В.Н. Социальная работа школы с семьей. [Текст] / В.Н. Гуров М.- Ставрополь: Изд-во СГУ, 2001.- 155с.

54. Давлатшоев И. Рушди ҳамкориҳои мактаб, оила ва ҷомеа дар тарбияи маънавии мактабиён. Дастури методӣ. [Матн] / И. Давлатшоев. Душанбе: 2015.-153 с.

55. Давлатшоев И. Тарбияи маънавии мактабиён дар рӯҳияи ананаҳои миллии халқи тоҷик. Монография. Китоби 2. Зери таҳр. А. Муллоев. [Матн] / И. Давлатшоев. Душанбе: Аржанг. 2011. 158 с.

56. Давлатшоев И., Давлатзода Қ., Рӯзиева Ш. Асосҳои педагогии тарғиб ва ҳифзи меороси маънавии таърихи пурифтихори халқи тоҷик миёни наврасону ҷавонон. [Матн] / И. Давлатшоев. Душанбе: 2022. Сифат.- 92 с.

57. Давлатшоев И., Раҳимзода Х., Шукурова Н., Имомназаров Д., Кӯчакшоев Д. Танзими арзишҳои фарҳангӣ ва нақши муқаддасоти миллӣ дар тарбияи маънавии мактабиён. Дастури методӣ. [Матн] / И. Давлатшоев, Х.Раҳимзода, Н.Шукурова, Д.Имомназаров, Д.Кӯчакшоев Душанбе. 2010.180 с.

58. Данилова И.М. Образование и воспитание в контексте национальной идентичности [Текст] /И.М. Данилова. – Уфа: Башкирский государственный университет. 2016. 242 с.

59. Дашдамиров А.Ф. Национальные моменты индивидуального самосознания [Текст] / А.Ф. Дашдамиров. Дис. канд. филос. наук. М. 1968. 240 с.

60. Джидильдин Н.Д. Единство интернационального и национального в психологии советского народа. [Текст] / Н.Д.Джидильдин. Алма-Ата. 1989. 190с.

61. Джунусов М.С. Актуальные вопросы теории и практики социалистического интернационализма. [Текст] / М.С. Джунусов // Доклады на научной конференции по теоретическим проблемам социалистического интернационализма. М., 1968. - С.101-103.

62. Джунусов М.С. Личность и нация [Текст] / М.С. Джунусов // Актуальные философские проблемы общественного развития: Материалы к XV Всемир. филос. конгрессу. М. 1973.- С.130-135.

63. Дреев О.И. Роль национальных обычаев и традиций в социальной регуляции поведения: [Текст] / О.И.Дреев. Дис.канд. псих. наук. Л., 1982. 161 с.

64. Дробижева Л.М. Сближение культур и межнациональные отношения в СССР [Текст] / Л.М. Дробижева // Советская этнография. 1976. - №6, С. 18

65. Евдокимов П. Г. Проблемы национального самосознания в истории общественной мысли. [Текст] / П.Г. Евдокимов. Волгоград. 1990. 130 с.

66. Елисеева А.П. Особенности жизнестойкости и стрессоустойчивости родителей, воспитывающих детей с ограниченными возможностями здоровья [Текст] / А.П. Елисеева // Ученые записки университета им. П. Ф. Лесгафта. – 2020. – № 2 (180). – С. 497-501. – Электронная копия доступна на сайте КиберЛенинка. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-zhiznestoykosti-i-stressoustoychivosti-roditeley-vospityvayuschih-detey-s-ogranichennymi-vozmozhnostyami-zdorovya> (дата обращения: 19.11.2024).

67. Ершов В.А. Патриотическое воспитание в образовательных учреждениях [Текст] / В.А. Ершов. – СПб.: Издательство «Образование», 2016. – 211 с.

68. Ершова Н.А. Национальное самосознание и воспитание школьников [Текст] / Н.А. Ершова. – М.: Просвещение, 2016. – 214 с.

69. Жарина, Л. В. Культура как средство формирования национального самосознания на современном этапе (на примере Республики Беларусь] <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-kak-sredstvo-formirovaniya-natsionalnogo-samosoznaniya-na-sovremennom-etape-na-primere-respubliki-belarus> (дата обращения 01.01.2024)

70. Захарова И.Ю. Культурное наследие и духовно-нравственное воспитание в школе: теоретические и практические аспекты. [Текст] / И.Ю. Захарова. Казань: Казанский университет. 2015. 270 с.

71. Зембатова Л.Т. Проблема формирования национального самосознания младших школьников в условиях региона [Текст] / Л.Т. Зембатова // Мир науки, культуры, образования. 2018. №5. - С.168-172.

72. Зимин А. А. Слово о полку Игореве. [Текст] / А. А. Зимин. СПб.: Дмитрий Буланин. 2012. 516 с.

73. Иванов А.В. «Методика воспитания национального самосознания в образовательных учреждениях». [Текст] / А.В. Иванов Санкт-Петербург. 2019.

74. Иматзода Л.М., Улфатов М. Роҳҳои инкишофдиҳои салоҳияти хониши хонандагони синфҳои ибтидоӣ ҳангоми корҳои беруназсинфӣ [Матн] / Л.М.Иматзода, М.Улфатов. Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. Душанбе.2022. №2(38). - С.104-110.

75. Иматзода Л.М., Фозилов С., Гулов А. Назарияи таълим [Матн] / Л.М.Иматзода, С.Фозилов, А.Гулов. Душанбе. «Контраст». 2023. 136 с.

76. Иматова Л.М., Азизова Ф. ва диг. Педагогикаи умумӣ /Қисми 2/ [Матн] / Л.М. Иматова, Ф.Азизова. Душанбе. Матбааи ДДОТ ба номи С.Айнӣ. 2019. 229 с.

77. Иматова Л.М., Ҳабибова О. ва диг. Педагогикаи умумӣ /Қисми 1/ [Матн] / Л.М.Иматова, О.Ҳабибова. Душанбе. Матбааи ДДОТ ба номи С.Айнӣ. 2018. 239 с.

78. Исмоил ибни Муҳаммад ибни Халил ал Аҷлунӣ. Кашф ал Хафо ва Музил ал Илбос. Нашри «Risalah Publishing». Бейрут. 2012, ҷилди 1-2, - С.262.

79. Каримова И.Х. Фундаментальные исследования педагогического наследия. [Текст] / И.Х. Каримова // Паёми академияи таҳсилоти Тоҷикистон - Вестник академии образования Таджикистана. №1 (26), 2018, с.27-31.

80. Каримова И.Х., Негматов С.Э. Вазъи бисёрзабонӣ ва таълими бтсёрфарҳангӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», [Матн] / И.Х.Каримова, С.Э.Негматов // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, 1(38), 2021»,

81. Каримова И.Х., Шарифзода Ф. Актуальные проблемы поликультурного и полилингвального образования в Республике Таджикистан». [Текст] / И.Х.Каримова, Шарифзода Ф. Душанбе. 2018. 175 с.

82. Карлейль Т. Герои и героическое в истории. Публичные беседы / пер. с англ. [и вступ. ст.] В. И. Яковенко. М.: Вуз. кн., 2012. 276 с.

83. Карташова С.Г. Воспитание гражданственности и патриотизма у школьников [Текст] / С.Г. Карташова. – М.: РИПО, 2014. – 189 с.
84. Кекиева С.Н. Сущность, структура и функции национального самосознания // Наука. Инновации. Технологии. 2009. № 6. С. 149-150.
85. Ключевский О.В. Князев Ю.А. Сущность и педагогическая значимость школьного краеведения //Преподавание истории в школе. 1989. -№6,-С. 132-135.
86. Ковалевский П.И. Психология русской нации. СПб., 1915. 160 с.
87. Қодиров Қ.Б. Афкори педагогии ҳамасрони Рӯдакӣ [Матн] / Қ.Б. Қодиров (дар ҳаммуаллифӣ)”. Душанбе. 2008.
88. Қодиров Қ.Б. Тарбияи шахсият ва ташаккули сифатҳои ахлоқӣ дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ.[Матн] / Қ.Б. Қодиров. Д., 2001.
89. Қодиров Қ.Б. Таълимоти маорифпарварӣ дар таърихи афкори иҷтимоии халқи тоҷик”. [Матн] / Қ.Б. Қодиров. Д., 2006.
90. Қодиров Қ.Б. Таърихи тарбия, мактаб ва афкори педагогии тоҷикон аз замонҳои қадим то зуҳури ислом». [Матн] / Қ.Б. Қодиров. Д., 1998.
91. Козлов В.И. Некоторые проблемы теории нации [Текст] /В.И. Козлов //Вопросы истории. 1967. №1. С. 91-96.
92. Козлов, В.И. [Текст] / В.И. Козлов — СЭ. 1967. №2. — С. 100-111.
93. Кон И.С. Социология личности. [Текст] / И.С. Кон. М: Политиздат, 1967. - 383 с.
94. Кон И.С. Этнография родительства. [Текст] / И.С. Кон. М., 2000. - 138с.
95. Консепсияи миллии маълумот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 майи соли 2002, №200.
96. Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 марти с.2006, №594.

97. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (ҚХҚТ аз соли 1993), Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» таҳрири нав бо тағйироту иловаҳо аз 22- июли соли 2013 №1004).

98. Корнилов, А. М. Этнокультурное воспитание в школьном обучении: идеи, практика, перспективы. Омск: Издательство Омского государственного университета. 2011, 268с

99. Королев С.И. Вопросы этнопсихологии в работах зарубежных авторов. [Текст] / С. И. Королев. М.: Наука, 1970. 100 с.

100. Коростелева Н.А. Особенности организации социально-педагогической работы с современной семьей / Н. А. Коростелева, Т. П. Смолькина // Социально-педагогическая и психологическая поддержка родительства: опыт, проблемы, перспективы: сб. ст. по материалам III Междунар. науч.-практ. конф. Минск, 2023. – С.333–339. – Электронная копия доступна на сайте БГПУ. URL: http://elib.bspu.by/bitstream/doc/62750/1/Социально-педагогическая%20и%20психологическая%20поддержка%20родительства%202023_0333-0339.pdf (дата обращения: 19.11.2024).

101. Коротаев А.А., Тамбовцева Т.С. Исследования индивидуального стиля педагогического общения // Воп. психолог. 1990.- № 2.- С.62-69.

102. Кочетов А.И. Воспитательная система — теория, проблемы, альтернативы. Минск, 1997. - 146 с.

103. Крамаренко С.Г. Индивидуальный подход к родителям школьников в процессе педагогического всеобуча. Дисс.канд. пед. наук.- М., 1989. 215 с.

104. Крапивинский, С.Е. Фалсафаи иҷтимоӣ: Китоби дарсӣ. / С.Э. Крапивинский. – Нашри 4, ислохшуда. – М.: ВЛАДОС, 2003. – 416 с., с. 41.

105. Краснова М.П. Методика работы с детьми по развитию национального самосознания [Текст] / М.П. Краснова. – Тула: Тульский педагогический университет, 2015. – 174 с.

106. Крившенко Л.П., Вайндорф-Сысоева М.Е. Педагогика / Под ред. Л.П. Крившенко. - М.: Проспект, 2004. - 432 с.
107. Куббель Л.Е.. Очеркҳои этнографияи потестарӣ-сиёсӣ – М., 1988.185 с.
108. Кулешов В.С. Развитие национального самосознания учащихся [Текст] / В.С. Кулешов. – СПб.: Наука, 2013. – 268 с.
109. Куликова С.В. Формирование национального самосознания россиян: от педагогической аксиологии к воспитательным практикам // Проблемы современного образования. 2018. № 3. С. 27-34.
110. Қуръони карим (асл ва матни тарҷумаи тоҷикӣ).-Душанбе. «Ирфон», 2007.с.517. Сураи Ҳучурот, ояи 13.-606 с.
111. Куфтяк Е.В. Семейная устойчивость как психологический феномен // Сибирский психологический журнал. – 2010. – № 38. – С. 38-44. – Электронная копия доступна на сайте Кибер Ленинка. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/semeynaya-ustoychivost-kak-psihologicheskiy-fenomen> (дата обращения: 19.11.2024).
112. Кухтина Ю.Н. Воспитанность и духовно-нравственные качества личности современных школьников // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. - 2015. - № 2. - С. 111 - 113.
113. Лебедев А.М. Патриотическое воспитание школьников в современной школе [Текст] / А.М. Лебедев. – М.: Издательство «Образование», 2014. – 322 с.
114. Лебедев, А.С. М.: Издательство НИУ ВШЭ. 2012, 420 с.
115. Лебедева Н.М. Роль национальной культуры в воспитании школьников [Текст] / Н.М. Лебедева. – Нижний Новгород: Нижегородский университет, 2014. – 199 с.
116. Лутфуллозода М. Тоҷикистони соҳибистиклол ва масъалаҳои тарбия. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 2001.
117. Лутфуллозода М. Адаб тоҷест аз нури илоҳӣ. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 2011.

118. Лутфуллозода М. Андешаи миллӣ, ташаккул ва тарбияи он. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе, «Собириён». 2010.
119. Лутфуллозода М. ва дигарон Барномаи «ифтихори ватандорӣ» дар синфҳои 3-4». [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе, 2002.
120. Лутфуллозода М. Инсон ва тарбия. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе, «Собириён». 2009.
121. Лутфуллозода М. Қуръон ва тарбия. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 2021. 197 с.
122. Лутфуллозода М. Оғози қиссаи тарбия. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 2003.
123. Лутфуллозода М. Педагогикаи башар. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 2008.
124. Лутфуллозода М. Педагогикаи миллии халқи тоҷик. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе, «Маориф ва фарҳанг». 2015.
125. Лутфуллозода М. Тарбияи идеявии сиёсии хонандагони синфҳои ибтидоӣ [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе, «Маориф». 1977.
126. Лутфуллозода М. Тарбияи ҷавонон дар рухияи суннатҳо ва арзишҳои миллӣ. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 2006.
127. Лутфуллозода М. Тоҷикистон - Ватанам, ифтихорам. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 1999.
128. Лутфуллозода М. Фарзанд - ҳадяи Худованд. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 2007.
129. Лутфуллозода М. Шоҳнома ва тарбия, Тоҷикон ва тарбияи ватандӯстӣ, «Ҷаҳоргонаи тарбия». [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 2024.
130. Лутфуллозода М. Эҳёи педагогикаи Аҷам. [Матн] / М. Лутфуллозода. Душанбе. 1997.
131. Максакова В.И. Воспитание как явление противоречивое // Отечественная и зарубежная педагогика. 2017. №1. - С.26-31.

132. Маҷмуаи осор / Институти марксизм-ленинизм дар назди КМ ПКИС. Нашри 5. Москва: Госполитиздат, 1958-1965. ҷилди истинод ба осори мукаммали В. И. Ленин. [В. И. Ленин Асарҳо, қисми 1. 1969. 730 с.

133. Манонов А. Подготовка студентов педвуза к использованию прогрессивных идей таджикской народной педагогики: Дис. канд. пед. наук. М., 1992. 204 с.

134. Мардахаев, Л. В. Педагогикаи иҷтимоӣ: Луғати мухтасари мафҳум ва истилоҳот / Л. В. Мардахаев. – М.: Нашриёти Донишгоҳи иҷтимоии Русия. 2014. – 362 с.

135. Маркс, К. Маҷмуаи асарҳо/ К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. нашри 2. Т. 7. С. 602; Т. 3. С. 30; Т. 8. с. 54.

136. Маҷмуаи осор / Институти марксизм-ленинизм дар назди КМ ПКИС. - нашри 5. - Москва: Госполитиздат, 1958-1965. ҷилди истинод ба осори мукаммали В. И. Ленин. [В. И. Ленин Асарҳо, қисми 1. 1969. 730 с.

137. Миссюк Ю.В. Изучение родительского стресса и способов совладания с ним у женщин в контексте интенсивного материнства // Общество: социология, психология, педагогика. – 2022. – № 6 (98). – С. 110–115. – Электронная копия доступна на сайте Кибер Ленинка. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-roditelskogo-stressa-i-sposobov-sovladaniya-s-nim-u-zhenschin-v-kontekste-intensivnogo-materinstva> (дата обращения: 19.11.2024).

138. Михеева, С. П. Педагогика культурно-исторического наследия: традиции и инновации. [Текст] / С. П. Михеева. Казань: Издательство Казанского университета. 2012. 222с.

139. Москаленко В.А. Национальное самосознание молодежи: теория и практика [Текст] / В.А. Москаленко. – Волгоград: Волгоградский государственный университет, 2017. – 210 с.

140. Муносибати салоҳиятнок ба таълим (модули таълимӣ). [Матн] Душанбе. 2017с., 184 сах.

141. Мухторӣ Қ., Сафин Д.В., Кабиров Н., Умаров У.С., Садурдинов Х., Начмуддинов А., Ҳалимов А. Татбиқи муносибати босалоҳият дар

таълими фанҳои табиӣ ва технологияи информатсионӣ. Дастури таълимӣ-методӣ барои омӯзгорони фанҳои табиӣ ва технологияи информатсионӣ. [Матн] / Қ.Мухторӣ, Д.В.Сафин, Н.Кабилов, У.С.Умаров, Х.Садурдинов, А.Начмуддинов, А.Ҳалимов. Душанбе: 2018. 84 с.

142. Н.С. Галиева, «Роль исторического наследия в гражданском воспитании школьников», Екатеринбург: Уральское книжное издательство. 2013. 196 с.

143. Нақши «Фар» дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ. // Садои Шарқ. 1994. №3-4. - С.46

144. Паёми мухтасари институти этнографияи ба номи. Н.Н. Миклухо-Маклай. 1949.VIII, с. 3

145. Петренко И.Н. Современные подходы к культурно-историческому образованию школьников в условиях глобализации. Томск: Томский государственный университет. 2017. 215 с.

146. Петренко, И. П. Формирование национальной идентичности в школьном обучении через культурно-историческое наследие. Москва: Московский педагогический государственный университет. 2014. 256с.

147. Петрова Е.С. «Культурные традиции как основа воспитательной работы с учащимися». Казань.2021.

148. Поршнев Б.Ф. Социальная психология и история. 2-е изд. М.:Наука, 1979.-232с.

149. Проблемы философии культуры [Текст] / под ред. В.Ж. Келле. М.: Мысль,

150. Прокопьева М.М. Семья как самоорганизующаяся среда воспитания детей. Дисс. канд. пед. наук. Якутск, 1999. - 190с.

151. Психология и управление [Текст] / под ред. Кузьмина Е.С. Л., 1989 - 133с.

152. Разов В.Н. О некоторых элементах национальной психологии // Вестник МГУ. Философия. №2.

153. Рерих Н.К. Мир через культуру. М.6 Советский писатель, 1990.- 234с.

154. Риёҳӣ Муҳаммадамин. Фирдавсӣ (зиндагӣ, андеша ва шеърӣ ӯ). Ба алифбои кириллии тоҷикӣ баргардони Дорони Дӯст. Душанбе: «Шуҷоиён», 2010. –С.24, с

155. Рипка Ян. Таърихи адабиёти Ирон. Тарҷумаи Исо Шаҳобӣ. Техрон, 1355.с.89 -с.251

156. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии [Текст] / сост., комм. и послесл. А. В. Брушлинского, К. А. Абульхановой-Славской. СПб.: Питер, 2000. 712 с.

157. Рудаки и 100 лет персидской поэзии // Материалы международной конференции.г. Алмааты.4-5 ноября 2008г. Издательский дом «Библиотека Олжаса Алмааты. 2017. 379 с.

158. Рудаки и расцвет персидско-таджикской поэзии /Р. Хадизаде. Рудаки и поэты его времени:сборник статей.-Л.: Советский писатель 1985. 272 с.

159. Рудакӣ. Бӯйи чӯйи Мӯлиён ояд ҳама. Душанбе. Адиб.2005. - С.18-23.

160. Рябова Т.А. Школьное воспитание в контексте патриотизма и национального самосознания [Текст] / Т.А. Рябова. – Челябинск: Челябинский университет. 2013. 223 с.

161. Савельева О.В. Современные подходы к воспитанию детей в многонациональной школе [Текст] / О.В. Савельева. – Рязань: Рязанский государственный университет, 2018. – 234 с.

162. Седова А.Д. Воспитание на основе народных традиций и обычаев / А.Д. Седова. – Воронеж: Воронежский университет. 2019.182 с

163. Смирнова Е.В. Культурное наследие и патриотизм важны в воспитании школьников. М.: Издательство «Просвещение». 2015. 280 с.

164. Соколова И.А. Культурно-образовательные практики в школьном воспитании [Текст] / И.А. Соколова. Казань: Казанский университет, 2017. – 256 с.

165. Сулаймони С. «Культурологическое исследования»: Избранные произведения В 3 томах; [Текст] / С. Сулаймони. НИИ культуры и информации; Центр культурологи РТ. – Душанбе. 2005. - Т.3. - 272 с.
166. Сулаймонӣ С. Тамаддун. Дар 4 китоб [Матн] / С. Сулаймонӣ Душанбе: Ирфон. 2003—2007.
167. Сулаймонӣ С. Фарҳангпажӯҳӣ. Осори мунтахаб. Дар 3 ҷилд; ПФИ, Маркази фарҳангшиносии ҶТ. [Матн] / С. Сулаймонӣ. Душанбе: Ирфон. 2005.
168. Сулаймонӣ С. Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. [Матн] / С. Сулаймонӣ. Душанбе, 2004. - Ҷ.3. - С.110.
169. Суханронӣ ба муносибати Рӯзи дониш, 01.09.2024 09.51. ш. Душанбе. Сомона: <https://prezident.tj/event/news/47089> (санаи мурочиат 12.09.2024)
170. Таърихи адабиёт дар Эрон» чопи шашум. Техрон. Амири Кабир. ҷилди аввал. 1363.
171. Тванба Л, Р. Культурное наследие абхазского народа как инструмент формирования национального самосознания. диссертация на соискание ученой степени кандидата культурологии [Текст] /Л.Р. Тванба Москва. 2023. 184с. <https://www.dissercat.com/content/kulturnoe-nasledie-abkhazskogo-naroda-kak-instrument-formirovaniya-natsionalnogo-samosoznani> (дата обращения 01.1.2024)
172. Торукало В.П. Миллат: таърих ва муосир [Матн] /В.П. Торукало. М., 1996, с.52.
173. Труфанов С. Н. Концепция самосознания в философской системе Г. В. Ф. Гегеля: дис. ... канд. филос. наук. Самара, 2007. 146 с.
174. Труфанов С. Н. Концепция самосознания в философской системе Г. В. Ф. Гегеля: дис. ... канд. филос. наук. Самара, 2007. 146 с.
175. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе. - М.: Педагогика, 1989. 208 с.
176. Фельдштейн Д.И. Социализация и индивидуализация содержание социального взросления и социально-психологической реализации детства //Мир психологии. - 1998. - № 1. - С. 5-11.

177. Фомина Л. В. Сохранение культурно-исторического наследия через дизайн-образование для самосохранения нации и формирование уважения к традициям других народов на основании госпатриотизма. <https://journalpro.ru/articles/sokhranenie-kulturno-istoricheskogo-naslediya-cherez-dizayn-obrazovanie-dlya-samosokhraneniya-natsii/> (дата обращения 01.01.2024)

178. Фролова, О. М. Культурное наследие как средство воспитания национальной идентичности школьников. [Текст] / О. М. Фролова. Санкт-Петербург: Издательство СПбГТУ. 2018, 310с.

179. Худшиноси миллӣ // Луғати этнопсихологӣ [Сарчашмаи электронӣ].-1999.-URL: [http://ethnopsychology.academic.ru/240/наценное_самозжение.-\(санаи_дастрасӣ:13.01.2025\).](http://ethnopsychology.academic.ru/240/наценное_самозжение.-(санаи_дастрасӣ:13.01.2025).)

180. Чебоксаров, Н.П. Проблемаҳои пайдоиши халқҳои қадим ва муосир [Матн]: (Сухани ифтиҳоӣ дар симпозиум) / Н.Н. Чебоксаров. – Москва: Наука, 1964. – 19 с.

181. Черемисина В.П. Историко-культурное образование школьников как основа формирования гражданской идентичности. [Текст] / В.П. Черемисина. Рязань: РязГУ. 2010. 196 с.

182. Чеснокова, И.И. Проблемаҳои худшиносӣ дар психология: монография. [Текст] / И.И. Чеснокова. – М.: Наука, 1977. – 144 с

183. Шаповалова Л.Е. Методика организации и проведения кружков по патриотическому воспитанию [Текст] / Л.Е. Шаповалова. – Екатеринбург: Уральский университет, 2015. – 182 с.

184. Шарифзода Файзулло (Шарипов). Актуальные проблемы современной педагогики: Кн.1. [Текст] / Файзулло Шарифзода (Шарипов). Душанбе: Ирфон. 2009. 500 с.

185. Шарифзода Файзулло (Шарипов). Актуальные проблемы современной педагогики: Кн.2 / [Текст] / Файзулло Шарифзода (Шарипов). -Душанбе: Ирфон, 182. 2010. -328 с.

186. Шарифзода Файзулло (Шарифов), И.Х. Каримова. Педагогика: Учебное пособие [Текст] / Файзулло Шарифзода. Душанбе. 2008. -284 с.

187. Шевченко В.Н. Миллат, давлат, миллатгарой: таҷрибаи аврупоӣ ва воқеияти рус //Назарияи иҷтимоӣ ва муосир, 1993, № 12, с.9.

188. Шелепов Г.В. Пайдоиши умумӣ нишонаи ҷамъияти этникист. [Текст] / Г.В. Шелепов. - SE, 1967. - No 2. -С. 71., с. 71.

189. Шеллинг, Ф.В. Системаи идеализми трансценденталӣ [Текст] / Ф.В.Шеллинг. – М., 1936.

190. Шмидт, Л. А. Культурно-историческое наследие и современная школа. [Текст] / Л. А. Шмидт. Москва: Просвещение. 2009, 214с

191. Шохнома» ҷ.1. Душанбе, Адиб. 1987. - С.28-30.

192. محسین مہین دوست. گفتاری از سیاوش و شاهنامه. کتابشرای 173 تندیس. تهران-۱۳۷۹

193. ابوالفضل خطیبی. در باره ی شاهنامه. انتشارات مرکز نشر دانشگاهی. تهران-۱۳۸۵. ۲۴۵

صفحه

194. شاهنامه شناسی. جلد ۱. نخستین مجمع علمی بحث در باره ی شاهنامه. تهران-۱۳۶۶، ۳۶۶

صحیفه

195. محمد جعفر محبوب. سه قصّه از شاهنامه (آفرین فردوسی). چاپ سوم گلشن 425. ... صحیفه

196. مجتبی مینوی. فردوسی و اشعار او. چاپخانه ی حیدری 1382 انتشارات توس، تهران-245

صحیفه

197. شاهنامه پژوهی. تهران-1346 دفتر دوم. ۲۴۵ صحیفه

198. منوچهر مرتضوی فردوسی و شاهنامه. تهران-۱۳۵۲، ۳۶۰ صحیفه

199. محمود حکیمی-کریم حسینی تبار. جهان بینی و حکمت فردوسی. تهران- ۱۳۸۳، ۴۲۰ صحیفه

200. محمد امین ریاحی. فردوسی زندگی، اندیشه و شعر او. تهران-۱۳۷۵. ۴۱۰ صحیفه

201. مهین بانو صنیع. گلرخان سیه چشم. داستان زنان نامدار شاهنامه. تهران-۱۳۷۷، ۳۱۴ صحیفه

202. سجاد چوبینه. حکمت علمی و نظری در شاهنامه ی فردوسی. انتشارات نوید شیراز ۱۳۷۷.

۴۶۰ صحیفه

203. نامه ی خسروان. گزارش و ویرایش: شاهنامه ی فردوسی. بر اساس دستنویس سن ژوزف

(بیروت)، به کوشش غلام محمد طاهری مبارک. تهران، آراد کتاب، 1392. 348 صحیفه

204. صفا ذبیح الله. تاریخ ادبیات در ایران. چاپ ششم. - تهران. امیرکبیر، جلد اول، ۱۳۶۳. - ص ۴۶۵

205. خدیوچم حسین. مجموعه «شاهنامه». - تهران. بنیاد فرهنگ، - ۱۳۵۳.

206. خطیبی ابوالفضل. به مردم نماند به بجز مردمی / ویژه نامه نامه ی «شاهنامه». - تهران.

فرهنگ مردم، -۱۳۸۷. شماره های ۲۴ و ۲۵

207. همایی جلال الدین. شاهکاری سخنوری و سخنندانی در شاهنامه فردوسی. - لاس آنجلاس. کانون آموزش و پرورش، ۱۳۶۸، ص. ۲۸-۳۶
188. الوندی عزت الله. فردوسی. - تهران. مدرسه، -۱۳۸۳. ۱۶۷ ص.
208. فردوسی ابوالقاسم. «شاهنامه». متن کامل ویرایش شده توسط Jul Mol. - تهران بهزاد، - ۱۳۷۵. ۸۲۴ ص.

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ УНВОНЧЌ АЗ РЌИИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

1. Мақолаҳои илмие, ки дар нашрияҳои тақризшавандаи аз тарафи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда ба таъъ расидаанд:

[1-M] Амонов С. Пайванди Наврӯз ва ҳувияти милли дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ [Матн] / С. Амонов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2013. №3/2 (108). - С.174-180. ISSN 2074-1847.

[2-M] Амонов С. Нақши Дирафши кавиён дар пирӯзиҳои эронӣ. [Матн] / С. Амонов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2013. №3/3 (112). - С.264-271. ISSN 2074-1847.

[3-M] Амонов С. Рисолати Наврӯзи байналмилалӣ. [Матн] / С. Амонов // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. 2019. №1. - С.83-87. ISSN 2222-9809.

[4-M] Амонов С. Зиндагии Фирдавсӣ ҳамоса аст. [Матн] / С. Амонов // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. 2019. №1 (25) - С.73-77. ISSN 2617-5620.

[5-M] Амонов С. Нигоҳи Фирдавсӣ ба суҳан ва одоби суҳангӯӣ. [Матн] / С. Амонов // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. 2020. №2 (30). - С.210-213. ISSN 2617-5320.

[6-M] Амонов С. Тасвири ҷашни «Сада» дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ. [Матн] / С. Амонов // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. 2023. №4 (44). - С.5-10. ISSN 2617-5320.

[7-М] **Амонов С.** Нақӯҳиши нодонӣ дар «Шоҳнома»-Фирдавсӣ. [Матн] / С. Амонов // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. 2019. №3 (32) - С.31-35. ISSN 2222-9809.

[8-М] **Амонов С.** Парвариш ва омӯзиши фарзанд аз нигоҳи Фирдавсӣ. [Матн] / С. Амонов // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. 2024. №2 (46). -С.108-112 . ISSN 2617-5320.

[9-М] **Қодиров Б.Р., Амонов С.** Бозтоби ҳувияти миллӣ дар «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсӣ. [Матн] / С. Амонов // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. 2024. №4 (48). - С.5-10. ISSN 2617-5320.

[10-М] **Амонов С.** Нақши шоҳномахонӣ дар ташаккули худшиносии миллӣ. [Матн] / С. Амонов // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. 2025. №2 (50) - С.95-101. ISSN 2617-5320.

[11-М] **Амонов С.** Моҳияти тарбияи ҳувияти миллӣ дар ташаккули арзишҳои миллии хонандагон (дар пояи пажӯҳиши илмӣ амаливу назариявӣ, дар мисоли муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии № 5-и шаҳри Ҳисор). Натиҷаҳои таҳқиқот. [Матн] / С. Амонов // Паёми Пажӯҳишгоҳи рушди маориф. 2025. №1. - С.167-171. ISSN 2617-5320 (дар ҳаммуаллифӣ).

II. Китобҳои дарсӣ:

[12-М] **Амонов С.** Алифбои ниёгон. [Матн] / С. Амонов/ Душанбе. 2010 (барои коллеҷҳои педагогӣ) 125 с.

[13-М] **Амонов С.** Алифбо. Барои синфҳои 3-4. [Матн] / С. Амонов/ Техрон. 1991. 120 с. (дар ҳаммуаллифӣ)

[14-М] **Амонов С.** Алифбо ва матни ниёгон. Китоби дарсӣ барои синфи 8. [Матн] / С. Амонов/ Муассисаи нашриявии Маориф. 2025. 175 с. (дар ҳаммуаллифӣ).

III. Дастурҳои методӣ:

[15-М] **Амонов С.** Шоҳнома - ҷилвагоҳи суҳан. [Матн] / С. Амонов/ Душанбе. 2012. 100 с.

[16-М] **Амонов С.** Волидон ва фарҳанги педагогӣ. [Матн] / С. Амонов/ Душанбе. 2013. 110 с.

[17-М] **Амонов С.** Нақши тарбияи суннатӣ дар парвариши ҳувияти миллии хонандагони макотиби камнуфус. [Матн] / С. Амонов/ Душанбе. 2014. 59 с.

IV. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷмуа ва дигар нашрияҳои илмӣ-амалӣ ҷоп шудаанд:

[18-М] **Амонов С.** Ҳувияти забон дар «Шоҳнома»- и Фирдавсӣ. [Матн] / С. Амонов // Илм ва Инноватсия. 2010. №3. - С.40-47.

[19-М] **Амонов С.** Айёми наврӯзӣ дар суннати пешиниён. [Матн] / С. Амонов // “Партави Наврӯз”. Душанбе. 2013 - С.3-8.

[20-М] **Амонов С.** Ҳувияти милли дар «Шоҳнома»-и Фирдавсӣ. [Матн] / С. Амонов // Илм ва Инноватсия. 2010. №1-2 - С.37-44.

[21-М] **Амонов С.** Маросими наврӯзӣ дар суннати пешиниён. [Матн] / С. Амонов // Маорифи Тоҷикистон 2010. №1. - С.20-24.

[22-М] **Амонов С.** Нақши дарси адабиёт дар тарбияи маънавӣ ва худшиносии хонандагон. [Матн] / С. Амонов // Маорифи Тоҷикистон». 2012. №4. - С.18-24.

[23-М] **Амонов С.** Влияние взаимодействия школы и семьи на формирование национального самосознания учащихся. [Текст] / С. Амонов // Борисоглебский филиал федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Воронежский государственный университет» Отдел образования и молодежной политики администрации Борисоглебского городского округа Воронежской области Современное образование: нормативные и научно-методические основы, актуальные проблемы и практика их решения. Материалы VI Межрегионального научно-методического семинара (26-28 марта 2025 г. 345 с.) (дар ҳаммуаллифӣ) . ISBN 978-5-00258-726-1.